

tribuna

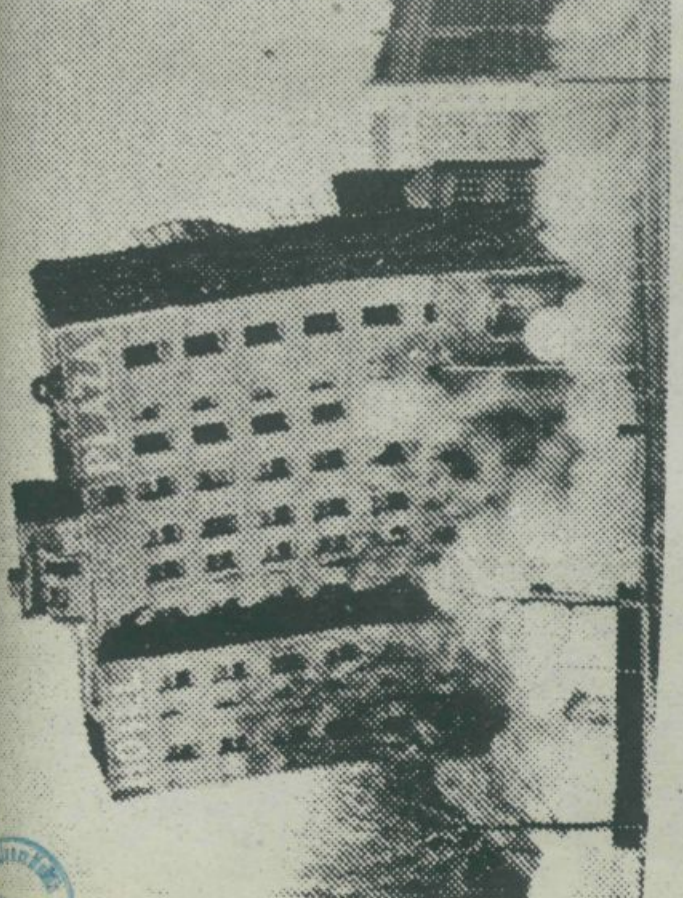
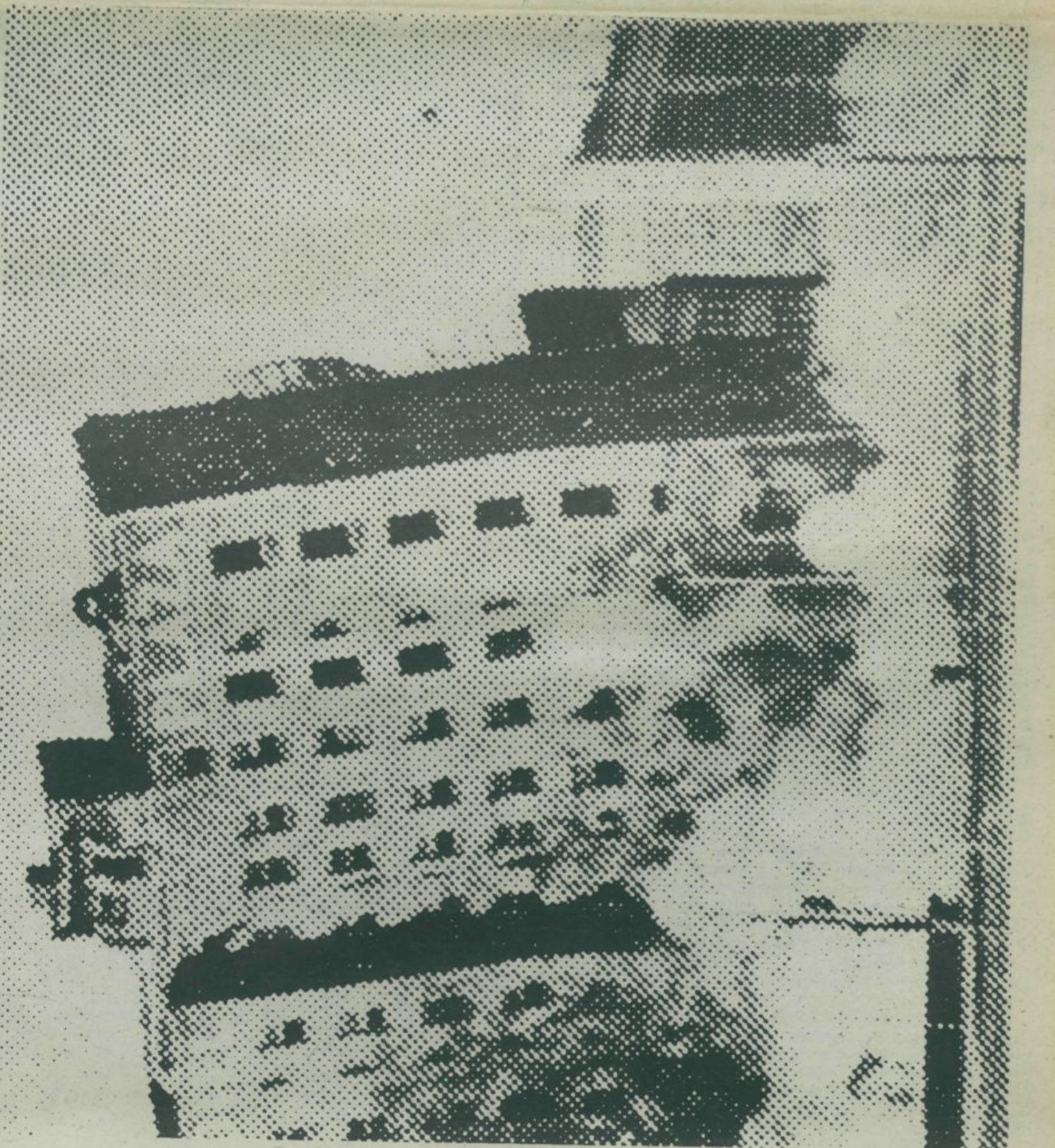
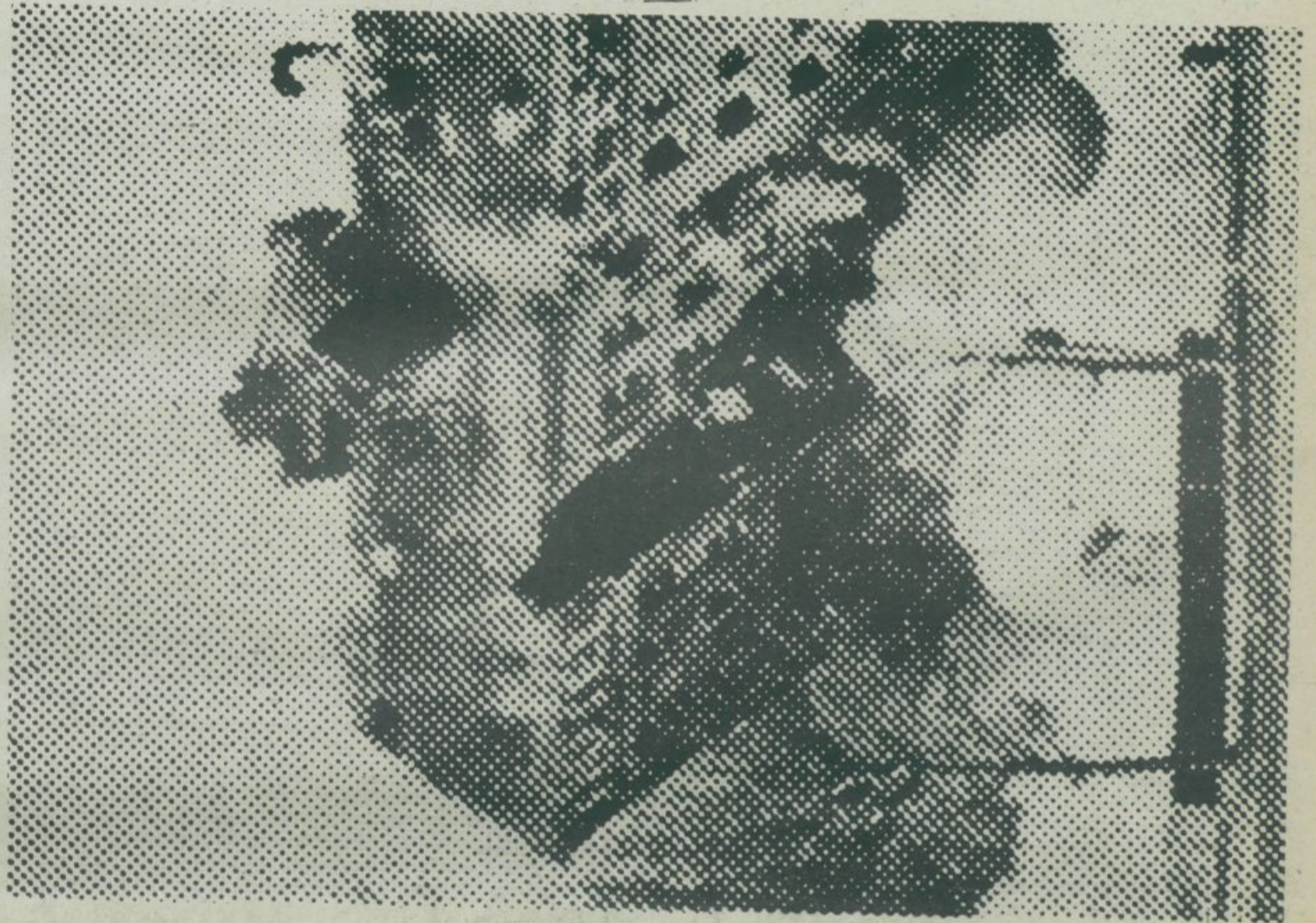
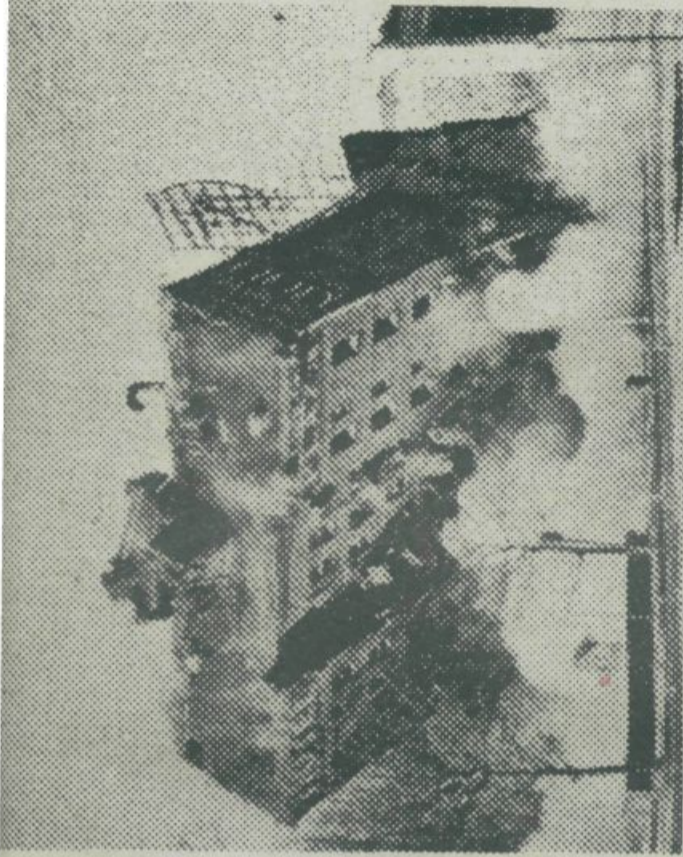
Ljubljana, letnik XXX

4. marec 1981

Številka 13/14

Studentski časopis

cena 7 din

RAZVOJ BLAGOVNE PRODUKCIJE IN SREDNJEROČNI NAČRT RAZVOJA 1981—1985

(Delite po delu in vrednost delovne sile — drugi del)

V prvem delu članka, ki je izšel v prejšnji številki Tribune, smo analizirali proces produkcije relativne (in absolutne) presežne vrednosti v produkcijskem procesu socialističnih družbeno-ekonomskih odnosov, v pogojih blagovne produkcije, kjer je prav produkcija presežne vrednosti gonilna sila in cilj celotnega reprodukcijskega procesa.

Produkcijo relativne presežne vrednosti smo najprej prikazali v splošnem, abstraktno in v idealni obliki. Dokazali smo, da celoten reprodukcijski proces v razširjenem smislu in v pogojih blagovne produkcije, sloni na spreminjanju relativnih sestavin delovnega časa, na zmanjševanju potrebne in povečevanju presežnega dela, kar se dosega s spreminjanjem tehničnih in družbenih pogojev delovnega procesa, s spreminjanjem samega načina produkcije zato da bi se povečevala produktivna sila dela, da bi se skrajšal tisti del delovnega dne, ki je potreben za reprodukcijo vrednosti delovne sile. Povedano drugače: da bi se zmanjšala vrednost življenjskih potrebščin, ki so potrebne za reprodukcijo delovne sile. Pa ne le to! Pokazali smo, da se vrednost delovne sile lahko zmanjšuje tudi drugače, kar je zopet posledica povečevanja produktivne sile dela, saj namreč s tem, ko delovna sila izgublja svojo uporabno vrednost, uničuje ali izgublja tudi svojo menjalno vrednost. Videli smo, da se v produkcijskem procesu to dogaja v taki meri, v kakršni pripada ravnanje z orodjem stroju, tj. v kakršni se povečuje tehnična in s tem tudi organska sestava kapitala in se zvišuje produktivna sila dela.

Dokazali smo tudi, da je celoten proces produkcije relativne presežne vrednosti, nižanja vrednosti delovne sile in večanja produktivne sile dela *mistificiran* in se s staljšča posamičnega kapitala kaže zgolj kot uvajanje „individualne vrednosti blaga“ pod njegovo „družbeno vrednost“, kot nižanje individualnih pod splošne in družbeno priznane stroške produkcije, kar temu kapitalu omogoča ustvarjanje razlike, ekstraprofita. S te perspektive se tako celoten proces kaže kot konkurenca med kapitali; v resnici pa ta konkurenca omogoča le, da celoten proces postane splošno družben v sistem smislu, ki vsakič znova ruši in postavlja možnosti za pridobivanje ekstraprofita (z izboljševanjem produktivne sile dela in selitvijo kapitalov te panoge, z izenačevanjem profinite mere).

Potem, ko smo celoten proces prikazali kakor poteka v splošni, abstraktni in idealni obliki, smo se spustili v nekatere konkretne določitve, ki so sicer slonele bolj na nekaterih predpostavkah kot pa na dobrih podatkih, čeprav je bilo tudi to dovolj, da smo prišli do nekaterih bistvenih ugotovitev. Ugotovili smo namreč, da se v nekaj zadnjih letih v SR Sloveniji in Jugoslaviji produktivna sila dela *ne povečuje* ali pa zgolj minimalno, da produkcija presežne vrednosti *ne poteka* v relativnem smislu, tj. s spreminjanjem relativnih sestavin delovnega časa, z nižanjem vrednosti delovne sile, z „revolucioniranjem vrednosti“, z razvijanjem produktivne sile dela ampak zgolj s podaljševanjem trajanja procesa, z „enostavno“ reprodukcijo na eni in produkcijo *absolutne* presežne vrednosti na drugi strani. „Normalno“ funkcioniranje reprodukcijskega procesa poteka ob *zniževanju mezd pod vrednost delovne sile, s stopnjevanjem eksploatacije delavskega razreda in delovnih ljudi na način, ki ne povečuje produktivne sile dela.* Ta način produkcije ima svoje meje, ki se začenejo tam, kjer se končuje zmožnost njegove produkcije, kjer se začene sodobna ekonomska kriza v Jugoslaviji.

I. ZGODOVINSKA VLOGA BIROKRACIJE V DRUŽBI PREDHODNEGA OBDOBJA

V pogojih popolnoma neorganiziranega, pretežno agrarnega in nerazvitega (v smislu razvitosti blagovne produkcije) gospodarstva, kakršno je bilo jugoslovansko po NOB in v začetku socialistične revolucije, je vodilno vlogo v reprodukcijskem procesu prevzela *birokracija* s svojim močnim, centraliziranim aparatom. Pravzaprav je produkcijski proces sile nastajal.

Zgodovinska vloga *birokracije* je bila v tem obdobju, ki je trajal nekako 20 let, prav v tem, da je vzpostavila produkcijski in reprodukcijski proces, katerega sestavni del je sicer bila njena dominacija: dominacija birokracije kot način produkcije. Hkrati pa je njena vloga od samega začetka globoko protislovna: *Na eni strani* je birokracija *moralna*, če je hotela izgraditi materialne temelje nadaljnega gospodarskega razvoja in s tem temelje svoje lastne dominacije, *pospeševati blagovno produkcijo*, produkcijo presežne vrednosti in s tem anarhično delovanje *zakona vrednosti*. Z delovanjem zakona vrednosti se je vse bolj uveljavljala družbena delitev dela s posredovanjem menjave, ki je abstrahirala konkretne lastnosti posameznih produktov in posamičnih, konkretnih oblik dela, in ki je priznala produkte le kot vrednosti, kot ekvivalente, ki so se izenačevali kot produkti splošnega, abstraktnega dela. To pospeševanje blagovne produkcije se konkretno izraža v celotnem procesu „prvotne akumulacije“ kapitala v Jugoslaviji, v procesu razbijanja drobnoblagovne produkcije in naturalnega gospodarstva, razlaščanju in proletarizaciji, koncentraciji produkcijskih sil in sredstev, nastajanju trga...

Njeni uspehi so bili fascinantni in zgolj zaradi pomanjkanja prostora tu ne bomo navajali vseh podatkov o letnih stopnjah rasti v omenjenem obdobju.

Na drugi strani pa je birokracija *moralna*, istočasno in hkrati, ko je pospeševala blagovno produkcijo, posegati v delovanje zakona vrednosti z administrativnimi ukrepi in prerazporeditvami ustvarjanje presežne vrednosti. To je morala delati zaradi tega, da je svojo dominacijo obvarovala pred samoniklo družbeno delitvijo dela, ki jo oblikuje zakon vrednosti, in ker je na drugi strani, prav z zavestnimi poseganji v funkcioniranje blagovne produkcije, blažila protislovja svoje razredne dominacije v neprestanem boju s komunističnimi silami.

Birokracija je torej, če je hotela razvijati in pospeševati produktivno silo dela, morala pospeševati blagovno produkcijo; s tem pa je ustvarjala tudi *predpostavke lastne ukinitve!* Njen obstoj in njena dominacija nad produkcijskim procesom sta polagoma postala prepreka razvoju produktivnih sil dela, in onemogočala razvijanje vseh produktivnih potenc blagovne produkcije, ki v Jugoslaviji še zdalec niso „optimalno (s stališča blagovne produkcije) izkoriščene“.

Zgodovinska vloga birokracije je torej prav v tem, da je v pogojih nerazvite blagovne produkcije nastopila kot najnaprednejša frakcija kapitala, (in sedaj temeljna ugotovitev), *s komunističnimi silami na čelu*, ki so v koaliciji z njo in na čelu te koalicije, „gonile stvar naprej“! Ta koalicija ni bila revolucionarna le zaradi relativne šibkosti proletariata, pač pa tudi in predvsem zaradi tega, ker je delavsko gibanje s svojo komunistično perspektivo, ne le sprejelo najnaprednejšo vlogo birokracije, pač pa tudi stopilo korak naprej. Ta korak naprej se je v jugoslovanski zgodovini razrednih bojev manifestiral, in se manifestira, v uveljavljanju procesa delavskega samoupravljanja s perspektivo komunizma. Birokracija je od samega začetka vodila boj tudi proti proletariatu, hkrati pa je s pospeševanjem blagovne produkcije in z njenim ponovnim administrativnim ukinitvjem vodila boj tudi proti novim frakcijam kapitala, ki so zlagoma zgodovinsko omogočale razvijanje vseh produktivnih potenc blagovne produkcije.

Zgodovinska izpraznitve dometa dominacije birokracije nad celotnim produkcijskim procesom, izpraznitve produkcijskega načina samega, se je naznanila sorazmerno zgodaj v najbolj razviti obliki razrednega boja — v politikah. Sprejem Ustave 1963 in IV. plenum CK ZKJ, kjer je bil odstavljen Ranković, sta politična izraza gospodarske krize 1964—1965. Obdobje prehajanja iz enega načina produkcije v katerem je dominirala birokracija, v drugega, kjer se na čelo prebija druga, naprednejša frakcija, s komunističnimi silami na čelu, se kaže tudi v Ustavi 1974 in sprejetju Zakona o združenem delu, ki sta birokraciji, vsaj formalno, zadela enega odločilnih udarcev. Kljub temu proces ni potekal tako linearno, kakor ga prikazujemo tu, kjer moramo metodo raziskovanja podvreči metodi prikazovanja temeljnih ugotovitev v obliki površnega članka, kakršen je prav ta. Kar želimo s tem pokazati je le, da je ekonomska kriza v katero vstopamo, najbolj zgoščena in najbolj protislovna manifestacija spreminjanja tehničnih in družbenih pogojev delovnega procesa, v katerem je birokracija izpraznila vse svoje potence. Z drugimi besedami: zmanjševanje produktivne sile

dela, reprodukcija produkcijskega procesa v „enostavni obliki“, produkcija absolutne presežne vrednosti, razrednotenje kapitala — to je najbolj očitna manifestacija zgodovinske izpetosti produkcijskega načina, ki mu dominira birokracija. Vsako podaljševanje njene dominacije, blokira razvoj blagovne produkcije in prihaja z njim v protislovje, ki pa se mora, in v krizi se, nasilno izravnati. Še posebej zaradi tega, ker birokracija skuša rešiti svoje pozicije na način, katerega historično-materialistična analiza je nazorno pokazana v člankih „Za komunistično perspektivo razvoja“, v prejšnjih in tej številki časopisa Tribune. To je, kakor je ugotovljeno v člankih, le podaljševanje agonije, saj birokracija odgovarja na krizo s še bolj protislovnimi ukrepi, ki dokončno potrjujejo zgodovinsko tega načina produkcije.

Popolno prilajšanje producirane presežne vrednosti, ukrepi kreditno monetarne politike, ukrepi s področja cen in vse ostalo, kar poskuša birokracija, razgalja specifičen, mistificiran in prikrit razredni odnos med KAPITALOM in DELOM, ki je sicer v procesu ukinitja. Toda ukinitja tega specifičnega načina dominacije KAPITALA nad DELOM, ne pa ukinitja razrednih nasprotij v družbi prehodnega obdobja sploh. Res pa je, da za ta, zgodovinsko iztekajoči se odnos dominacije, v vsem veljajo Kardeljeve besede, ko pravi: „Antagonistični razredni odnos bi se v naših razmerah mogel ohraniti, oziroma bi mogel nastati takrat, ko bi se ves dohodek ali del dohodka avtomatično in popolnoma ločil od delavskega razreda, to je, ko bi se razlašal formalno za družbena sredstva, dejansko pa bi ga dajali v upravljanje nekemu drugemu mimo delavskega razreda, to je državi ali tehnokraciji. Tak „družbeni kapital“ bi se pojavil kot samostojna sila nasproti delavcem v združenem delu. To je po mojem mnenju v bistvu kapital odnos, iz katerega se more roditi tudi nova oblika eksploatacije.“

Ta odnos moramo razbiti prav s tem, da razbijemo razredni odnos med KAPITALOM in DELOM. Toda, kako se udejanjanje te perspektive kaže v srednjeročnem planu razvoja in kakšne so naloge komunističnih sil v pogojih, ko birokracija zapušča prizorišče?

II. ZA KOMUNISTIČNO PERSPEKTIVO RAZVOJA

Ugotovili smo, da je nastajajoča kriza izraz propadanja enega in povzdigovanja drugega načina produkcije. Preden se lotimo zgodovinskega dometa novega načina produkcije povejmo, da bodo morale komunistične sile posvetiti pozornost tudi „odhajajočemu“ načinu produkcije, „skrajšati njegove muke“, ker le-ta ne bo odšel protislovnijo in ker negacija negacije implicira revolucionarno prakso. Vendar pa mora bistvena pozornost revolucionarnih sil v družbi prehodnega obdobja veljati glavnemu zavezniku in glavnemu sovražniku komunistične perspektive — TEHNOKRACIJI.

Tehnokracija je frakcija KAPITALA, ki nastaja in ki zlagoma okupira vse najpomembnejše programe razvoja, od srednjeročnih do tistih do leta 2000. Zunanji izraz te okupacije je razvijanje vseh produktivnih potenc blagovne produkcije, je sproščanje in formiranje take družbene delitve dela, ki jo regulira zakon vrednosti. Domet tega načina produkcije, njegova meja, je on sam. Če smo uvodoma zapisali, da gre tej frakciji — tehnokraciji, in kakor bomo videli pozneje tudi komunističnim silam, za razvijanje vseh produktivnih potenc blagovne produkcije, potem ne trdimo, da je razvita blagovna produkcija cilj, katerega doseganje je kar vsa zgodovina sama. Ne. Gre nam le za razvijanje vseh potenc in s tem lastnega propada tega posebnega načina produkcije. In blagovna produkcija je poseben način produkcije, v kateri dobi produciran produkt obliko vrednosti. Vendar vrednost ni lastnost produkta dela sploh, ampak je določena družbena oblika ali družbena funkcija, vezni člen med izoliranimi proizvajalci blag — je posrednik ali nosilec proizvodnega odnosa med njimi. „Z drugimi besedami, samo preko proizvodnega odnosa med njimi.“

Proizvodna enotnost, vzajemna povezanost in pogojenost dela posamičnih članov družbe, jugoslovanske družbe, enakomerna delitev dela, ta pogoj blagovne produkcije — ni dosežen. Sklicevanje na nujnost gospodarskega sodelovanja in enotnosti jugoslovanskega tržišča, ki da ni uveljavljen, dokazuje zgodovinsko nezmožnost produkcijskega načina v katerem dominira birokracija. Tehnokracija s svojo maksimo — prosto pot zakonu vrednosti — ponuja recept za „revitalizacijo in stabilizacijo gospodarstva“.

Seveda zopet ne v tako enoznačnem smislu, kajti ob tem je zgrajena cela vrsta mehanizmov „družbene kontrole“, ki pa so zopet protislovnji, kar še posebej velja za ukrepe na podlagi načel „solidarnosti in vzajemnosti“, ki blažita te posledice, ne posegata pa v vzroke in odpravljanje vzrokov razrednih protislovlj in s tem botrujeja njihovem reproduciranju. Vendar pa tehnokracija „uspešno“ napreduje ne le s prebojem na področju koncipiranja srednjeročnega razvoja, ne le teoretsko, konceptualno, ampak tudi dejansko. Področja zdravstva (participacija), vzgoje in izobraževanja (prehod na usmerjeno izobraževanje), stanovanjske gradnje (nova zakonodaja z ekonomskimi stanarini in gradnjo skladno z „možnostmi“), reorganizacija na področju znanosti in znanstveno-raziskovalnega dela, itd. najavlja zgodovinski vzpon tehnokraciji. Skupaj s temeljnimi prebojem na področju razvoja produktivne sile dela, ti mehanizmi in ukrepi vodijo do „revolucioniranja vrednosti“, uveljavljanje procesa produkcije relativne presežne vrednosti ali zavedano drugače — omogočajo razvoj vseh produktivnih potenc blagovne produkcije.“

Do tod seže produkcijski način, katerega dominantni pol protislovlja je tehnokracija. Ona to zmore in bo zmogla!

Toda, kako koncipirati komunistično perspektivo?

Del te koncepcije zaobsega pozicije nastopajoče tehnokracije. Vendar to ni dovolj, kajti ostajati pri tem pomeni zgolj izražati najnaprednejše buržoazno stališče in dejansko prepustiti vodilno funkcijo tehnokraciji.

„Komunisti so torej praktično najodločnejši del delavskih strank v vseh deželah, del, ki žene vedno dalje; njihova teoretska prednost pred ostalo množico proletariata je vpogled v pogoje, tok in splošne rezultate proletarskega gibanja.“

Tako pravi Marx, in prav v tem „vedno dalje“ je proirana komunistična perspektiva, ki v Jugoslaviji, v specifičnih oblikah razrednega boja, pomeni neizprosen spoprijem s tehnokratskimi koncepcijami razvoja, ki so zaobsežene tudi v tako protislovnem dokumentu kot je družbeni plan razvoja SR Slovenije 1981—1985. To pomeni storiti korak naprej. To pomeni razgaljati vsa razredna protislovja, ki bodo še naprej določala tudi srednjeročni razvoj, to pomeni koncipirati ukinitje teh protislovlj. Vsako povzdigovanje obstoječih planov razvoja v nadrazrednost ali neprotislovnost je ravno obratno, v osnovi reakcionarno početje. Vprašanje slej ko prej ostaja! Postavlja se kot vprašanje proletarskega razrednega boja in proletarske revolucije danes, v Sloveniji in Jugoslaviji 1981 in naprej. Vendar pa, kakor kaže, na to vprašanje ni moč odgovoriti znotraj načrta srednjeročne usmeritve ali razvoja Slovenije do leta 2000. Pa vendar ne zaradi tega, ker bi bil za to potreben kakšen poseben „dokument“. Pač pa zato, ker je v teh načrtih razprava speljana v vprašanja „ekonomske racionalnosti“ in ne vprašanja proletarske revolucije. Slednja bo samo skušali zastaviti v našem nadaljnjem spoprijemanju z družbenim planom SR Slovenije 1981—1985!

Živela proletarska revolucija!

Igor Bavčar

OPOMBE:

1. Jasno nam mora biti, da vsekakor ne gre za toliko opevani odnos 70 — 30, kar zadeva razpolaganje s presežno vrednostjo namreč. S 30 % naj bi razpolagali delavci? Tabela, ki smo jo objavili v prejšnji številki Tribune dokazuje, da je ta odstotek variiral v zadnjih letih nekako takole:

1976	1977	1978	1979	1980
% 15	—13	3,5	3	21

V letu 1977 so delavci potemtakem „razpolagali“ (?) kar z —13 % ustvarjene presežne vrednosti. Jasno je, da so jim bila odtujena tudi sredstva za amortizacijo! Sicer pa se navkljub odstotkom zastavlja vprašanje po konstelaciji sil znotraj delovnih organizacij, po dominantnem polu teh sil, ki je prav gotovo na strani poslovnih struktur. V splošnem.

2. Edvard Kardelj, Svobodno združeno delo, DZS, 1978, str. 52;
3. Isak Iljič Rubin, Ogledi o Marxovi teoriji vrednosti, Stvarnost, Zagreb, 1978, str. 84;
4. Za razumevanje teh potenc deloma lahko služi naša splošna, abstraktna in v idealni obliki analizirana produkcija relativne presežne vrednosti, ki smo jo publicirali v prejšnji številki Tribune.
5. Karl Marx, Manifest komunistične stranke, II. Proletarci in komunisti, MEID — II, CZ, 1976, str. 603;

ZA KOMUNISTIČNO KONCEPCIJO RAZVOJA III.

Orisali smo nastanek kredita. Sedaj si lahko približe ogledamo kako si je birokracija prisvojila ta obrestonosni kapital in kako ga je obenem tudi modificirala za svoje potrebe. Videli smo že, da birokracija iz različnih razlogov monopolizira skoraj celotno presežno vrednost sprodicirano v materialni produkciji. Prav tako vemo, da se ta masa presežne vrednosti ne vrača v materialno produkcijo (oz. se lahko samo v obliki obrestonosnega kapitala) zato seveda ne zadovoljuje življenjskega nagona birokracije po akumulaciji. Vampirsko dušo kapitala drži pri življenju samo čimvečje izsesavanje živega dela, zato se birokracija kot inkarnacija tega življenjskega nagona ne ustavlja pred nikakršnimi preprekami. Ta življenjski nagon mora na vsak način zadovoljiti. Za oživitve tega nagona uporablja primarno emisijo denarja, ki jo plasira v obliki obrestonosnega kapitala. Naš bančni sistem je v zadnjih letih: "...z metodani dogovorjene preobrazbe in multiplikacije sredstev — v resnici z prerazporeditvijo, in to s prisilno prerazporeditvijo — ustvaril skoraj 50 % vseh sredstev za investiranje. S tem pa se je začel pri nas neustavljivi inflacijski proces prisilne prerazporeditve. Vse drugo je le dopolnitev te inflacijske vzpodbude. Vsa ta iz nič ustvarjena sredstva, ki so nastala brez vsakršne materialne podlage so bila distribuirana v gospodarski mehanizem kot strup, kot kapital brez pokritja."¹

Postavlja se vprašanje kakšne so karakteristike te primarne emisije denarja, kako fungira v celotnem produkcijskem procesu kapitala? Da je to denar, tj. cirkulacijsko sredstvo, je jasno samo po sebi. Nikakor pa ni jasno kako to, da dobi ta primarna emisija denarja kapital obliko / da je torej že na samem začetku kapital /, da je realizirana vrednost kljub temu, da ni rezultat produkcije presežne vrednosti.

Če primarna emisija fungira v produkcijskem procesu v obliki obrestonosnega kapitala, potem mora nujno zadobiti kapitalsko obliko. In če je obrestonosni kapital kapital na drugo potenco / kot denar, ki se oplaja in se kaže v formuli $D-D'$ / potem je „emisijski kapital“, kapital na tretjo potenco. To je kapital, ki je dobil svojo vrednost z samim aktom svojega nastanka. Če se pri obrestonosnem kapitalu še kaže časovno posredovanje ($D-D'$), pa pri „emisijem kapitalu“ tudi to časovno posredovanje izgine. Oploditev kapital doseže tu svojo idealno obliko, razvije se do svoje absolutne oblike — vrednost, ki se oplaja sama iz sebe. V tej svoji absolutni obliki pa se seveda kaže tudi notranja narava blagovne produkcije v vsej svoji norosti.

„EMISIJSKI KAPITAL“

Pri primarni emisiji denarja se nikakor ne moremo zadovoljiti s splošnimi frazami / ki jih plasirajo apologetski lizuni birokracije /, da je le-ta škodljiva / ker povzroča inflacijo / in da jo je treba odpraviti, ker nima kritja / kar pa ni res / v produkciji. Gre nam za to, da pokažemo kako ta denar funkcionira v obliki kapitala, torej kot sredstvo za izsesavanje presežne vrednosti. In v blagovni produkciji se vse vrti okoli neplačanega dela, plačanemu delu se ne da povečevati.

Torej končno, kako to, da emisijski kapital fungira kot vrednost, pa kljub temu ni rezultat realizacije vrednosti kot zaključne faze celotnega produkcijskega procesa.

Oglejmo si še enkrat cirkulacijski proces, ker je očitno, da mora birokracija na nek način iniciirati „emisijski kapital“ prek cirkulacijskega procesa v produkcijski proces. „Samo v povezavi z celotnim potekom, v momentu, ko se izhodišče hkrati pojavi tudi kot točka vrnitve v $D-D'$ ali $B-B'$ “, nastopa kapital v procesu cirkulacije kot kapital /metem ko v procesu produkcije nastopa kot kapital zaradi tega, ker podreja delavca kapitalistu in ker producira presežno vrednost/. V tem momentu vrnitve pa posredovanje izgine. Tu je le D' ali $D + AD$ /vseeno, ali eksistira vrednostna vsota, povečana, povečana za AD , v obliki denarja ali blaga ali produkcijskih elementov/ denarna vsota enaka prvotno založeni vsoti, plus določen prebitok nad to vsoto, tj. plus realizirana presežna vrednost. In prav v tej točki, ko se vrne, eksistira kapital kot realiziran kapital, kot povečana vrednost, v tej obliki — kolikor se fiksira kot točka mirovanja, imaginarno ali stvarno — kapital nikoli ne vstopa v cirkulacijo kot rezultat celotnega procesa. Brž ko se spet izda, se nikoli ne odsvoji tretji osebi kot kapital, temveč se ji proda kot enostavno blago ali se ji da kot enostaven denar za blago. V svojem procesu cirkulacije nikoli ne nastopa kot kapital ali denar, in to je tudi njegov edini obstoj za druge. Blago in denar sta tu kapital samo, ne kolikor se blago spremeni v denar in denar v blago, ne v svojih stvarnih odnosih do kupca ali prodajalca, marveč zgolj v svojih idealnih odnosih, bodisi do kapitalista samega /gledano subjektivno/, bodisi kot momenta procesa reprodukcije /gledano objektivno/. Kot kapital eksistira kapital v stvarnem gibanju, ne v procesu cirkulacije, temveč samo v procesu produkcije, v procesu izkoriščanja delovne sile."²

Točka vrnitve celotnega življenjskega procesa kapitala ($D-BD'$) se, kot smo videli prej, v cirkulaciji stvarno fiksira v denarju kot kapitalu — v obliki obrestonosnega kapitala. Ta točka pa mora seveda tudi biti točka na kateri začenja svojo življenjsko pot „emisijski kapital“.

Kako to „tehnično“ poteka? „Emisijski kapital“ se v obliki obrestonosnega kapitala emitira skozi bančni mehanizem. Tudi med posameznimi bankami se giblje v obrestonosni obliki in nazadnje po mnogih posredovanjih obstane na koncu bančne verige. Tu je na razpolago poslovodnim strukturam. Le-te ga uporabijo v funkciji plačilnega sredstva. Če samostojno gledamo to fazo ta „emisijski kapital“ funkcionira enostavno kot denar, kot plačilno sredstvo za nakup produkcijskih sredstev in življenjskih sredstev za delavce. Vidimo, da je začel „emisijski kapital“ stvarno funkcionirati kot kapital čeprav vemo, da ni ničesar predstavljal. Potemtakem se je moralo nekaj bistvenega spremeniti v cirkulaciji in produkciji.

/Pri vsem tem vseskozi predpostavljamo, da se tu primarna emisija uporabi kot kapital. Kajti na podlagi blagovne produkcije je popolnoma od uporabe denarja odvisna, ali se izda kot denar ali pa se založi kot kapital. Npr. če se primarna emisija izda za nakup lepih lestenec, ki se bleščijo v Kulturnem domu Ivana Cankarja, potem primarna emisija funkcionira enostavno kot denar namenjen za individualno konsumpcijo. Nasprotno pa, če se založi za produkcijske pogoje — za produkcijska sredstva in za življenjska sredstva delavcev — za izgradnjo KDIC, potem primarna emisija fungira kot kapital./

Da bi te spremembe razjasnili, moramo opazovati „emisijski kapital“ v svoji neposredno predpostavljeni obliki tj. kot denar oz. kot cirkulacijsko sredstvo. S tem pa pridemo do vprašanja količine cirkulacijskega sredstva, ki pa postane sedaj bistveno /glede na to, da „emisijski kapital“ predpostavlja z svojim obstojem povečano količino denarja v cirkulaciji/. „Ko je /po eni strani/ dana vrednost cirkulacijskega sredstva in po drugi strani cene in masa transakcij /prav tako hitrost cirkulacije/, potem lahko seveda cirkulira samo določena količina denarja. Ko so dane cene in masa transakcij ter hitrost cirkulacije, je ta količina odvisna izključno od vrednosti denarja.

Ko je dana ta vrednost in hitrost cirkulacije, potem je količina denarja odvisna izključno od cen in mase transakcij. Količina je tako določena."³ Očitno je, da se mora ta nova količina denarja ob danih pogojih prisilno tiščati v cirkulaciji, ker jo bi sicer le-ta izvrgla. „Glede na to, da je masa cirkulacijskega sredstva neke vrednosti določena z cenami, iz tega samo po sebi sledi, da če bi se v cirkulacijo umetno vrgla večja količina denarja kot pa jo cirkulacija sama terja in ko ta količina ne bi mogla odteči iz cirkulacije, da bi bil denar razvrednoten; ne zato ker količina denarja določa cene, ampak zato ker cene določajo količino denarja in lahko torej samo določena količina denarja ostane v cirkulaciji ob določeni vrednosti."⁴ V določenem obdobju mora na vsak način torej priti do spremembe cen navzgor, (pozneje bomo videli zakaj) če ta presežna količina denarja ne odteče iz cirkulacije. Na kratki rok pa je možno, da cene ostanejo nespremenjene ob zmanjšani vrednosti denarja.

Lahko bi npr. ob danih pogojih cene takoj na splošno narasle, kar bi zahtevalo novo količino denarja. Toda tedaj bi bila lumparija birokracije brez smisla, ker ne bi prišlo do nikakršne spremembe. Samo razmerje /glede na vrednost denarja se nikakor ne spremeni, če ga količinsko enkrat izrazimo kot 1:2, drugič pa kot 5:10. Vsa ta umetniška zahteva dvojice: prvič, da cene ostanejo vsaj začasno nespremenjene in; drugič, da vrednost denarja pade. Samo tako se da plasirati „emisijski kapital“ kot kapital. Pri tem pa je treba omeniti še nek pogoj, ki že na samem začetku omogoča birokraciji, da formira „emisijski kapital“. Izhaja iz narave papirnatega denarja. „Če, torej, ni nobene odprtine skozi katero lahko cirkulacija izvrže presežno količino, če cirkulacijsko sredstvo ne more svoje oblike cirkulacijskega sredstva pretvoriti v obliko vrednosti same za sebe — tedaj mora vrednost cirkulacijskega sredstva pasti. Toda, to se lahko dogodi...“, če je cirkulacijsko sredstvo samo znak, če samo ne poseduje realne vrednosti, ki odgovarja njegovi nominalni vrednosti, če torej ne more preiti iz oblike cirkulacijskega sredstva v obliko blaga na splošno in rešiti svojega žiga; če je prikovano za svoje eksistenco kot moneta."⁵

Sedaj preidimo iz cirkulacijskega v produkcijski proces. Kakšne posledice pušča iniciiranje „emisijkega kapitala“ po tej plati? Kako to vpliva na tiste kapitale, ki so si svojo vrednost prislužili v potu svojega obraza. V fazi tvorbe vrednosti, v delovnem procesu se še ničesar ne spremeni /tukaj lahko, za naš namen abstrahiramo, da se v stvarnosti nahajajo posamezni kapitali v svojih različnih življenjskih stadijih. Predpostavljamo si lahko vse kapitale kot enega samega, ki prehaja skozi različne stadije/. Ko pa je enkrat vrednost strnjena v produktu /založena vrednost in presežna vrednost/ mora le-ta opraviti metamorfozo — postati mora blago. Svojo uporabno vrednost mora zoperstaviti menjalni vrednosti, inkarnaciji družbenega dela. To pa je tudi zaključna točka celotnega kroženja in sprodicirana vrednost se realizira v denarni obliki. Posamezni prvotno založeni kapitali / če sedaj gledamo celoten kapital v njegovih alikvotnih delih / za produkcijo presežne vrednosti, ne realizirajo svojo predpostavljeno vrednost, ampak je ta nujno manjša, ker je padla vrednost denarja. V tem procesu dobiva „emisijski kapital“ svojo stvarno vrednost, svojo življenjsko silo namreč izsesava prav iz dejstva, da pravi kapital ne realizira v cirkulaciji svoji velikosti adekvatno vrednost. „Emisijski kapital“ si torej prilasti svoji velikosti adekvaten kvantum stvarno producirane presežne vrednosti. In kot tak stvarno funkcionira kot kapital. /Tukaj se dobro vidi, da je za take „operacije“ predpogoj, da ostanejo v tistem času cene nespremenjene in da vrednost denarja pade. Če bi istočasno cene porasle, se ob danih pogojih ne bi ničesar spremenilo. Ker bi poraslim cenam odgovarjala dodatna količina denarja, denar s tem seveda ne bi bil razvrednoten. Tako pa tudi ne bi bilo prostora za formiranje „emisijkega kapitala“. Zato so napačna mnenja, da „emisijski kapital povzroča inflacijo. Direktno jo nikakor ne more. / Pri tem pa pride do bistvenih sprememb v reprodukcijskem procesu.

„Pri reprodukciji, prav tako kot tudi pri akumulaciji kapitala, ne gre samo za to, da se ista masa uporabnih vrednosti iz katerih se sestoji kapital nadoknadi v prejšnjem ali razširjenem obsegu /pri akumulaciji/, ampak zato, da se nadoknadi vrednost založenega kapitala z običajno profitno stopnjo.“⁶ Posamezni kapitali ne producirajo več iste mase presežne vrednosti, ampak manjše. Obseg kapitalov /prvotni in „emisijski“/, ki fungirajo v produkcijskem procesu se sicer poveča, toda vsak alikvoten del producira manjšo maso presežne vrednosti. Drugače rečeno, to je proces hiperprodukcije kapitala, ki pomeni seveda hiperprodukcijo

produkcijskih sredstev, ki lahko ob normalni profitni meri funkcionirajo kot kapital. To pa povzroča v reprodukcijskem procesu zastoje in motnje. Zelo otipljivo se je pokazalo, da je bil „emisijski kapital“ že na začetku odvečen kapital /tj. kapital, ki ob danih pogojih ne more producirati „normalno“ maso presežne vrednosti/ in ki je potisnjen v produkcijski proces povzročil zadnji instanci hiperprodukcijo kapitala.

Kako pa se kaže hiperprodukcija kapitala v cirkulacijskem procesu? Nedvomno se ta proces pojavlja v cirkulaciji kot zastoj v metamorfozi blaga. Presnavljanje iz uporabne vrednosti v menjalno vrednost in obratno, začenja zastajati. Kar pa ima spet direkten vpliv v negativnem smislu na produkcijski proces. Proces tvorbe vrednosti: "...se pojavlja zaradi tega pogojeno /vrednost pa je kapital samo kot vrednost, ki se ovekovečuje in pomnožuje/: 1/ kvalitativno, zato ker kapital ne more obnoviti faze produkcije, ne da bi šel skozi faze cirkulacije; 2/ kvantitativno, zato ker je masa vrednosti, ki kapital vzpostavlja odvisna od števila njegovih obratov v danem obdobju; 3/ zato ker se cirkulacijski čas v obeh primerih pojavlja kot omejitveno načelo, meja produkcijskega časa in obrnjeno."⁷

Produktivnost dela začenja s tem padati, oziroma podaljšuje se delovni čas potreben za produkcijo posameznega blaga. Zakon vrednost obvladuje gibanje cen tako, da če pada delovni čas potreben za produkcijo posameznega blaga, potem padajo tudi cene, in obratno. Zato vidimo, da mora po določenem obdobju nujno priti do porasta cen. Ni sile s katero bi lahko birokracija ustavila ta dvig. To določeno obdobje pa je takrat, ko se v ceni ne realizira več nikakršna presežna vrednost — produkcijski proces se ustavi. Birokracija prihaja v vedno bolj protisloven položaj, ker mora vsaj začasno blokirati cene, da sploh lahko plasira „emisijski kapital“. Na koncu vendarle zakon vrednosti uveljavi svojo moč. Pride do močnega padca industrijske rasti ob splošnem skakanju cen. „Če se cena surovine dvigne, jo je morda nemogoče popolnoma nadomestiti iz vrednosti blaga po odbitku mezde. Močna nihanja cen povzročajo zato prekinitev, velike kolizije in celo katastrofe v procesu reprodukcije.“⁸

Z inflacijo kot rušilno posledico „emisijkega kapitala“ smo izčrpali vse „razsežnosti“ tega čudežnega sredstva, ki ga uporablja birokracija. Sicer pa nasploh nikakor ne smemo gledati na to kot na nekakšno visoko umetnost birokracije. Vse skupaj ni nič drugega kot do ogromnih razmer privedeno ponarejanje denarja /kar pa ni nič novega v zgodovini držav/. Prav izredno rušilni učinki „emisijkega kapitala“ postavljajo materialne temelje, ki bodo zrušili birokracijo.

/se nadaljuje/

Bojan Korsika

OPOMBE:

1. Ivo Perišin: „Stabilizacija pomeni usposabljanje samoupravnega mehanizma brez skrbnikov“, Komunist, 6. II. 1981
2. K. Marx: Kapital III, str. 385
3. K. Marx: Osnove kritike politične ekonomije, MED 20. zvezek, str. 212
4. Isto, str. 161
5. Isto, str. 161
6. K. Marx: Teorije o presežni vrednosti, Prosveta, Bg, 1978, str. 395
7. K. Marx: Osnove kritike politične ekonomije, str. 22
8. K. Marx: Kapital III., str. 134

KAJ SE DOGAJA NA FSPN?

KAJ HOČEJO ŠTUDENTI FSPN?

Članek z isto vsebino (istega avtorja) je izšel kot „pod-uvodnik“ februarke številke glasila OO ZSMS FSPN – Razmerja. Zakaj je potrebno tekst, ki ni bistveno spremenjen, objaviti v Tribuni? Razlog je preprost. Gre za seznanjanje širše javnosti (posebno študentov) o študentskih bojih na FSPN za bolj dostojen študijski proces današnjega študenta. Objava je nujna tudi zaradi dezinformacij, ki se spletajo okoli dogajanja na FSPN.

Z ozirom na „vznmirljiv“ naslov so nujna nekatera uvodna pojasnila.

Študentje FSPN ne nameravamo postavljati nobenih barikad, jemati „orožja v roke“, demonstrirati, se igrati „revolucije“... marveč želimo samoupravno prerasti obstoječi študijski proces. Ne odstopamo od že doseženega v revoluciji našega delavskega razreda. Mislimo, da imamo samoupravne mehanizme za razreševanje tega, kar hočemo spreminjati, in mimo njih ne nameravamo. Kardelj bi rekel, da ne gre za boj proti „pravilom igre“, nasprotno, gre prav za pravila igre, še več, za njihovo razvijanje, seveda v smeri odmiranja njihove razrednosti. Borimo se za samoupravno razreševanje problemov na naši fakulteti. Pri tem samoupravljanje ne pojmuje kot darilo dedka Mraza, marveč kot zgodovinski proces samosvobojanja, ki ga moramo izboriti sami. Glede na to, da obstoje resne težnje, da bi se, iz različnih položajev in z različnimi metodami, spodkopala legitimnost študentskih interesov (v glavnem teh, ki so organizirani v ZSMS na FSPN), je treba nujno izraziti temeljna stališča današnje generacije študentov na FSPN, z namenom, da se razpršijo vsaj nekateri meglice okrog tega, kaj se dogaja.

Zakaj in kaj spreminjati?

Odgovor na vprašanje lahko nudi le proces boja za spreminjanje obstoječega, torej spreminjanje samo. To ne pomeni, da študentje (posebno tisti, ki so organizirani v ZSMS) niso dosegli večjih uspehov na področju analize obstoječega stanja. Nasprotno, na lanski konferenci OO ZSMS so podprli analizo in stališča „nevezdržnosti obstoječega“. Borimo se torej z legitimnimi sredstvi na legitimnem terenu.

Neizdiferencirane, bolj ali manj uokvirjene ideje o spreminjanju študijskega procesa so prisotne na FSPN že dolga leta (ne le med študenti). Največji problem s študijskega stališča je vsekakor problem kontinuitete. Študijski proces nasploh, na FSPN pa še posebej, je poenostavljeno rečeno takšen, da skozi njega tečejo tokovi generacij brez večjih možnosti, da bi se lahko izkustva predhodne generacije prenašala na prihajajočo, kar pa ne velja za druge udeležence študijskega procesa. Tako imamo razmerje sil: študentje – ki nenehno pritekajo in odtekajo skozi študijski proces; ostali udeleženci – ki so institucionalizirani in ostajajo v glavnem monolitni (seveda glede na študente). V takšni situaciji študentje okradeni kontinuitete, zgodovine, celote. (Krivde za to ne pripisujemo nobenemu posamezniku. Tudi ne nameravamo preizkušati lova na čarovnice, kot bi nekateri posamezniki radi prikazali naše delo).

Današnja generacija študentov na FSPN je eden od akterjev kristalizacije nasprotij na fakulteti. Nikakor ne mislimo, da je situacija na fakulteti ločena od širših gibanj, niti da so pomanjkljivosti študijskega procesa izraz neke „obsijane“ glave. Prav to, da so hotenja študentov FSPN le majhen del širših gibanj, razprši nizek udarec nekaterih „globokomislečih“, ki bi hoteli objektivna gibanja potrebe študentov po spreminjanju, nujnost spreminjanja obstoječega študijskega procesa prikazati kot želodčni produkt posameznikov. (Seveda to počno v lastnem interesu).

Naša fakulteta, FSPN, je naša praksa. Tu in zdaj je treba spreminjati, ne pa izven; ni se treba „pripravljati“ za neko zunanjo, umazano prakso. To, da je FSPN kraj naše prakse, da je študijski proces naše temeljno produkcijsko razmerje (kakorkoli „visoko“ je že v „nadgradnji nadgradnje“), ki je seveda s številnimi posredovanji vzročno-posledično vezano na „bazo“² je najenostavnejša in zato najtežja ugotovitev. Takšno pojmovanje prakse je treba šele izbojevati praktično udejaniti. Študijski proces je determinanta našega dela, je delo samo. Če samoupravni organi, DPO, delegatska razmerja... ne funkcionirajo tako kot „naj bi“, je treba vzroke iskati v študijskem procesu in ne obratno, kot se je to do sedaj pogosto delalo. Če delegatski sistem ne funkcionira, če... potem je vzroke treba iskati v razmerjih med ljudmi, ne pa v sistemu kot v prazni formi. Temeljno razmerje med ljudmi na FSPN je študijski proces, ki je celota iz mnogih delov, ti pa vsak zase spet celota. Treba je spreminjati celoto kar seveda ne gre brez spreminjanja njenih delov (kakorkoli že se nekateri nosilci le-teh „delajo Francoze“ in hočejo prvo brez drugega).

Menimo, da nima smisla iskati grešnih kozlov, ki bi jih bilo dovolj postaviti pred puške in tako rešiti stvar. Študijski proces je konkretno zgodovinsko nastalo pretakanje vzrokov in posledic, celota, ki je nastala kot rezultat mnogih, pogosto nasprotnih interesov, je totaliteta, ki se v končni konsekvenci izkaže kot to, česar nihče ni hotel. To pa ne zanika dejstva, a to, česar nihče ni hotel, vseeno obstaja in tepe po glavah lastne akterje. Prav dejstvo, da študijski proces, takšen kot je, „ne ustreza nikomur“, nam daje upanje, da ga bo mogoče spreminjati. Glavni akterji študijskega procesa so: ustanovitelji, uporabniki, delavci in študentje, ki imajo različne poglede, interese (kar izhaja iz mesta v procesu) študijski proces. „Različni vidiki“, s katerih se gleda študijski proces na FSPN, nikakor niso izven tega procesa, niti niso osvobodjeni njegove umazanosti. Nasprotno. Ta proces sam, njegovi sestavni deli, so relativno samostojne celice. Ti „različni vidiki“ v svoji totaliteti tepejo po glavah prav študente. Torej sploh ni čudno, da smo študentjeza zdaj, v tej fazi spreminjanja, najbolj glasni. Celota, ki je nihče ni hotel, študijski proces, najbolj neposredno in najbolj celovito stoji na glavi nam, študentom, in prav nič čudno ni, da nočemo spreminjati oz. odvreči tega bremena, ki ni niti najmanj lahko. Prav zaradi celovitosti bremena ne pa zaradi kakšne nadnaravne nadarjenosti ali sposobnosti „genialne kontemplacije“ (kar se

nam z veseljem hoče pripetiti), smo pogosto govorili o „objektivni revolucionarnosti študentov“ glede na profesorje (kar nikakor ne pomeni demagoškega etiketiranja profesorjev kot a priori „ne-revolucionarjev“).

Če za trenutek „izstopimo iz teorije v prakso“ in „pogledamo“ npr., kaj je to študijski proces, ZSMS... potem so odgovori študentov zelo enostavni. Študijski proces, ZSMS... niso nikakršne v zraku lebdeče forme, ki se po subjektivni volji polnijo z vsebino, temveč so to ljudje, ki jih delajo (v različni meri), to so študentje, profesorji...

Glede na taka razmerja je jasno, da je študijski proces, ZSMS... vsak trenutek nova celota konkretnih razmerij med temi ljudmi, da to ni enkrat za vselej dana stvar. ZSMS ni neka fikcija tega ali onega profesorja ali študenta, marveč konkretno organizirani mladinci v njej. Tisti, ki so izven aktivnosti ZSMS, so angažirani tako, da niso angažirani, in kakorkoli iščejo opravičila za svojo neangažiranost, še vedno so ujeti v to, da niso angažirani. To je njihova angažiranost. Pogosto se ta neangažiranost (ne le na FSPN) izenačuje z „revolucionarnostjo“ (ker baje ni mogoče biti angažiran na strani samoupravljanja, kajti to so „pravila igre“...). Absurdno? Toda resnično. Samoraslost študijskega procesa je privedla tudi tako daleč; prav zato je nujno, da se stvar spremeni. Tu je ta nujnost spreminjanja, ne pa v nekih preroških glavah. Pasivnost, dolgčas, neangažiranost, neaktivnost... niso le „zunanji“ produkti (čeprav so tudi to). Notranji pogoji na FSPN povzročajo razvijajo, dograjujejo take pojave in te je treba pomesti, ne pa jih zamolčati in prikriti ter prepustiti svobodnemu plesu časa. Zato je „očitek“, da konference ZSMS niso sklepčne, da delegatska razmerja ne funkcionirajo, da je relativno malo študentov na predavanjih, da v ZSMS ni zajeta večina populacije vpisanih... „očitek posledice“ in jahanje na posledicah. Želimo, zlomiti tako pojmovanje in sprašujemo se, po vzrokih in njihovem možnem razreševanju. Za nekatero bi ZSMS morala zaobjemati „vse“ študente, da bi bila „legitimna“, toda to je abstrahiranje nasprotij, ki dejansko obstajajo v naši družbi. ZSMS ni forma, ki bi jo morali napolniti vsi študentje (da bi zadovoljili privatne kriterije), ZSMS je DPO, ki ne more biti ne večja ne manjša od tistega števila (gre za kvantiteto in kvaliteto) mladincev, ki so v konkretnem trenutku aktivirani v njej. Ni ideal, marveč dejanskost. Ta pa ni idealna.

Konkretno zgodovinske okoliščine zaostrenih razrednih nasprotij v naši skupnosti (in širše) in subjektivne sile študentov, organiziranih v ZSMS in onih izven nje, so torej privedle do ugotovitve, da je trenutek na FSPN zrel za spreminjanje obstoječega študijskega procesa.

Naslednje vprašanje je: kaj in kako (spreminjati)?

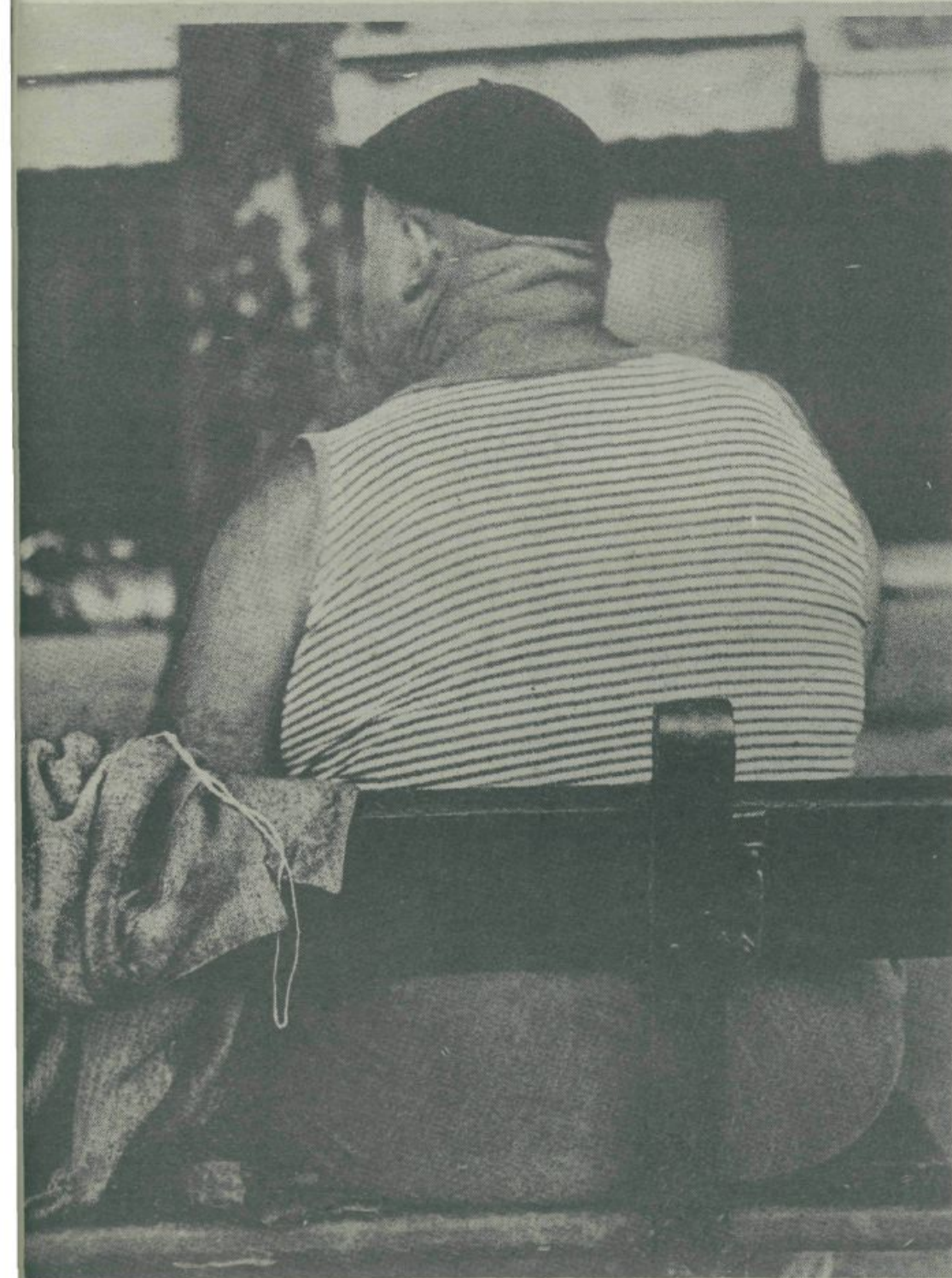
Prav na to vprašanje skuša naša praksa na FSPN odgovoriti. Skozi dolgotrajen proces javnih razprav je treba neobhodno pokazati na obstoječe absurde, – potrebno je analizirati obstoječe in se dokopati do razlikovanja med „dobrim in slabim“ znotraj tega procesa. Analizirati je treba obstoječe ter na kritiki tega (ne dogmatično) graditi novo. V tej točki je treba omeniti sledeče: javne razprave je treba razširiti na vse udeležence študijskega procesa, ne glede na njihove oblike organiziranosti. ZSMS na FSPN, ki je vložila v reševanje te problematike že nekaj let dela, se ne sme in noče vrniti na začetno točko in vreči svoje zgodovinsko delo v brezno, marveč mora nadaljevati od točke že doseženega. Za toliko, kolikor smo v analiziranju obstoječega vložili več, smo pred vsemi drugimi akterji (kakorkoli se že imenujejo in kakršnokoli že mesto v obstoječi družbeni delitvi dela zavzemajo), zato zavračamo očitke, da je baje treba začeti od začetka. Taki demagoški prijemi so zgodovina, ki nas stalno spremlja, toda v tem trenutku ji ne bomo dovolili, da bi se ponovila. Po drugi strani pa nimamo nobenih večjih pravic do ostalih akterjev v študijskem procesu (po razmerju sil smo celo šibkejši, in če bi šlo za odnose sile, bi bili v naprej obsojeni na neuspeh); toda nikakor ne dovoljujemo, da se naše delo diskreditira na račun nedelavnosti ostalih.

Dosedanja javna razprava je pokazala naslednje:

Vsi so za spreminjanje, vsi so za „novo“, za napredek. Toda zdaj ne gre za absolutne kategorije, oropane vsebine, gre za vprašanje, kaj je spreminjanje, v kateri smeri naj gre kaj je napredek, za koga? Ne gre za golo, prazno, suho, marveč za konkretno spreminjanje. Prav zaradi tega je prišla na dan cela paleta različnih interesov in hotenj. Kar se tiče nas, študentov, organiziranih v ZSMS, mislimo, da problemov, ki so nakopičeni (in se v glavnem ignorirajo ne more rešiti noben poseben interes tako, da se poskuša pojaviti in demagoško prikazati kot obči (to bi bilo še hujše ignoriranje in zaostrovanje že obstoječih nasprotij). Prikazovanje posebnega za obče, pojavljanje privatnega kot javnega itd. je vedno izraz konkretnega razmerja sil. Naša ocena je, da to razmerje ni v korist študentov, toda obenem študentje predstavljajo pomembno moč, ki se je ne da odmisli. Zato poudarjamo, da obstaja le samoupravna pot za ukinjanje obstoječega. Samoupravljanje je naša edina možnost. Seveda samoupravljanje ni gola pot, sredstvo, metoda (kot se pogosto „znanstveno“ definira v učbenikih in skripticah) marveč je tudi cilj za katerega se bojujemo. Tu in zdaj in ne v neki obljubljeni deželi in času – to je nujnost našega vztrajanja, ki podre očitke, da hočemo mimo samoupravljanja izsiliti neke „koncesije“ (vsaj tako se mnogim stvar prikazuje).

Študentje torej hočemo – skupaj z vsemi drugimi udeleženci študijskega procesa – spreminjati in prispevati k spreminjanju samoraslosti (od nas odtujenega) študijskega procesa.

To, da smo za skupno spreminjanje, nikakor ne pomeni, da imamo vsi iste interese. Nasprotno, interesi ostajajo razdeljeni, toda ne toliko, da bi bili nasprotni, da bi bilo nemogoče posredovanje med njimi. Prav tako je jasno, da lahko gremo skupaj do neke točke, da pa se kasneje meja tolerantnosti neha ter da bi bilo treba zaradi njih na barikade. Zavedamo se razcepljenosti interesov, toda prizadevamo si za skupno samoupravno in dolgotrajno pot razreševanja nevzdržnosti obstoječega. Dolgotrajno? Da, kajti to ni stvar, ki se razrešuje z aktom. Toda to, da se zavedamo dolgotrajnosti, še ne pomeni, da bomo dovolili skrivanje za t.i. „objektivnimi težavami“ ali teorijami „zunanjih faktorjev“ in podobnimi frazami.

Vsebina dosedanjega toka javne razprave je pokazala, da je nujno konkretno določiti kaj je prava vsebina študijskega procesa na FSPN (kajti to je precej zamegljeno) in kaj bi ta morala biti, kaj je zdaj in kaj naj bo, kako jo je treba spremeniti.

Po relativno kratkem tavanju smo prišli do ugotovitev, pojmov . . . , ki so vezani na imena od Karla Marxa pa do J.B. Tita in E. Kardelja. V marksizmu smo začeli brskati in tipati za vsebino dela na FSPN. Iščejo okostje rdečo nit, ki naj bi bila temelj formiranja osebnosti v procesu vzgoje in izobraževanja, temelj osebnosti, ki bo sposobna kritično misliti, sposobna spreminjati obstoječa razredna razmerja v naši družbi v korist delavskega razreda. Cilj vzgojno izobraževalnega procesa na FSPN (tako se je vsaj implicitno kazalo) mora biti osebnost, revolucionar, ki bo zmožen perspektivne revolucije in ukinjanja samega sebe v sedanjih zapletenosti razrednih razmerij, ko razred izkoriščevalcev ni organiziran kot razred in ne poseduje države kot enega od svojih instrumentov dominacije in zatiranja.

Okostje smo za zdaj definirali na splošnem nivoju (torej pomanjkljivo) — marksizem. Seveda šele zdaj stoji pred nami nadaljnja difirencija. To pa je potrebno nujno izpeljati brez izključujočih se stališč, brez nizkega etiketiranja.

Kar se tiče Marxa in marksizma se študentje držimo znane in za nas dragocene misli najbolj upravičenega udeleženca v razpravi o Marxu in marksizmu — Karla Marxa samega — namreč — da on sam ni marksist. Na to se je v zgodovini prevečkrat pozabljal. Namesto da se pripravimo okrog tega, kaj je pravi marksizem, predlagamo enostavno, toda strmo in naporno, zelo ozko pot, ki pa zagotovo pelje k cilju. Predlagamo študij izvirnega Marxa, Engelsa idr. vse do izvirne in celovite ne pa skrpne misli Kardelja in Tita.

Bolj kot jasno je, da živimo v času, ko so nam prejšnje generacije v „potu svojega obraza“ omogočile študij Marxa idr. v lastnem in v tujem jeziku. Prav tako ni nobena skrivnost, da generacije pred nami niso imele take zgodovinske „sreče“ ter da številni spori izhajajo že iz tega dejstva (in ne samo iz njega). Na nas je, da vzamemo izvirno misel, da se napijemo vode pri izviru in da ne gremo ob toku tja, kamor so razne odpadne vode že napravile svojo zgodovino. Naj parafraziram Togliatija — ne smemo biti osli in piti slabo vino, medtem ko na hrbtu nosimo prvovrstnega.

Ne nameravamo zamolčati očitne zgodovinske analogije, ki se nudi: ne da bi razumeli Marxa, je neumno voditi svojo misel na pašo, da bi razumeli Kardelja in Tita. Trava, na kateri se misel pase v tem primeru, je zelo nevarna in spolzka. Le takrat, kadar med originalno mislijo in študentom ni izolatorja, ki posreduje svoje opažanje (te misli), ne pa misel samo, se lahko postavlja temelje kreativnosti, samostojnosti misli, kritičnosti. Zato se borimo za študijski proces, ki bo napolnjen z originalno mislijo največjih revolucionarjev človeške zgodovine, ne pa le z mislijo njihovih tolmačev. Brez te misli bo naša sedanost in bodočnost obsojena na devalvacijo. To nikakor ne pomeni, da ne rabimo sekundarnih virov. Za nas je najvažnejše, da vprašanje Marxa izvlečemo iz okvirja polemike o pravovernosti, ortodoksni. Marx je Marx in ne „ortodoksija“, večja ali manjša pravovernost.

Ob vseh teh ugotovitvah so možni tudi nesporazumi, prizadetost, užaljenost, kajti kako je mogoče govoriti o FSPN in obenem o tem, da tu ni izvirnega Marxa? Odgovarjamo zelo enostavno, toda na žalost gluhi tudi kričanja ne sliši. Za obstoječe stanje ne krivimo nobenega posameznika. Študijski proces je jasno označen kot samoraslost kot dejanskost, ki je nihče ni hotel. Tega tu ni treba več ponavljati.

Kakšno je razmerje med samoraslostjo in izvirnim Marxom, Kardeljem? Odgovor je spet zelo enostaven.

Zaradi strahovite prenatrpanosti (ki se za zdaj opravičuje s stališča, da mora vsak vedeti vse), se zgodi prav to, česar nihče ni hotel, nasprotno od hotenega. Študentje nismo načelno proti omejenim argumentacijam. Naš cilj je „isto“ (hočemo znati več, biti bolje podkovani, toda mislimo, da to, kar se dogaja zdaj, ne rojeva in ne bo rodilo zaželenih sadov. Zato smo proti obstoječemu. V roke dobimo to, česar nismo iskali, namesto celovitega znanja dobimo celovito bežanje od znanja. Namesto vsestranskega politologa, sociologa, komunikologa . . . dobimo vsestranskega piflarja. Namesto celovitosti dobimo njeno karikaturu, namreč prazno besedičenje o njej (v stilu $X + Y + Z = \text{interdisciplinarnost?}$). Tistim, ki so dobro mislili, je praksa pobegnila izpod rok. Kajti ni dovolj dobro in lepo misliti in želeti etično in estetično popolno, nujno se je treba zavedati (in ravnati v skladu s tem), da se v praksi, v kateri živimo, (še vedno) čisto „v strup sprevrača vse, kar srce si sladkega obeta“. Ni mogoče le izgovoriti magično besedo dialektika, da bi bili osvobodjeni protislovij — gre za protislovja sama. Treba je na glas povedati (seveda to ne bo dovolj), da ne potrebujemo celovitosti znanja, gre nam za znanost celote še več, a kritiko in praktično preseganje te celote. Marx je bil največji nasprotnik (in rušilec) sistema in podobnih danes imenovanih celovitosti in iz Marxa delati sisteme, pomeni biti več kot nemarksist. Za razliko med celoto vedenja, celoto znanosti, celovito znanostjo in vedenjem o celoti ter hkrati kritiko te celote se bojujemo. Toda razlikovanje sploh ni le stvar teorije, čeprav je teorija njegov neobhodni pogoj. Distinkcije so vedno praktični boj (ne brez teorije).

To pa še ni vse. Še eno pomembno vprašanje je prišlo na dan.

Se enkrat gre za vprašanje Marxa, filozofije in Filozofske fakultete. Nekaterim profesorjem se stališča študentov prikazujejo tako, kot je njihov (študentski) namen iz FSPN napraviti FF, torej „nekritično kopirati izkustva“. Ne nameravamo kritično kopirati izkustev in razmer na FF, nasprotno, zavzemamo se za razvoj sociologije, politologije, komunikologije, STM-ja, SLO; toda odnosa Marx — filozofija ne nameravamo pustiti ob strani. Še več, menimo, da je to ena od odločujočih čeri prihodnosti razrednega boja proletarcev vseh dežel zdajšnjega sveta) torej tudi jugoslovanskih. Marxa se od filozofije ne da ločiti (posledice takih poskusov so vezane na temno ime iz zgodovine delavskega gibanja — Josifa Visarionoviča). Če hočemo nadaljevati Titovo in Kardeljevo pot, Marxa ne smemo ločevati od filozofije. Zgodovina dialektičnega materializma je povedala svoje in ne borimo se za njeno ponovitev. NA FSPN je v zvezi s tem problematika posebnega pomena in potrebno jo je posebno (na žalost kratko in pomanjkljivo) predstaviti. Tu (na FSPN) je po sami obliki (in vsebini) prišlo do razlikovanja marksizma, Marxa, filozofije od politologije, sociologije, komunikologije. Gre nam za to, da prerastemo tako metafiziko prakse. Problem ni povsod predstavljen na isti način, v vsaki konkretni situaciji je drugačen. Mislimo, da je treba prav problem odnosa Marxa in sociologije ponovno oživeti (seveda ne odmisliiti takega odnosa do politologije, komunikologije . . .). Danes nikakor ne bi bila odvečna (vsaj zaradi mlajše generacije) npr. razprava o možnosti „marksistične sociologije“. Ta ni enkrat za vselej pribita

na križ resnice, temveč je globoko v križu zdajšnjosti.

Nikakor ne trdimo, da so na FSPN vsa prizadevanja prazna (tega nas namreč nekateri obtožujejo). Na FSPN je mnogo truda vložene v zgodovinski proces pretakanja marksizma v sociologijo, politologijo, komunikologijo itd., toda problem je povratni sunek teh, nastalih izven marksizma, na marksizem. Zdajšnji odnos do teh procesov ne proizvajajo revolucionarjev, ki bi bili sposobni spreminjati našo dejanskost.

Ne gre nam za rušenje FSPN, gre nam za njeno izgradnjo, toda to še ne pomeni, da smo zadovoljni s tako, kakršna je. To, da nismo zadovoljni, ne pomeni, da hočemo vse porušiti. Take poenostavitve so zelo nevarne, lahko povzročijo le t.i. zunanjo intervencijo, pred katero trepetava vsa fakulteta. Kar se tiče t.i. „zunanje intervencije“ v dogodke na FSPN — grožnja z njo je fraza (ki pa lahko postane dejanskost). Ta fraza trenutno služi nekritičnemu in demagoškemu izkrivljanju obstoječega v korist sil, ki želijo stanje, kakršno je. Ne le, da smo proti „zunanji intervenciji“, mislimo, da ravno s svojo akcijo, z akcijo „baze“ (študenti so baza na FSPN, pa kakorkoli že se stvar skuša sprevračati) samoupravno rešujemo svoje probleme in na ta način najbolj ustvarjamo pogoje, ki preprečujejo „zunanjo intervencijo“.

Geslo, danes je kriza, situacija je „nevarna“, zato je treba čakati, zavračamo — zavedamo se krizne situacije, toda svoje probleme moramo reševati sami, ne pa čakati. To je stabilizacija, ne pa skrivanje za stiskanjem OD delavcev v neposredni proizvodnji. Vsak mora pomesti pred svojim pragom. Študentje FSPN, organizirani v ZSMS, menimo, da je študijski proces naš prag.

Borimo se za študijski proces, v katerem bodo študentje našli sebe, ne pa iskali svojevobodeizven njega, z begom na razne strani. Ne bojujemo se za nobeno anarhijo, toda bojujemo se proti argumentu avtoritete.

Borimo se z odprtimi kartami znotraj pravil igre in takšen odnos pričakujemo tudi od ostalih!

TONČI KUZMANIČ

OPOMBE

- 1 — Glede na to, da tu govorimo o študentih, ne nameravamo pisati o pogledih drugih akterjev tega celovitega dogajanja.
- 2 — Ta poenostavljanja z bazo in nadgradnjo so uporabljena zaradi slikovitosti.

TRIBUNA, ŠTUDENTSKI ČASOPIS
IZDAJA UK ZSMS LJUBLJANA
Trg osvoboditve 1/11, soba 86
Telefon: (061) 21-280

UREDNIŠTVO: Mitja Maruško — glavni urednik, Bojan Korsika — odgovorni urednik, Tomaž Krašovec — univerza, Bojan Korsika in Igor Bavčar — teorija, Rudi Podgornik in Dušan Turk — naravoslovje, Andrej Drpal — uredništvo za materpoetiko, Mojca Dobnikar — tajnica, Vojko Flagar — likovna in tehnična oprema, Matjaž Hribar — distribucija, Franc Milolič — posebne naloge. Stalni sodelavci: Franco Juri, Matjaž Potokar, Silva Kobal, Ivo Gulič.

IZDAJATELJSKI SVET: B. Klenovšek, Primož Hainz, Mile Šetinc, Silvin Korsika, Samo Hribar, Tomaž Krašovec, Petrovčič, Igor Bavčar, Bojan Lesnik, Franc Milolič, Mitja Maruško.

URADNE URE so vsak dan od 10. do 13. ure v prostorih uredništva. DEŽURSTVA posameznih uredništev: ponedeljek — kultura, torek — univerza, sredo — prodaja in likovna oprema, četrtek — naravoslovje, petek — teorija, glavni in odgovorni urednik — vsak delavnik. Redni javni SESTANKI UREDNIŠTVA so vsak četrtek ob 17. uri. Rokopisov ne vračamo in pisem uredništvu ne honoriramo. Pisma uredništvu ne smejo presegati 7,5 strani (poč avtorske pole). Celoletna naročnina je za dijake 50 din, za ostale 100 din. Številka žiro računa: 50101-678-47303, z obveznim pripištom: za Tribuno!

TISK: Tiskarna Ljudske pravice v Ljubljani. Priprava za tisk: IBM Dnevnik.

Oproščeni temeljnega davka na promet po pristojnem sklepu št. 421-1/70 z dne 22. januarja 1973.

NAJ ŽIVI PROLETARSKA REVOLUCIJA!

TEORETSKA PRILOGA TRIBUNE

Nobenega dvoma ni več, da lahko današnja družbeno situacijo označimo za krizno. Ob tem se je dobro spomniti na znano Leninovo tezo, da je vsaka kriza tudi priložnost, da se izkoristijo njene revolucionarne potence za nov korak v formiranju komunistične bodočnosti. Toda to je samo del resnice, kajti prav tako je res, da krizna situacija revitalizira in to je dialektično dosledno gledano njena spontana posledica, tudi vse elemente, ki iščejo rešitev krize znotraj temeljnih določitev obstoječe protislovnosti. Drugače rečeno, revolucionarne potence so vedno samo predpostavka, latentnost krizne situacije, do čim je vztrajanje na obstoječem vedno spontano delujoča tendenca, ki protislova sicer lahko vleče na vedno višjo razvojno stopnjo, toda nikoli jih ne odpravlja. Da se to razmerje poruši, da se revolucionarne potence formirajo v zgodovinsko delujočo tendenco, pa je potreben in to je eden temeljnih podukov klasikov marksizma, organiziran nastop revolucionarnega subjekta. Ta subjekt pa je in tu ostajamo konsekvntno ortodoksni, lahko samo zgodovinski nastop delavstva, nastop delavskega razreda, nastop proletariata torej. Da se ta nastop v različnih deželah in različnih obdobjih oblikuje skozi različne organizacijske in politične forme tu verjetno ni potrebno posebej poudarjati, kakor ni potrebno posebej poudarjati, da se organizacijske in politične forme diktature proletariata v Jugoslaviji oblikujejo znotraj in samo znotraj političnega sistema socialističnega samoupravljanja.

Konstitutivni element tega nastopa pa je vsekakor tudi nastop revolucionarne teorije. Potrebnost takšnega nastopa kritike politične ekonomije pa je toliko večja, kolikor se v večjem obsegu v kriznih situacijah spontano reproducirajo in revitalizirajo meščanske teorije, pa naj so med seboj še tako različne in naj segajo od vulgarnе ekonomije na eni strani, do vulgarnе psihoanalize na drugi strani. Eden od momentov njihove razpoznavnosti, njihove teoretske referenčnosti s totaliteto obstoječega je tudi permanenten napad na ključna izhodišča kritike politične ekonomije, to je na tiste teoretske pozicije, ki so jih razvili Marx, Engels in Lenin. To je v nekem smislu tudi njihova kvaliteta, kvaliteta, ki bazira na razumevanju njihove lastne razredne pozicije in na razumevanju notranje revolucionarne povezave kritike politične ekonomije in proletariata. S tega stališča je napad na primer na Marxovo analizo vrednosti tako, da se jo ali denuncira kot teoretski koncept nalepljen na model enostavne blagovne produkcije, kot to počne sodobna jugoslovanska vulgarna ekonomija, ali da se preprosto abstrahira kot nepotrebno in nepomembno kot to počne stalinistični derivat vulgarnе Lacanove psihoanalize.

L. Althusser, vsekakor posel, ki ima točno določeno mesto na trgu meščanskih idej. Kot kaže postajajo ti napadi nekakšen splošni ekvivalent, mera vrednosti vsakršnemu blagu, ki se pojavi na tem razširjujočem se trgu.

Ista zgodovinska pohvala leti tudi na tiste križarje, ki bi radi v navidezno sveti vojni proti vsakršnemu totalitarizmu, tudi Lenina proglasili za enega izmed utemeljiteljev le-tega. Tu je seveda na delu analogen teoretski postop-

pek, kot ga je imel svojčas Stalin, ko je sfabriciral tisto znano tezo o socialdemokraciji kot dvojčku fašizma, tako da jo je zvedel na nekaj abstraktnih formul, ji izrezal njene zgodovinske določitve in s tem odprl prostor za nove politične programe.

Toda, če se vrnemo k Marxu, napadi na njega se ne ustavljajo samo ob iskanju večjih ali manjših razpok v njegovi „anatomiji meščanske družbe“, oziroma v iskanju argumentov proti marksistično koncipirani analizi obstoječih družbenih razmerij, nasprotno gredo tudi do tiste točke, kjer naj bi se klasike marksizma dalo na tisti seznam znanstvenih tekstov, ki spadajo v muzej voščenihih lutk zgodovine. Zato ni slučajno, če sta tako 10. kot 11. kongres ZKJ postavila v svoje zaključne resolucije, tudi zahtevo po popolnem prevajanju klasikov marksizma v jezike jugoslovanskih narodov smo dobili v srbo-hrvaškem jeziku zbrana dela Marxa, Engelsa in Lenina, v Sloveniji pa je prišlo do organizacijskih priprav za izdajo METI (Marx) Engels Temeljna Izdaja. Ker je ta zbirka koncipirana na daljše obdobje in ker je povezana s temeljitim študijem, pa tudi zaradi tega ker se v dobrem letu ni prišlo dalj kot do „organizacijskih priprav v permanenci“, ob tem pa smo pričali še prav neverjetnim sporom in odporom ob zahtevi po izdaji novega izboljšane prevoda Kapitala, je seveda nujno potrebno, da se razbije ta vsiljeni zastoj v prevajanju tekstov klasikov marksizma.

To stanje in pa zgolj omenjena ofenziva na teoretske temelje kritike politične ekonomije, nas je pripeljala do tega, da smo se odločili za objavo Prispevka h kritiki politične ekonomije. Tekst, ki predstavlja zaključno, objavljeno fazo Očrtov in s tem pripravo na Kapital, je ostal razen Predgovora in Uvoda k njemu, nepreveden. Da je ostal nepreveden je seveda vprašanje, ki ga tu ne bomo pojasnjevali, v mnogočem pa bi šel v okvirje prej omenjenih razmerij do marksizma.

Da smo se odločili za prevod tega teksta, pa obstajajo, če lahko temu pogojno rečemo, tudi „znotraj“ marksistični razlogi, to je pomen tega teksta za razvoj in razumevanje kritike politične ekonomije.

Ti razlogi se seveda vežejo na razumevanje razvoja Marxove analize vrednosti, vrednostne forme od Bede filozofije, kjer Marx delno še stoji na poziciji Ricarda in ne ločuje med vrednostjo in menjalno vrednostjo, preko Prispevka h kritiki politične ekonomije, kjer je to razmerje že prisotno, do Kapitala v katerem je to razmerje formirano v svoji zreli teoretski obdelavi.

Prav tako je pomembno, da je v Prispevku analiza vrednosti, vrednostne forme, neposredno vezana tudi s kritičnimi posegi Marxa v obdelavo istih problemov tako pri klasični politični ekonomiji, kot pri njenih vulgarizatorjih. Ti so bili kasneje v primeru Kapitala fizično ločeni in izdani zase kot Teorije o presežni vrednosti. Ta reaktorski poseg je sicer omogočil jasnejše strukturiranje in obdelavo tako same analize vrednosti, vrednostne forme kot samih posegov v teorije klasične politične ekonomije in njenih vulgarizatorjev, toda obenem je v nekem smislu „zameglil“ formiranje analize

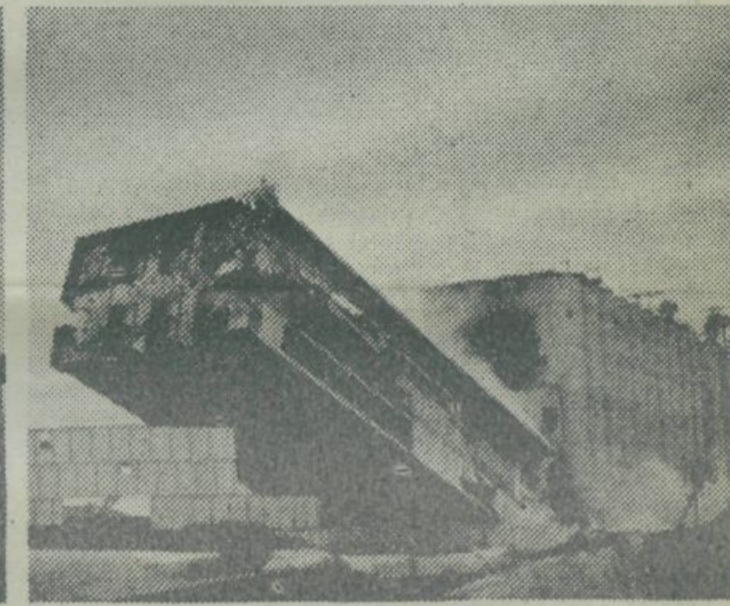
vrednosti, vrednostne forme v razmerju do razvoja dotedanje politične ekonomije. Končno je pomen Prispevka h kritiki politične ekonomije za razumevanje nastajanja in strukture najpomembnejšega Marxovega dela Kapitala ocenil Marx sam v Predgovoru k prvi izdaji 1. zvezka Kapitala. Marx pravi: „Delo katerega prvi zvezek izročam javnosti, je nadaljevanje moje razprave „Prispevek h kritiki politične ekonomije“, ki sem jo objavil leta 1859. Dolgi premor med začetkom in nadaljevanjem je zakrivila večletna bolezen, ki mi je vedno znova prekinjala delo. Vsebinsko prejnavedene razprave sem povzel v prvem poglavju te knjige. To sem storil ne le zaradi celotne zveze in popolnosti, tudi razlaganje sem izboljšal. Kolikor je le dopuščal predmet, sem veliko točk, ki sem jih prej samo nakazal, sedaj obširno obdelal, nasprotno pa druge točke, ki sem jih prej obširno obravnaval, tu samo nakazujem. Oddelka o zgodovini vrednostne in denarne teorije tu seveda popolnoma izpadeta. Toda bralec prejšnje razprave bo našel v pripombah k prvemu poglavju nove vire o zgodovini te teorije.“ (Kapital I CZ str. 9)

Na koncu bi se v tem kratkem uvodu vrnil še enkrat na razmerje med kritiko politične ekonomije in dejanskostjo samoupravnega socializma. Kakorkoli je prehodno obdobje, obdobje, ki formira svoja lastna protislova, pa vendar ta protislova še vedno ležijo znotraj zgodovinsko relevantnega kontinuuma razvite blagovne produkcije. V kolikor pa je razvita blagovna produkcija, oziroma v kolikor zakoni te produkcije še vedno dominirajo, v toliko je še vedno relevantna in aktualna tudi kritika politične ekonomije. In ne samo to. Ravno to temeljno navezovanje kritike politične ekonomije na svoj predmet raziskave, torej na razvito blagovno produkcijo, torej njena teoretska eksistenca sama, daje šele možnost zastavljanja vprašanj kako in kje se prebiti čez te zakonitosti in čez to produkcijo in obratno odvzema se možnost temu, da se na primer išče rešitve v oddektiranju blagovne produkcije, s čemer se po vsakem takšnem iluzoričnem poskusu blagovni produkciji avtomatično prida nek naravni, večni značaj.

Znotraj zapopadenja delovanja zakonitosti razvite blagovne produkcije, kot tudi v raziskovanju načinov njenega ukinjanja leži pri nas tako opevana „utilitarnost“ marksizma, ki bi ga nekateri seveda radi videli tudi tam, kjer bi izgubil svoje revolucionarne potence. Nekateri si pač najraje predstavljajo marksizem kot kup teorijev s katerimi bi radi opravičevali takšne ali drugačne poskuse graditve „pravične“ humane“ družbe „dobrih strani“ razvijajočih se blagovnih produkcijskih odnosov, in odmišljali vse „slabe strani“ ta istega razvoja.

Politična ekonomija socializma je lahko zato samo znanstveno konsekvntno izpeljana kritika politične ekonomije, ali pa apologija vzpenjanja skozi nova in nova protislova prehodnega obdobja brez perspektive njihove možne ukinitve.

Uredništvo za teorijo

PRISPEVEK H KRITIKI POLITIČNE EKONOMIJE

- Prva knjiga
- O kapitalu
- Oddelak I
- Kapital vobče
- Prvo poglavje
- Blago

Prvemu pogledu se prikaže občansko bogastvo kot neznanska zbirka blag, posamezno blago kot njegov elementarni obstoj. Predstavlja pa se vsako blago z dvojnega vidika /:kot/ uporabna vrednost in / kot/ menjalna vrednost.¹

Blago je najpoprej, kot to povedo angleški ekonomisti, „katerakoli reč, nujna, koristna ali prijetna za življenje“, predmet človeških potreb, živilo v najširšem smislu besede. Ta obstoj blaga kot uporabne vrednosti sovpadе z njegovo /blaga/ naravno, oprijemljivo eksistenco. Pšenica npr. se kot posebna uporabna vrednost razlikuje od uporabnih vrednosti /:kot so/ bombaž, steklo, papir itd. Uporabna vrednost je nekaj vredna le za uporabo in se udejanja le v procesu konsumpcije. Isto uporabno vrednost lahko različno izkoristimo (se, lahko zkoristiti). Vsota njenih možnih koristnih uporab je pa povzeta v njenem obstoju kot reči z določenimi lastnostmi. Razen tega ni določena le kvalitativno, temveč tudi kvantitativno. Različne uporabne vrednosti imajo različne mere, kar ustreza njihovim naravnim posebnostim, npr. mernik žita, bukviča papirja (10 pol), vatek platna itd.

Naj bo družbena oblika bogastva kakršnakoli že, uporabne vrednosti oblikujejo zmeraj najpoprej takšno svojo vsebino, ki je do te oblike brezbrizna. Okus pšenice je neodvisen od tega, kdo jo je dognil, ruski tlačan, francoski kmet s parcelo ali angleški kapitalist. Čeprav je predmet družbenih potreb, in je vključena v to družbenost, uporabna vrednost ne izraža nobenega družbenega produkcijskega razmerja. To blago kot uporabna vrednost je npr. diamant. Na diamantu ne / moremo/ zaznati, da je blago. Kjer služi, estetsko ali mehansko, kot uporabna vrednost, na prsih Lorette ali v roki steklobrusilca, je diamant in ne blago. Kot nujna predpostavka blaga se prikazuje /dozdeva to, da je nekaj najpoprej uporabna vrednost, medtem ko je za uporabno vrednost biti-blogo brezbrizna določitev. Uporabna vrednost v svoji brezbriznosti do ekonomske določitve oblike, tj., uporabna vrednost kot uporabna vrednost, ima svoje mesto izven obzorja politične ekonomije.² Znotraj tega obzorja je le takrat, kadar je ona sama določitev oblike. Neposredno je snovni temelj /-a osnova, na kateri se predstavlja določeno ekonomsko razmerje, menjalna vrednost.

Menjalna vrednost se najpoprej prikaže kot kvantitativno razmerje, v katerem so uporabne vrednosti izmenljive med seboj. Te likuje /obrazijo /od: delati like, dajati nečemu obraz, podobo; bilden (nem.) / v takšnem razmerju iste menjalne velikosti. 1 izvod Properca in 8 unč njuhanca je lahko ista menjalna vrednost, kljub disparantni uporabni vrednosti tobaka in elegije. Kot menjalna vrednost je ena uporabna vrednost vredna ravno toliko kot druga. Menjalna vrednost neke palače se lahko izrazi z določenim številom škatic loščila za škornje. Londonski fabrikantje loščila za škornjese obratno izrazili menjalno vrednost svojih mnogoštevilnih škatic s palačami. Medtem ko so povsem brezbrizna do načina svoje naravne eksistence in se ne ozirajo na naravo potreb, katerim

so uporabna vrednost, se blaga prekrivajo v določenih količinah /seujemajo; tudi v pomenu: soustreznih mer — sestavni deli, se v zamenjavi nadomeščajo med seboj, veljajo kot ekvivalenti, in predstavljajo tako, kljub svojemu pisnemu videzu, isto enost.

Uporabne vrednosti so živilo kar neposredno. Obratno so pa ta živila sama produkt družbenega življenja, rezultat potrošene človeške živnosti /življenjske moči, vpredmeteno delo. Kot materiatu /snovnost družbenega dela so vsa blaga kristalizacije iste enosti. Zdaj moramo opazovati določen značaj te enosti, tj., dela, ki se predstavlja v menjalni vrednosti.

Unča zlata, tona železa, kvart pšenice in 20 vatlov svile naj bodo enako velike menjalne vrednosti. Te predstavljajo enak volumen istega dela kot takšni ekvivalenti, v katerih je zbrisana kvalitativna razlika njihovih uporabnih vrednosti. Delo, ki se v njih enakomerno vpredmeti, mora biti samo eno-lično, nerazlikovano, gnostavno delo, ki mu je prav tako vseeno, če se prikaže v zlatu, železu, pšenici, svili, kot je kisiku, ali se pojavlja v rji železa, atmosferi, soku grozda ali krvi človeka. Ampak iskanje zlata, izkop železa v rudniku, pridelovanje pšenice in tkanje svile so med seboj kvalitativno različni načini dela. Prav res, kar se prikaže stvarno kot različnost uporabnih vrednosti, se prikaže v poteku procesa kot različnost dejavnosti, ki proizvajajo uporabne vrednosti. Delo, ki postavlja menjalno vrednost, je brezbrizno do posebne snovi uporabnih vrednosti in zato brezbrizno tudi do posebne oblike samega dela. Različne uporabne vrednosti so nadalje produkti različnih individuov, torej rezultat individualno različnih del. Kot menjalne vrednosti pa predstavljajo enako, nerazlikovano delo, tj., delo, ki mu je zbrisana izdelovalčeva individualnost. Delo, ki postavlja menjalno vrednost, je zato abstraktno obče delo.

Če so unča zlata, tona železa, kvarter pšenice in 20 vatlov svile enako velike menjalne vrednote ali ekvivalenti, potem so unča zlata, pol tone železa, trije bušli pšenice in pet vatlov svile kar se da različne velikosti menjalne vrednosti, in ta kvantitativna razlika je edina razlika, ki so je menjalne vrednosti sploh zmožne. Kot menjalne vrednosti različnih velikosti predstavljajo neki več ali manj, večje ali manjše količine tistega enostavnega, eno-ličnega, abstraktno občnega dela, ki likuje substanco menjalne vrednosti. Zastavi se vprašanje, kako meriti te količine? Ali drugače, še bolj se, zastavlja vprašanje, kakšen je kvantitativni obstoj tistega dela samega, ko so velikostne razlike blag kot menjalnih vrednosti le velikostne razlike v njih vpredmetenega dela. Kot je čas kvantitativni obstoj gibanja, tako je delovni čas kvantitativni obstoj dela. Različnost njegovih lastnih trajanj je edina razlika, ki je sposobna, če predpostavimo njegovo kvaliteto kot dano. Kot delovni čas prejme svoje merilo v naravnih časovnih merah, ura, dan, teden itd. Delovni čas je živ/živahen obstoj dela, brezbrizen do njegove oblike, njegove vsebine, njegove individualnosti, to je njegov živ obstoj kot kvantitativni (obstoj), hkrati s svojo imanentno mero. Delovni čas, ki je vpredmeten v uporabni vrednosti blag, je prav toliko substanca, ki iz njih /uporabnih vrednosti/ naredi menjalne vrednosti in s tem blaga, kot tudi meri njihovo določeno velikost vrednosti. Korelativne kvantitete različnih uporabnih vrednosti, v katerih se vpredmeti isti delovni čas, so ekvivalenti, ali: vse uporabne vrednosti so ekvivalenti v takšnih proporcijah, v katerih vsebujejo isti potrošen, vpredmeten delovni čas. Kot menjalna vrednost so vsa blaga določena mera *otrdelega delovnega časa*. /V Kapitalu I/ je stavek tak: Kot vrednost je vsako blago le določena množina *strjenega delovnega časa*.

Za razumetje določitve menjalne vrednosti z delovnim časom je potrebno pomniti naslednje glavne vidike: redukcijo dela na enostavno, tako rekoč brez kvaliteten delo; specifično vrsto in način, s katerima je delo, ki postavlja menjalno vrednost, torej producira blago, *družbeno delo*; slednjič razloček med delom, v kolikor je njegov rezultat uporabna vrednost, in delom, v kolikor je njegov rezultat menjalna vrednost.

Da bi določili menjalno vrednost blag kar z merjenjem delovnih časov, ki so v njih vsebovani, morajo biti sama različna dela reducirana na brezrazlično, eno-lično, enostavno delo, skratka, na delo, ki je kakovostno enako in se zato razlikuje med seboj le količinsko.

Ta redukcija se prikazuje kot abstrakcija, ampak to je takšna abstrakcija, ki jo dnevno izvršujemo v družbenem produkcijskem procesu. Abstrakcija, s katero razkrojimo vsa blaga v delovni čas, ni ne večja ne manj stvarna od abstrakcije, s katero se vsa organska telesa razkroje na zraku. Delo, ki je tako merjeno s časom, se prav zares ne prikazuje kot delo različnih subjektov, temveč se prikazuje /se zde različni delujoči individui prej kot zgolj sredstva Dela. Ali drugače, delo, kakor se predstavlja v menjalnih vrednostih, bi lahko izrazili kot *obče človeško delo*. Ta abstrakcija občnega človeškega dela *eksistira* v povprečnem delu, ki ga zmore opraviti vsak povprečen posameznik katerekoli /poljubne/ družbe, /ki je/ določeno produktivno trošenje človeških mišic, živcev, možganov

itd. Gre za *enostavno delo*³ za katero lahko izurimo/zdresiramo vsakega povprečnega individua in ki ga mora opraviti v tej ali oni obliki. Sam značaj tega povprečnega dela je različen v različnih deželah in različnih kulturnih obdobjih, se pa prikazuje kot /že zmeraj/ dan v /poljubni/ dani družbi. Enostavno delo likuje zdaleč največjo množico vseh del, kakor se lahko vsakdo prepriča v vsaki statistiki. Naj producira A 6 ur železo in 6 ur platno in B prav tako 6 ur železo in 6 ur platno ali pa A 12 ur železo in B 12 ur platno, očitno je, da se tako prikaže zgolj različna uporaba *istega delovnega časa*. Kako pa je z zapletenim delom, ki odstopa/se dviguje nad — kot delo z večjo živnostjo/ živahnostjo, večjo specifično težo — povprečno raven? Ta vrsta dela se razkroji sestavljeno enostavno delo, enostavno delo višje potence, tako da je npr. zapleten delovni dan enak trem enostavnim. Zakoni, ki uravnavajo to redukcijo, še ne sodijo sem /namreč na to raven mišljenja/. Da se pa redukcija dogaja, je jasno: kajti kot menjalna vrednost je produkt najbolj zapletenega dela v določenem proporciju ekvivalenten produktu enostavnega povprečnega dela, torej izenačen z določeno količino tega enostavnega dela.

Določiti menjalne vrednosti z delovnim časom pomeni, da smo privzeli postavko, da je vpredmeteno v določenem blagu, toni železa npr., *enako mnogo* dela, brez ozira na to, če je to delo A-ja ali B-ja, ali z drugimi besedami, da porabijo različni individui enako velik delovni čas za produkcijo enake, kvalitativno in kvantitativno določene uporabne vrednosti. Še drugače: naša postavka je, da je v nekem blagu vsebovan delovni čas za njegovo produkcijo *nujni delovni čas*, tj., delovni čas, ki je neizogiben za produkcijo novega primerka istega blaga v danih običnih produkcijskih pogojih.

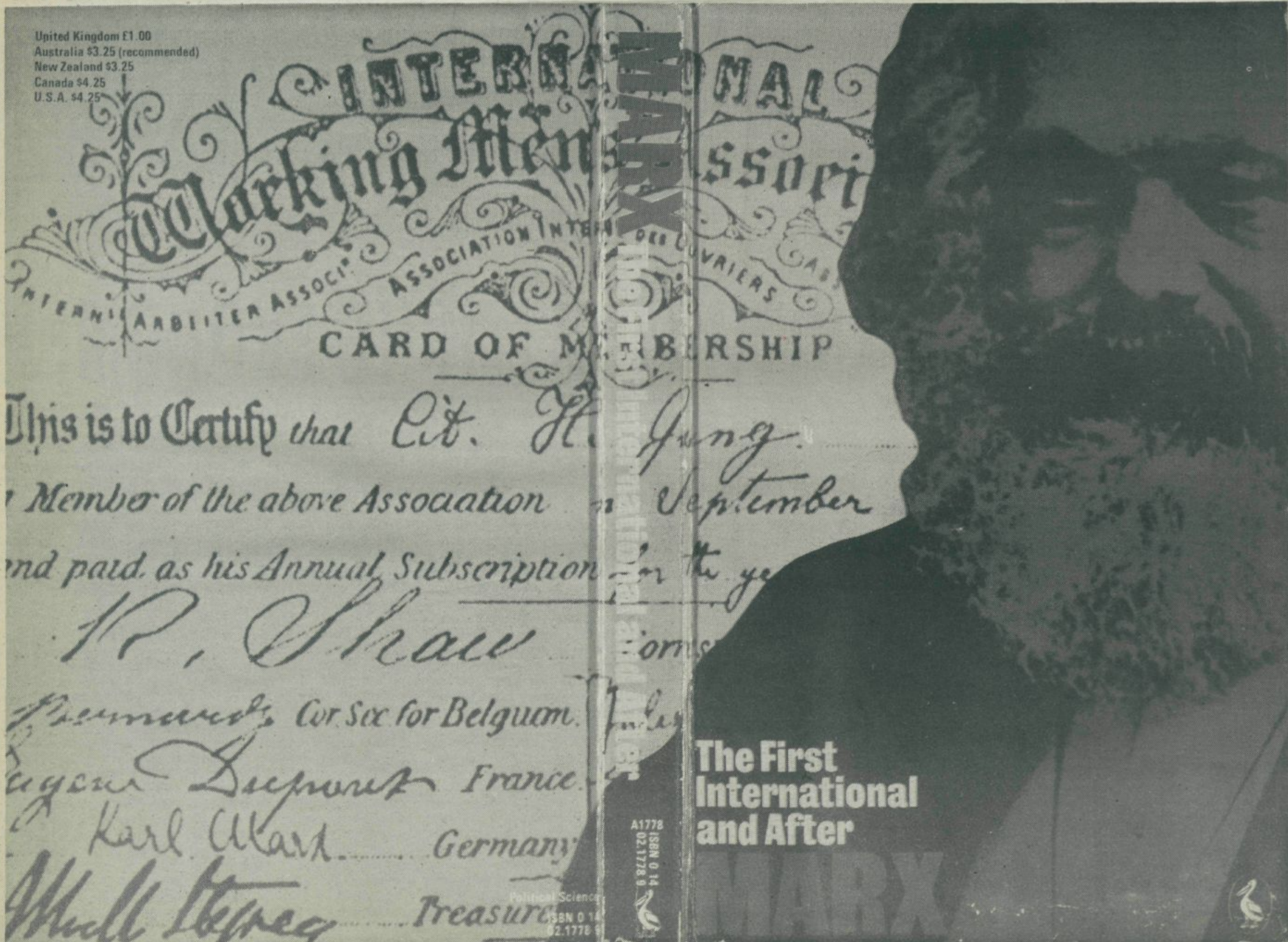
Pogojnosti dela, ki postavlja menjalno vrednost, so, kakor izhaja iz analize menjalne vrednosti, *družbena določila* dela ali določila *družbenega dela*, ampak ne kar nasploh družbenega, temveč — na poseben način. Gre za specifično vrsto družbenosti. Najpoprej je nerazločevana enostavnost del *enakost* del različnih individuov, vzajemno navezovanje njihovih del kot enakih, in sicer z dejansko redukcijo vseh del na enakovrstno delo. Delu vsakega individua, v kolikor se predstavlja v menjalni vrednosti, je lasten ta družbeni značaj enakosti, in se predstavlja le v menjalni vrednosti, v kolikor se navezuje na delavsev drugih individuov kot enakih.

Prav tako se prikazuje v menjalni vrednosti neposredno delovni čas posameznega individua kot obči delovni čas in *ta obči značaj* posameznega/oposameznjenega dela kot njegov *družbeni značaj*. Delovni čas, ki je predstavljen v menjalni vrednosti, je delovni čas posameznika, ampak posameznika, ki se ne razlikuje od drugih posameznikov, vseh posameznikov, v kolikor opravljajo enako delo, zato je delovni čas, ki ga nekdo zahteva/potrebuje za produkcijo določenega blaga, *nujni delovni čas*, ki bi ga potreboval tudi kdorkoli drug za produkcijo istega blaga. Gre za posameznikov delovni čas, *njegov delovni čas*, vendar le kot vsem skupen delovni čas, zato je zanj vseeno, *katerega* posameznika delovni čas je to. Kot obči delovni čas se predstavlja v nekem občem produktu, nekem občem ekvivalentu, nekem določenem kvantumu vpredmetenega delovnega časa, ki je brezbrizen do določenega oblike uporabne vrednosti, v kateri se pojavi neposredno kot posamez-

nikov produkt, /ta ekvivalent/ je poljubno prevedljiv v vsako drugo obliko uporabne vrednosti, v kateri se pač predstavlja kot produkt kogarkoli drugega. Le kot takšna je *družbena* velikost *obča* velikost. Da bi bila rezultat posameznikovega dela menjalna vrednost, mora biti njegov rezultat *obči ekvivalent*, tj., predstavitev posameznikovega delovnega časa kot obče delovnega časa ali predstavitev obče delovnega časa kot posameznikovega. Je temu tako, kot da bi različni individui vrgli/nametali na kup svoj delovni čas in predstavili različne kvantume delovnega časa, s katerim razpolagajo skupnostno, v različnih uporabnih vrednostih. Posameznikov delovni čas je tako dejansko delovni čas, ki ga družba potrebuje za predstavitev neke določene uporabne vrednosti, tj., za zadostitev neke določene potrebe. Vendar gre pri tem le za specifično obliko, v kateri prejme delo družbeni značaj. Nek določen delovni čas predilca se vpredmeti npr. v 100 funtih lanene niti. 100 vatlov platna, tkalčev produkt, naj predstavlja enak kvantum delovnega časa. V kolikor predstavljata oba ta produkta enako velik kvantum občnega delovnega časa in s tem ekvivalent za vsako uporabno vrednost, ki vsebuje enako mnogo delovnega časa, sta ekvivalentna drug drugemu.

Samo s tem, da se predstavljata tako predilčev kot tkalčev delovni čas kot obči delovni čas, njuni produkti kot obči ekvivalenti, postane tkalčevo delo delo za predilca in predilčevo za tkalca, delo enega za delo drugega, tj. družbeni obstoj njunih del za oba. V podeželski-patriarhalni industriji nasprotno, kjer sta predilec in tkalec domovala pod isto streho, ženski del družine je predel, moški tkal, recimo da za potrebe družine, sta bili nit in platno družbena produkta, predenje in tkanje *družbeno* delo znotraj družinskega kroga. Ni pa bil njiju družbeni značaj v tem, da bi ju lahko med seboj zamenjevali kot enako veljavna in enako dobra izraza istega občnega delovnega časa, nit kot obči ekvivalent nasproti platnu kot občemu ekvivalentu ali oba drug drugemu nasproti. Mnogo bolj je družinska povezanost s svojo samorodno delitvijo dela odtisnila produktu dela svoj svojstven pečat. Ali vzemimo srednjeveške naturalne storitve in naturalna zalaganja. Posameznikova določena dela v njihovi naturalni obliki, posebnost, ne občost dela, obrazijo tukaj družbeno vez. Ali vzemimo naposled skupnostno delo v njegovi samorodni obliki, kakršno najdemo na pragu zgodovine vseh kulturnih ljudstev.⁴ Tukaj družbeni značaj dela očitno ni posredovan s tem, da bi posameznikovo delo privzelo abstraktno obliko občnosti ali njegov produkt obliko občnega ekvivalenta. Občestvo /Gemeinwesen/, ki je predhodno produkciji, je to, ki preprečuje posameznikovemu delu biti privatno delo in njegovemu produktu biti privatni produkt, je torej to, ki dopusti posameznemu delu, da se prikaže neposredno kot funkcija nekega člana družbenega organizma. Delo, ki se predstavlja v menjalni vrednosti, je vnaprej postavljeno kot delo oposameznjenega posameznika. Družbeno postane s tem, da privzame obliko svojega neposrednega nasprotja, obliko abstraktno občnosti.

Naposled označuje delo, ki postavlja menjalno vrednost, da se predstavljajo družbene zveze oseb, kakor da bi bile obrnjene, namreč kot družbeno razmerje stvari. Le v kolikor se ena uporabna vrednost navezuje kot menjalna vrednost na drugo, je delo

Politischen Dekonomie

Karl Marx

Erstes Heft

Berlin.
Verlag von Franz Duncker.
(M. Ulbricht Verlagshandlung)
1859.

različnih oseb navezano med seboj kot obče in enako. Če je zato pravilno, da rečemo: menjalna vrednost je razmerje med osebami, moramo temu pridodati: pod rečevno pregrinjalo skrito razmerje. Kot funt železa in funt zlata predstavljata isti kvantum teže kljub njunim različnim fizičnim in kemičnim lastnostim, tako dve uporabni vrednosti blaga, v katerem je vsebovan isti delovni čas, isto menjalno vrednost. Menjalna vrednost se prikaže tako kot družbena naravna—določenost uporabnih vrednosti, kot neka določenost, ki jim pripada kot rečem, in se /uporabne vrednosti/ zato — kot posledica tega — v procesu menjave nadomeščajo v določenih kvantitativnih razmerjih, oblikujejo ekvivalente, kot se povezujejo nesestavljene /einfache/ kemične snovi v določenih razmerjih, oblikujejo kemične ekvivalente. Le običajnost vsakdanjega življenja dopušča, da se prikazuje kot trivialno, kot samoumevno to, da privzame družbeno produkcijsko razmerje obliko predmeta, tako da se razmerje oseb v njihovem delu predstavlja prej kot razmerje, v katerem se vedejo/obnašajo stvari med seboj in do ljudi. V blagu je ta mistifikacija še zelo enostavna. Vsem lebdi bolj ali manj pred očmi, da je razmerje blag kot menjalnih vrednosti mnogobolj razmerje oseb do njihove vzajemne produktivne dejavnosti. V višjih/zapletenejših produkcijskih razmerjih izgine ta videz enostavnosti. Vse iluzije monetarnega sistema izvirajo iz tega, da na denarju^{6A} ni opazljivo/ da denarju ni videti, da predstavlja družbeno produkcijsko razmerje, vendar v obliki naravne reči z določenimi lastnostmi. Pri modernih ekonomistih, ki se vzvišeno režijo iluzijam monetarnega sistema, se razkrije ista iluzija, kakor hitro razmerje, za kar so še pravkar štorasto menili, da je reč, ki jo drže trdno v rokah, in če jih nato znova draži kot reč, kar so ravno fiksalirali kot družbeno razmerje.

S tem ko menjalna vrednost blaga prav zares ni nič drugega kot medsebojna navezanost del posameznikov kot enakih in občih /del/, ni nič drugega kot predmetni izraz neke specifične družbene oblike dela, je tavitološko reči, da je delo edini vir menjalne vrednosti in tako bogastva, v kolikor obstoji iz menjalnih vrednosti. Tej je enaka tavitologija, da naravna snov kot takšna ne vsebuje menjalne vrednosti, ker tudi dela ne, in menjalna vrednost kot takšna nobene naravne snovi. Če pa William Petty imenuje „delo očeta in zemljo mater bogastva“, ali sprašuje škof Berkeley, „če niso resničen vir bogastva štirje elementi in človeka delo v njih“⁸ ali če Amerikanec v. Cooper popularno razjasni: „Odvzemi hlebcu kruha delo, ki je zanj porabljeno, delo peka, mlinarja, zakupnika itd., in kaj preostane? Nekaj travnih zrn, divje rastočih in nekoristnih za kakršnokoli človeško uporabo“⁹ ne gre v vseh teh nazorih za abstraktno delo, ki je vir menjalne vrednosti, temveč za konkretno delo kot viru snovnega bogastva, skratka, za delo, v kolikor proizvaja uporabne vrednosti. S tem ko je predpostavljena uporabna vrednost blaga, je predpostavljena posebna koristnost, določena namenskost v njih potrošenega dela, s tem pa je s staljšča blaga izčrpan celoten ozir na delo kot koristno delo. Pri kruhu kot uporabni vrednosti nas zanimajo njegove lastnosti hranila, nikakor pa ne delo zakupnika, mlinarja, peka itd. Če bi s kakršnokoli iznajdbno odpadlo 19/20 tega dela, bi opravljal hlebec isto uslugi kot prej. Če bi padel izdelan z neba, bi ne izgubil niti atoma svoje vrednosti. Medtem ko se udejanja delo, ki postavlja menjalno vrednost, v enakosti blag kot občih ekvivalentov, se udejanja delo kot namenska produktivna dejavnost v neskončni mnogovrstnosti svojih /lahko tudi: blaga/ uporabnih vrednosti. Medtem ko je delo, ki postavlja menjalno vrednost, abstraktno obče in enako delo, je delo, ki postavlja uporabno vrednost, konkretno in posebno delo, ki se tako po obliki kot po snovi delo na neskončno različne načine dela.

Napačno je reči o delu, ki proizvaja uporabne vrednosti, da je edini vir bogastva, ki ga je proizvedlo, namreč snovnega. Ker je dejavnost, da si prisvojimo snovnost za ta ali za oni namen, potrebuje kot predpostavko snov. V različnih uporabnih vrednostih je proporc med delom in naravno snovjo zelo različen, vendar vsebuje uporabna vrednost zmeraj naravno podlago. Kot namenska dejavnost za prisvojitve naravnega v tej ali oni obliki je delo naravni pogoj človeške eksistence, nek pogoj snovne menjave med človekom in naravo, ki je neodvisen od vseh socialnih oblik. Delo, ki postavlja menjalno vrednost, je nasprotno specifično družbena oblika dela. Krojaško delo npr. v svoji snovni določenosti kot posebna produktivna dejavnost producira suktnjo, vendar ne menjalno vrednost suktnje. Slednje ne producira kot krojaško delo, temveč kot abstraktno obče delo, in to pripada neki družbeni povezanosti, ki je ni zasnoval/uredil krojač. Tako so producirani vantični hišni industriji suktnjo ženske, ne da bi producirale menjalno vrednost suktnje. Zakonodajalec Mojzes kot tudi carinik Adam Smith sta poznala delo kot izvir snovnega bogastva.¹⁰

Opazujmo zdajle nekatere natančnejše določitve, ki slede iz zvajanja menjalne vrednosti na delovni čas.

Blago učinkuje vzročno kot uporabna vrednost. Pšenica npr. učinkuje kot hranilo. Stroj nadomesti delo v določenih razmerah. Ta učinek blaga, po katerem je samo uporabna vrednost, predmet konsumpcije, lahko imenujemo njegova usluga, tista usluga, ki jo opravi/nudi /leisten/ kot uporabna vrednost. Kot menjalno vrednost pa se opazuje blago uporabne z vidika rezultata. Ne gre za uslugo, ki jo izvrši/nudi, temveč za uslugo¹¹ ki je bila /blagu/ nudena/zanj-opravljen v njega produkciji. Tako torej menjalna vrednost nekega stroja npr. ni določena s kvantom delovnega časa, ki ga nadomesti, temveč s s delovnim časom, ki je zanj potrošen in ki ga prav tako zahteva produkcija novega stroja iste vrste.

Če bi ostal delovni kvantum, ki ga zahteva produkcija blag, konstanten, bi bila njihova menjalna vrednost nespremenljiva. Vendar se lahkotnost in težavnost produkcije nenehno spreminjata. Če raste delu produktivna moč, tedaj producira isto uporabno vrednost v krajšem času. Če pada delu produktivna moč, tedaj zahteva produkcija iste uporabne vrednosti več časa. Velikost delovnega časa, ki je vsebovana v nekem blagu, torej njega menjalna vrednost, se zato spreminja, raste ali pada v obratnem razmerju z rastjo ali padcem produktivne moči dela. Produktivna moč dela, ki je z vnaprej določeno mero uporabljena v manufakturni industriji, je v poljedelstvu in ekstraktivni industriji¹² hkrati pogojena z naravnimi razmerji, ki jih ni mogoče nadzorovati. Isto delo bo večji ali manjši izkupiček različnih kovin, glede na redkejše ali pogostejše pojavljanje teh kovin v zemeljski skorji. Isto delo se lahko vpredmeti/se more vpredmetiti z naklonjenostjo letnega časa v 2 bušlih pšenice, z nenaklonjenostjo tega letnega časa morda le v 1 bušlu pšenice. Redkost ali obilnost kot naravni razmeri tukaj dozdevno določata menjalno vrednost blag, ker določata produktivno moč posebnega realnega dela, ki je vezano na naravne razmere.

Različne uporabne vrednosti vsebujejo v neenaki količini isti delovni čas ali isto menjalno vrednost. V kolikor manjši količini uporabne vrednosti, v primerjavi z drugimi uporabnimi vrednostmi, vsebuje blago nek določen kvantum delovnega časa, toliko večja je njegova specifična menjalna vrednost. Če ugotovimo /finden/, da obravnava v različnih, dokaj oddaljenih kulturnih obdobjih določene uporabne vrednosti med seboj neko določeno zaporedje specifičnih menjalnih vrednosti, ki ohranja, če že ne natančno ista številčna razmerja, vendarle obče razmerje nad-in pod-rejenosti, kot npr.

zlato, srebro, baker, železo, ali pšenica, rž, ječmen, oves, potem sledi iz tega, da učinkuje napredovanje družbenih produktivnih moči enakomerno ali približno enakomerno na delovni čas, ki ga zahteva produkcija teh različnih blag.

Menjalna vrednost nekega blaga se ne prikaže v njegovi lastni uporabni vrednosti. Kot vpredmetenje občega družbenega delovnega časa je pa uporabna vrednost nekega blaga postavljena v razmerje z uporabnimi vrednostmi drugih blag. Menjalna vrednost nekega blaga se tako manifestira v uporabnih vrednostih drugih blag. Ekvivalent je tako prav zares nekega blaga menjalna vrednost, izražena v uporabni vrednosti nekega drugega blaga. Če rečem npr., vatel platna je vreden dva funta kave, potem je menjalna vrednost platna izražena v uporabni vrednosti kave, in sicer v določenem kvantumu slednje uporabne vrednosti. S tem ko je dan ta proporc, lahko izrazim vrednost vsakega kvantuma platna v kavi. Jasno je, da menjalna vrednost nekega blaga, npr. platna, ni izčrpana s proporcem, s katerim obrazi neko drugo posebno blago, npr. kava, svoj ekvivalent. Kvantum občega delovnega časa, ki ga predstavlja vatel platna, je hkrati realiziran v neskončno različnih količinah uporabnih vrednosti vseh drugih blag. V proporc, s katerim predstavlja uporabna vrednost vsakega drugega blaga enako velik delovni čas, obrazi/uporabna vrednost drugega blaga/ ekvivalent za vatel platna. Menjalna vrednost tega posameznega blaga se izčrpno izrazi zato le v neskončno mnogih enačbah, v katerih obrazijo uporabne vrednosti vseh drugih blag svoj ekvivalent. Samo v vsoti teh enačb ali celotnosti različnih proporc, v katerih je neko blago zamenljivo z vsakim drugim blagom, je to blago izčrpno izraženo kot obči ekvivalent. Npr. zaporedje enačb:

- 1 vatel platna = 1/2 funta čaja
- 1 vatel platna = 2 funta kave
- 1 vatel platna = 8 funtov kruha
- 1 vatel platna = 6 vatlov katuna
- lahko predstavimo kot
- 1 vatel platna = 1/8 funta čaja + 1/2 funta kave + 2 funta kruha + 1 1/2 vatla katuna.

Če bi imeli pred seboj celoto enačb, v katerih se izčrpno izraža vrednost vatla platna, bi lahko njegovo vrednost izrazili v obliki zaporedja. Prav zares je to zaporedje neskončno, saj obseg blag ni nikdar dokončno zaključen, temveč se nenehno razteza. Ko pa tako neko blago meri svojo menjalno vrednost v uporabnih vrednostih vseh drugih blag, se merijo obratno menjalne vrednosti vseh drugih blag v uporabni vrednosti tega enega /blaga/, ki se meri v njih.¹² Če se menjalna vrednost 1 vatla-platna izraža v 1/2 funta čaja ali 2 funti kave ali 6 vatlih katuna ali 8 funtih kruha itd., tedaj sledi, da so si kava, čaj, katun, kruh itd. v tem razmerju, v katerem so enaki nasproti tretjemu, platnu, enaki tudi med seboj, torej služi platno kot skupnostna mera (gemeinschaftliches Mass) njihovih menjalnih vrednosti. Vsako blago kot vpredmeten obči delovni čas, tj. določen kvantum občega delovnega časa, izraža po vrsti svojo menjalno vrednost v določenih kvantitetah uporabnih vrednosti: vseh drugih blag, in menjalne vrednosti vseh drugih blag se merijo obratno v uporabni vrednosti tega enega samoedinega /ausschliesslichen/ blaga. Kot menjalna vrednost pa je vsako blago takšno neko samoedino/zaključno blago, ki služi kot skupna mera menjalnih vrednosti vseh drugih blag, kot je-po drugi strani samo samo eno mnogih blag, v celotnem obsegu, katerih predstavlja neposredno vsako drugo blago svojo menjalno vrednost.

Velikosti vrednosti nekega blaga se ne tiče, če ob njem obstaja še malo ali precej drugačnih blag. Če je zaporedje enačb, v katerih se realizira njegova /blaga/ menjalna vrednost, večje ali manjše, je odvisno od večje ali manjše pestrosti drugih blag. Zaporedje enačb, v katerih se npr. predstavlja vrednost kave, izraža sfero njene zamenljivosti, meje, do katerih deluje kot menjalna vrednost. Menjalni vrednosti blaga kot vpredmetenju občega družbenega delovnega časa ustreza izraz njegove /blaga ali lahko: delovnega časa/ ekvivalence v neskončno različnih uporabnih vrednostih.

Videli smo, da se menjalna vrednost blaga menja s kvantiteto delovnega časa, ki je neposredno v njem /blagu/ vsebovan. Njegova realizirana, tj. v uporabnih vrednostih drugih blag izražena menjalna vrednost je prav tako nujno odvisna od razmerja v katerem se spreminja delovni čas, ki je uporabljen za produkcijo vseh drugih blag. Če bi ostal npr. delovni čas, ki je potreben za produkcijo mernika pšenice, isti, medtem ko bi se delovni čas, ki ga zahteva produkcija vseh drugih blag, podvojil, potlej bi menjalna vrednost mernika pšenice, izražena v njenih ekvivalentih, padla za polovico. Rezultat bi bil praktično enak, ako bi se delovni čas, ki ga potrebujemo za pridelavo mernika pšenice, zmanjšal za polovico in bi ostal nespremenjen delovni čas, ki ga potrebujemo za izdelavo vseh drugih blag. Glede na količino produciranega blaga v istem delovnem času se vzpostavi proporc blag in s tem določi njihova vrednost. Da bi videli, kakšnim možnim menjavam je izpostavljen ta proporc, naj bo naša podmena dvoje blag A in B. Prvič: Nespremenjen naj ostane delovni čas, ki ga potrebujemo za produkcijo B-ja.

V tem primeru pada ali raste menjalna vrednost A-ja, izražena v B-ju, direktno kot pada ali raste delovni čas, ki ga zahteva produkcija A-ja. *Drugič*: Nespremenjen naj ostane delovni čas, ki ga potrebujemo za produkcijo A-ja. Menjalna vrednost A-ja, izražena v B-ju, pada ali raste v obratnem sorazmerju, kot pada ali raste delovni čas, ki ga zahteva produkcija B-ja. *Tretjič*: V enakem proporcu naj pade ali raste delovni čas, ki ga zahtevata produkciji A-ja in B-ja. Izraz ekvivalence A-ja v B-ju ostane tedaj nespremenjen. Če bi zaradi katerekoli okoliščine pojemale produktivna moč vseh del v enaki meri, tako da bi zahtevala vsa blaga v enakem proporcu več delovnega časa za svojo produkcijo, bi se tako dvignila vrednost vseh blag, realen izraz njihove menjalne vrednosti bi ostal nespremenjen; in resnično bogastvo družbe bi se zmanjšalo, ker bi potrebovala več delovnega časa, da bi ustvarila enako množino uporabnih vrednosti. *Četrtoč*: Delovni čas, ki ga potrebujemo za produkcijo A-ja in B-ja, lahko za oba raste ali pada, vendar z neenako stopnjo, ali pa naj delovni čas, ki ga potrebujemo za A, raste, medtem ko naj oni za B pada, ali obratno. Vse te slučaje lahko reduciramo na to, da ostaja delovni čas, ki ga zahteva produkcija nekega blaga, nespremenjen, medtem ko oni drugih raste ali pada /pomembno: eno (blago) — vsa ostala/.

Menjalna vrednost vsakega blaga se izraža v uporabni vrednosti vsakega drugega blaga, naj si bo v celoti ali delih te uporabne vrednosti. Kot menjalna vrednost je vsako blago prav tako deljivo kot sam delovni čas, ki je v njem vpredmeten. Ekvivalenca blag je prav tako neodvisna od njihove fizične deljivosti kot uporabnih vrednosti, kot je tudi adiranje menjalnih vrednosti blag brezbrizno za to, skozi kakšno realno menjavo oblike so se pretopile uporabne vrednosti teh blag v *neko* novo blago.

Doslej smo opazovali blago z dveh vidikov, kot uporabno vrednost in kot menjalno vrednost, vsakokrat enostransko. Kot blago je pa neposredno *enotnost* uporabne vrednosti in menjalne vrednosti; hkrati je blago le v navezavi na druga blaga. *Resnična* medsebojna navezanost blag je njihov *proces zamenjave*. To je družbeni proces, ki se ga lotijo med seboj neodvisni individui, vendar se ga lotijo le kot posestniki blaga; njihov vzajemni obstoj drug za drugega je obstoj njihovih blag; in tako se prikazuje dejansko le kot prisrebni /bewusste/ nosilci procesa zamenjave.

Blago je uporabna vrednost, pšenica, platno, diamant, stroj etc., ampak kot blago hkrati *ni* uporabna vrednost. Če bi bilo uporabna vrednost za svojega posestnika, tj., neposredno sredstvo za zadostitev njegovih lastnih potreb, bi ne bilo blago. Zanj je mnogo bolj *ne-uporabna vrednost* namreč zgolj snovni nosilec menjalne vrednosti, ali zgolj sredstvo menjave; kot aktiven nosilec menjalne vrednosti postane uporabna vrednost sredstvo menjave. Zanj je uporabna vrednost le še kot menjalna vrednost.¹³ Kot uporabna vrednost mora /ta/ šele postati, najpoprej za drugega. Ker ni uporabna vrednost za svojega posestnika, je uporabna vrednost za posestnika drugega blaga. Če ni, je bilo njegovo delo brezkoristno, njegov /dela/ rezultat torej ne blago. Po drugi strani mora postati uporabna vrednost za *njega samega*, kajti izven nje, v uporabnih vrednostih drugih blag, eksistirajo njegova živila. Da bi postalo blago blago kot uporabna vrednost, mora stopiti blago nasproti posebnim potrebam, ki jim je predmet zadostitve. Uporabne vrednosti blag *postanejo* torej kot uporabne vrednosti /prisotne, dane/ s tem, ko vsestransko menjajo položaj, iz roke, v kateri so sredstvo menjave, preidejo v roko, v kateri so uporabni predmeti. Le s to vsestransko *otujitvijo* blag postane v njih vsebovano delo koristno delo. V tej pravdajoči medsebojni navezanosti blag kot uporabnih vrednosti ne prejmejo te /uporabne vrednosti/ nobene nove ekonomske oblikovne določenosti. Izgine tako rekoč njihova oblikovna določenost, ki jih je označevala kot blago. Kruh npr. ne menja pri prehodu iz pekove roke v konsumentovo roko svojega obstoja kot kruh. Nasprotno, šele konsument se veže na kruh kot na uporabno vrednost, kot to določeno hranilo, medtem ko je bilo v pekovi roki nosilec ekonomskega razmerja, čutno nadčutna reč. Edina menjava oblika, ki se jo grede blaga v svojem postajanju kot uporabne vrednosti, je torej odprava-zohranitvijo njihovega formalnega obstojanja, v katerem so bila ne-uporabna vrednost za svojega posestnika, uporabna vrednost za njihovega neposestnika. Postajanje blag blaga kot uporabna vrednost ima za podmeno njihovo vsestransko otujevanje, njihovo vstopanje v proces menjave, ampak njihov obstoj za menjavo je njihovo obstojanje kot menjalne vrednosti. Da bi se udejanila kot uporabne vrednosti, se morajo /blaga/ udejaniti kot menjalne vrednosti.

Se je prikazalo neko blago z vidika uporabne vrednosti prvotno kot samostojna reč, pa se je nasprotno že od začetka nanj, v navezanosti na druga blaga, gledalo kot na menjalno vrednost. Ta navezanost pa je bila le teoretična, /le/ mišljena. Uporablja se /učinkovita le v procesu menjave. Po drugi strani je blago sicer menjalna vrednost, v kolikor je v njem porabljen določen kvantum delovnega časa in je blago vpredmeten delovni čas. Ampak, kakršno je blago neposredno, je le vpredmeten individualni delovni čas, ne obči delovni čas. Ni blago neposredno menjalna vrednost, temveč mora to šele postati. Sprva je lahko le vpredmetenje občega delovnega časa, v kolikor predstavlja delovni čas v določeni koristni uporabi, torej v uporabni vrednosti. To je bil snoven pogoj, in delovni čas, ki je vsebovan v blagih, je bil predpostavljeno kot obči, družbeni edinole s tem pogojem. Če lahko zato blago postane blago kot uporabna vrednost le tako, da se udejanji kot menjalna vrednost, se lahko po drugi strani udejanji kot menjalna vrednost le tako, da se potrdi /preveri v svoji otujitvi kot uporabna vrednost. Neko blago je lahko kot uporabna vrednost odsvojeno le tistemu, za kogar je uporabna vrednost, tj., predmet posebne potrebe. Po drugi strani se ga odsvoji le za drugo blago, ali, če se postavim na stran posestnika blaga, on lahko odsvoji, tj., uresniči, svoje blago prav tako le, v kolikor ga poveže s posebno potrebo, ki ji je predmet. V vsestranski otujitvi blag kot uporabnih vrednosti se /blaga/ navezujejo drugo na drugo glede na svojo snovno različnost kot posebne reči, ki zadostijo s svojimi specifičnimi lastnostmi posebne potrebe. Ampak kot takšne zgolj uporabne vrednosti so drugo do drugega brezbrizne eksistence in toliko bolj nepovezane. Kot uporabne vrednosti jih lahko zamenjamo le v navezavi na posebne potrebe. Zamenljive pa so le kot ekvivalenti, in ekvivalenti so le kot enaki kvantumi vpredmetenega delovnega časa, tako da je zbrisan ves ozir na njihove naravne lastnosti /blag/ kot uporabnih vrednosti in s tem razmerje blag do posebnih potreb. Kot menjalna vrednost se uporablja /je učinkovito blago mnogo bolj s tem, ko nadomešča kot ekvivalent poljuben določen kvantum vsakega

1. Aristoteles, „De Republica“, L. I, C. 9 (edit. I. Bekkeri, Oxonii 1837). „Kajti dvojna je raba vsake dobrine... Ena je lastna stvari kot taki, druga ne, kot sandalu, da služi kot obutev in da je zamenljiv. Oboje sta sandalovi uporabni vrednosti, kajti tudi kdor zamenja sandale s tistim, kar mu manjka, npr. hranili, uporablja sandale kot sandale. Ampak ne v njihovi naravni uporabnosti. Kajti te ni tu zaradi zamenjave. Isto je z drugimi dobrinami.“
2. To je razlog, zakaj obravnavajo nemški kompilatorji *con amore* /z užitek/; dodatek redakcije MEW/ z imenom „dobrina“ fiksirano uporabno vrednost. Glej npr. L. Stein; „System der Staatswissenschaft“, zv. I, oddelek o „dobrinah“. Kaj razumnega o „dobrinah“ moramo iskati v „Poduk za blagoznanstvo“.
3. „Unskilled labour“ ga imenujejo angleški ekonomisti.
4. Smešen predsodek je, razširjen zlasti v novejšem času, da bi naj bila oblika samorodne gmajne specifično slovanska ali kar izključno ruska oblika. Je praoblika, ki jo lahko izpričamo pri Rimljanih, Germanih, Keltih; na pravi zbir vzorcev te praoblake pa lahko naletimo pri Indijcih — raznovrstne oblike za preverjanje, čeprav deloma v razrušeni obliki. Natančnejši študij azijskih, posebej indijskih, oblik gmajne bi izpričal, kako izhajajo iz različnih oblik samorodne gmajne različne oblike njenega razpada. Tako lahko izpeljemo različne izvorne tipe rimskega in germanskega privatnega lastništva iz različnih oblik indijske gmajne/V Kapitalu I. je stavek naveden tako:
V novejšem času se je razširil smešen predsodek, da je oblika samorasle skupne lastnine specifično slovanska, celo izključno ruska oblika. To je praoblika, ki jo lahko dokažemo pri Rimljanih, Germanih, Keltih, ves njen vzorčni karton z mnogoterimi vzorci pa je še vedno najti, čeprav delno miniran, pri Indijcih. Nadrobnejše preučevanje azijskih, posebno indijskih, oblik skupne lastnine bi pokazalo, kako iz različnih oblik samorasle skupne lastnine izvirajo različne oblike njenega razkroja. Tako npr. razne originalne tipe rimske in germanske privatne lastnine lahko izvajamo iz raznih oblik indijske skupne lastnine./
5. „La ricchezza e una ragione tra due persone.“ Galiani, „Della Moneta“, str. 221. V zv. III Custodijeve zbirke „Scrittori classici Italiani di Economia Politica. Parte Moderna“, Milano 1803.
- 6A. Popravljen v osebni izvodu; (1859) zlato /popravek redakcije MEW/.
7. „V njenem naravnem stanju je snovi vrednost stalno razodeta/slečena.“ MacCulloch, „Discours sur l'origine de l'economie politique etc.“, traduit par Prevost, Geneve 1825, str. 57. Vidimo, koliko presega celo neki MacCulloch fetišizem nemških „mislencev“, ki razložijo „snov“ in še pol ducata drugih alotrij kot elemente vrednosti. Prim. npr. L. Stein, n.n.m., zv. I, str. 170/195 popravek MEW/.
8. Berkeley, „The Querist“, London 1750 „Whether the four elements, and man's labour therein, be not the true source of wealth?“
9. Th. Cooper, „Lectures on the Elements of Political Economy“, London 1831 (Columbia 1826), str. 99.
10. F. List, ki ni nikdar zmoget dojeti razlike med delom, v kolikor pomaga ustvarjati nekaj koristnega, kakšno uporabno vrednost, in delom, v kolikor ustvarja določeno družbeno obliko bogastva, menjalno vrednost, kot je bilo sploh dojetanje tuje njegovemu zainteresiranemu praktičnemu razumu, je ugledal zato v angleških modernih ekonomistih zgolj plagiatorje Mojzesa Egipčanskega.
11. Kar dojamemo, kakšno „uslugo“ mora nuditi kategorija „usluga“ (service) takšni sorti ekonomistov kot J. B. Say in F. Bastiat, katerih rezonirajoča pametnost, kot je pravilno pripomnil že Malthus, povsod abstrahira specifično določenost oblike ekonomskih razmerij.
- B. Ekstraktivna industrija: pridobivanje rudnin, rudarstvo /prevajalkina opomba/.
12. „Posebnost mer je tudi, da imajo takšno razmerje z merjeno rečjo, da postane merjeno na nek način mera merečega.“ Montanari, „Della Moneta“, str. 48 v Custodijevi zbirki, III., Parte Antica.
13. Aristotel je dojel menjalno vrednost na način te določitve (glej navedeno mesto v opombi I).

drugega blaga, brezbrizno, če je za posestnika drugega blaga uporabna vrednost ali ne. Ampak za posestnika drugega blaga postane blago le, v kolikor je zanj uporabna vrednost, in za svojega posestnika postane menjalna vrednost le, v kolikor je blago za drugega. Ista navezanost naj bi bila navezanost blag kot v bistvu /tako rekoč enakih, le kvantitativno različnih velikosti, naj bi bila njihovo zenačenje kot materiatu /snovnosti/ občega delovnega časa IN hkrati njih navezanost kot kvalitativno različnih reči, kot posebnih uporabnih vrednosti za posebne potrebe, skratka, tista navezanost, ki razločuje dejanske uporabne vrednosti. Ampak to zenačenje in razločevanje /Ungleichsetzung/ se vzajemno izključujeta. Tako se ne predstavi le pomanjkljiv krog problemov, ko predpostavlja rešitev enega rešitev drugega, temveč tudi celota nasprotujočih zahtev, ko je vezana izpolnitev enega pogoja neposredno na izpolnitev drugega nasprotja.

Proces zamenjave blag mora biti tako razvit kot rešitev ten nasprotij, v katerem pa se nasprotja ne morejo predstaviti na tako enostaven način. Mi smo le gledali, kako se blaga sama vzajemno vežejo drugo na drugo kot uporabne vrednosti, tj., kako nastopajo blaga kot uporabne vrednosti *znotraj* procesa zamenjave. Menjalna vrednost, nasprotno, kot smo jo doslej opazovali mi, je bila tu le v naši abstrakciji, ali če hočete tako, v abstrakciji posameznega posestnika blaga, ki mu blago leži v kašči kot uporabna vrednost in na vesti kot menjalna vrednost. Od blag pa se ne zahteva le, da so prisotna v procesu zamenjave kot uporabne vrednosti, temveč tudi kot menjalne vrednosti drugo za drugega. Težava, ob kateri smo se najprej spotaknili, je bila, da se mora blago najprej kot uporabna vrednost odtujiti, da bi bilo menjalna vrednost, da ga je, da bi postalo to, potrebno prinesiti k drugemu /an den Mann bringen: prodati/, medtem ko pa otujitev blaga kot uporabne vrednosti predpostavlja obratno obstoj blaga kot menjalne vrednosti. Ampak postavimo, da je težava rešena. Blago je po svoji levitvi brez posebne uporabne vrednosti in je izpolnilo snovni pogoj, ko je to vrednost otujilo, da bi bilo družbeno koristno delo, namesto da bi bilo posameznikovo posebno delo zase. Tako mora nato v procesu zamenjave /blaga/ kot menjalna vrednost, /kot/ obči ekvivalent, postati vpredmeteni obči delovni čas za druga blaga /možno branje: / blago/ kot menjalna vrednost postati obči ekvivalent, vpredmeteni.../ in prejme tako namesto omejenega učinka neke posebne uporabne vrednosti neposredno sposobnost predpostavljanja v vseh uporabnih vrednostih. Vsako blago pa je to blago, ki se tako z otujitvijo svojih posebnih uporabnih vrednosti mora prikazati kot direktna materiatu /snovnosti/ občega delovnega časa.

Po drugi strani si stoji v procesu zamenjave nasproti blaga, v posebnih uporabnih vrednostih vtelesena dela privatnih individuov. Sam obči delovni čas je neka abstrakcija, ki ne eksistira za sama blaga.

(konec 1. nadaljevanja)

prevaja D. Jovan, februar 1981

v/poševnih oklepajih/ so prevajalkina dopolnila; kadar je /poševna črta/ med dvema besedama/izrazoma, označuje dvojnice ali obrate misli

RUBRIKA: Pohvale in zahvale uredništva za materpoetiko

Tokrat pravzaprav niti ni mogoče točno opredeliti, komu gre pohvala in zahvala. Vsaj dva sta, ki jima ta čast pripada v prvi vrsti – pravzaprav jih ni dosti manj kot cent. Najprej je to 60 kulturnih delavcev, potem pa tudi člani sveta za kulturo. Seveda ni težko ugotoviti, da gre za podporo ustanovitvi „nove revije“. Ne glede na to, da povsem točnega naslovnika torej ni mogoče navesti, pa vsekakor pohvalimo kar tako, da še lahko zdaj zahvalimo za „novo revijo“, ki bo s svojo apolitičnostjo sveže prevetrila ta naš zatohli kulturni prostor; ki nas bo neideološko informirala o najboljših umetniških dosežkih v Sloveniji, Jugoslaviji in tujini in ki bo predvsem omogočila tistim, ki že zdaj nimajo kaj objavljati, da bodo to odslej objavljali v reviji, ki bo diferencirala znanost od ideologije. Za vse, ki se zavzemamo za revolucijo kritiko obstoječega kot tistega, kar se nam mota pod nogami kot usedlina (substancija) preteklega, za vse, ki se projeciramo v novum, bo „nova revija“ pravi blagoslov. Več o tem blagoslovu pa malo naprej.

ČE SMO BOGATEJŠI ZA „NOVO REVILJO“, KDO IN S ČEM NAS JE OBOGATIL?

Kazalo je že, da se je na zadevo pozabilo, sicer pa že od vsega začetka ni vzbujala kake posebno živahne polemike, take, ki bi je bila vredna. Zlobno bi lahko rekli: kvantitativno pičila, razdrobljena in povečevni javno neodmerna polemika je povsem ustrezala sproženim zahtevam. Toda ta zlobnost je postala nemogoča letos, 20. februarja. Dobili smo, kar so si nekateri prislužili, drugi pa zaslužili. Delo nam je tega dne sporočilo, da je svet za kulturo pri predsedstvu RK SZDL zaradi „prepričljivih razlogov“ podpril pobudo za ustanovitev „nove revije“. Sklep sam sebi ne bi zaslužil posebne pozornosti – Slovenci bomo pač dobili „novo revijo“. To, kar daje članku pozornosti vredno obeležje, nam pa izgorov in iztočnico za problematiziranje primera, je seveda povsem jezikovne narave. To je tisto kar iz teksta štrli, in ki tako povsem je označi. Tokrat se ta beseda pojavi že kar kot prva beseda naslova: „Prepričljivi“, kar leti seveda na razloge za izdajo revije.

Kaj je s prepričljivostjo razlogov za izdajanje „nove revije“. Po eni strani so razlogi za, navedeni v omenjenem članku, čeprav skopi, zares prepričljivi. V prid „nove revije“ govori tudi dejstvo, da v prihodnjih letih možnosti za tako široko in večkrat precej neselektivno objavljanje v knjižni obliki zaradi zaostrenih pogojev gospodarjenja ne bodo mogle naraščati v skladu z vse večjo količinsko produktivnostjo piscev.“ (Delo, 20. 2. 1981 – str. 2)

Prepričljiv je tako zelo, da velja za kakršnokoli novo revijo in ne samo za „novo revijo“, o kateri gre reč. Kot ta splošna izjava govori za vsako novo revijo, govori tudi proti vsaki. Po drugi strani pa so malo za tem izrečeni neki zadržki, ki pa se očitno nanašajo na konkretno zasnovo „nove revije“. Toda tudi tokrat ne moremo potegniti zaključka, kajti čeprav vemo, za katero revijo gre, pa ne vemo, katere so tiste „kritične misli, izražene v znani izjavi...“, ki ne ustrezajo dejanskemu stanju,“ tako, da so deležne kritike sveta.

Sam članek nas je očitno pustil na cedilu glede svojega označevalca – vzrok temu pa je najverjetneje njegova žurnalistična informativnost, ki že zaradi obsega ne more zajeti vse pestrosti misli in zaključkov, ki so bili (že zaradi številčnosti razpravljalcev) na seji izrečeni.

Treba je torej seči nazaj, vse do 26. junija lanskega leta v Književnih listih natisnjeno „pobudo“ 60 kulturnih delavcev za ustanovitev „nove revije“ ter do javne razprave, oziroma polemike, ki se je tudi na željo SZDL vodila po slovenskih revijah in časopisih, in tam iskati tiste „prepričljive razloge“.

Takoj je treba preprečiti nesporazum, katerega možnost je bila nakazana že zgoraj. Namreč: ne govorimo o neki reviji, pač pa o konkretni. Tu ni vprašanje s konkretnimi pobudniki in idejami, ki jih ti zastopajo. Tu ni vprašanje, ali potrebujemo še eno ali mogoče še več novih revij – odgovor na to vprašanje je najverjetneje pozitiven.

Čeprav le na nekaj med sabo nepovezanih odzivov, ki pa so vsi, razen enega – dr. Tineta Hribarja, zavzeli do „nove revije“ kritično stališče. Teh nekaj odmevov v Delu in Ljubljanskem Dnevniku se je izčrpalo avgusta in septembra lanskega leta. Precej kasneje pa sta se v 9. lanskega letni št. Teorije in prakse pojavila še dva članka, ki na podlagi pobude in Hribarjevega članka prav tako kritično ovrednotita „novo revijo“. Javna razprava je tako dovolj prepričljiva, samo da ne v tem smislu, kot smo pričakovali. Tako nam kot zadnje odstave, da „prepričljive razloge“ najdemo kar v „pobudi“, ki jo je v imenu 54 podpisnikov napisalo 6 slovenskih kulturnikov – seveda na njene najizrazitejše dele.

„Nova revija hoče biti predvsem apolitična in neideološka. Literarno ideološki projekti so v svojem historičnem zaporedju izčrpani... Prav zato pa je nujen sestop k bistvu umetniškega dela. V tem sestopanju bo moral vsak umetnik in vsak mislec iskati in najti lastno pot, ki bo tekla mimo obstoječih in že zaključenih kulturno ideoloških projektov in skupin.“

Avtorji pa so spregledali, da nekoliko pred tem, ko z orisom realne situacije in predvsem s stanjem revije Neobetavne perspektive. V 70 letih so se, kot pišejo podpisniki, Problemi odločili za politično neopredeljenost. Problemi so se odpovedali vnaprejšnjim vrednostnim merilom in so samo katalogizirali nove pobude in pojave na področju mišljenja in pesništva.

„Spremenili so se v paliativno ustanovo, kakršna je bila na razpolago vsem, ki pač niso imeli druge možnosti. Stalni pritisk velikega števila različnih in vedno novih potreb je povzročil, da so se znašli v nekakšnem začaranem krogu. Hoteli so in hočejo biti na razpolago vsem živim potrebam in pobudam, ko pa se te pobude hitro pojavljajo v reviji, druga drugo blokirajo, tako da se nobena ne more izraziti do kraja.“

Pustimo ob strani vprašanje, koliko omenjene trditve veljajo tudi za današnje Probleme – omenjene izjave govorijo namreč tudi, oziroma ravno o apolitičnosti in neideološki naravi „nove revije“. Že iz njihovih izjav izhaja, da predpostavljena neideološkost praktično pomeni nekritično sprejemanje vsega ponujenega. Ker pa se različni interesi pač ne morejo kar tako nizatati drug poleg drugega na eno ogrlico, ker „drug drugega blokirajo“, pride nujno do tega, da eden od interesov prevzame oblast. Kasneje bomo vi-

deli, kateri interes oziroma ideologija ima v taki situaciji absolutno prednost. Še enkrat smo priče paradoksu, da so najliberalnejše težnje v resnici najbliže stalinizmu. In v tem primeru je streznitev toliko mučnejša, ker je vedno nepričakovanem obratu.

Že kar mučno in dolgočasno je nepričakovanje in dokazovanje, kako bedna je iluzija, ki skuša znanost, kulturo, umetnost... ločevati od ideologije. A iluzionisti se zabavajo z vedno novimi domislicami, ki naj dokažejo njihovo neideološkost. Tine Hribar na primer zapiše tole: (Delo, 18. 9. 1980 – Književni listi)

1. „Na ideološki ravni se ideologiji ni mogoče izmakniti.“ Kar je pomenov polna tautologija.

2. „Na ravni tavnosti pa je nujno razločevati med umetniškim ustvarjanjem in ideološkim dogajanjem.“

Istočasno pa se podpisniki čudijo, da so bili kljub hoteni apolitičnosti in neideološkosti tarče političnih in ideoloških podtikanj in diskvalifikacij. Če mislijo, da so se in da se bodo s svojo javnostjo izognili ideološkosti, potem je izjava o ideoloških podtikanjih in diskvalifikacijah gola fantazma. Toda vsaj en tekst je, za katerega je v tem trenutku jasno, da je ideološka kritika njihovih izjav – in to je seveda pričujoči tekst, kolikor ga vodi interes razkriti ravno to, kar hoče razkriti. Zato naj se ne čudijo, če bo njihova ideologija tarča ideološke kritike. Kljub zanikanju ima tautologija, da se na ideološki ravni ideologiji ni mogoče izmakniti, realen pomen tudi zanje.

In kakšna je ta njihova ideologija, ki se izdaja za neideološko. „Programsko izhodišče nove revije torej ni kritika vsega obstoječega, temveč obravnava kriterijev vsakršne obstoječe možne kritike.“

V tej izjavi sta dana oba nastavka, ki to ideologijo dokončno zasidrata v polju reakcionarne. Prvi del izjave se zrcali v prav ironičnem odnosu glede na večkrat ponavljano Marxovo zahtevo po neprestani kritiki vsega obstoječega, govori pa nam, da bo „nova revija“ apologet obstoječega – to svoje reakcionarno bistvo pa potrjuje tudi drugi del izjave, ki polje svojega delovanja v angleške višave obravnave metafizičnih temeljev kritike, kar samo še potencira njeno protirevolucionarno bistvo.

Še en lep primer ideološkosti in hkrati zvitosti „pobude“ lahko na hitro zabeležimo. Ena od idej „nove revije“ je „načelnin izrecno razločevanje med znanstveno strokovnimi in ideološkimi spopadi.“

Omenjeno razločevanje je spretno postavljena kamuflaža, ki naj že omenjene ideološke pozicije podpišnikov skriva pod pojmom „svobode od ideologije“ lastila nedotakljivost s strani katerekoli ideologije, sama pa bo s „čisto strokovnih pozicij“ lahko in nujno v pravičnem spopadu z ideologijami.

Še bi se našli primeri, ki kar prosijo po kritični obravnavi, vendar naj bo na tem mestu zaenkrat dovolj, še posebno zato, ker se da najti dovolj kritične pripombe v že objavljenih polemikah Marjana Pungartnika v Delu z dne 18. septembra 1980 ter v člankih Andreja Kirna, Sreča Kirna in Leva Krefta v že omenjeni 9. št. Teorije in prakse. V tem trenutku nas bolj zanima vprašanje, k se vleče že od začetka tega prispevka, namreč kjer črpa racionalno utemeljenost izjava o „prepričljivih razlogih za izdajanje nove revije“. Zaenkrat izgleda, kot da vsi argumenti govorijo proti tej prepričljivosti. Toda določitev sveta za kulturo pri RK SZDL nendar ni mogla pasti kar z neba. In še res je tako.

Kot stopnico na poti k rešitvi uporabimo tekst Igorja Žagca, „Prispevek k 8. februarju – kulturnemu prazniku“, ki je bil objavljen 8. februarja leta 1981 in ki bi imel biti objavljen tudi v TRIBUNI, pa se mu je to iz raznih strani dobronamerno odsvetovalo. V članku se govori tudi o kulturnem pluralizmu, za katere se ugotovi tudi: „... v okviru raznih „kulturnih pluralizmov“ ne more cveteti neskončno število rož, ampak le neko bolj ali manj (nedoločeno) število. Z drugimi – preciznejšimi – besedami poudarimo: cvete lahko neskončno število rož; kulturnih, umetniških in kar je še podobnih prikazni, pri svojem „izražanju“ in ustvarjanju lahko posejajo vseh sredstvih – razen po enemu, katerega poudarimo v dejanski politični organizaciji... razdrobljena v kolikor odsvetovanj, priporočil, nasvetov, priporočil, nasvetov – in ta poudarimo En je politika.“

Šele politika pa postavno označi cel šopek kulturnega pluralizma, kar bo kmalu povzelo jasno tudi v našem primeru.

Da se navežemo na naš problem, je potrebno citirati še Hribarja, oziroma del njegovega referata na programski seji SZDL, ki je bil objavljen v Delu 22. februarja 1981.

„V boju za novo revijo sta prisotni dve liniji. Prva si želi s novo revijo... Tem zagovornikom nove revije pretežno ni treba ugovarjati... V zahtevi pa se pojavlja tudi druga tendenca – ugotoviti sredstvo za politični boj proti naši samoupravni demokraciji. Take tendence, da bi kulturo organizirali kot samostojno politično opozicijsko dejavnost, so v naši samoupravni družbi smešne.“ Tisti del „nove revije“, ki se je deklarativno odrekol političnosti se je odrekol kritiki vsega obstoječega, da je tisti del zasnove in svojega delovanja v skladu s kulturnim pluralizmom, da ni sega prepovedanem cvetu – politiki. Za ta del so seveda razloga podpora reviji nujni, saj bi v nasprotnem primeru podpisniki z o upravičenostjo zanikali obstoj kulturnega pluralizma pri nas.

Prav tako pa je nujno, da je bil drugi del podpisnikov, ki jih reprezentira Taras Kermavner, tudi na razpravi na svetu za kulturo deležen negativnega sprejema – kar pa za revijo nima negativnih posledic, saj ta drugi del, v kolikor se je okarakteriziral za političnega, izpade iz koncepta „nove revije“. Pri tem je treba ostro poudariti, da avtor članka na noben način ne zagovarja Kermavnerjevih političnih izjav, saj jih niti ne more poznati.

Tako se je še zadnjič potrdila teza, da sta apolitičnost in neideološkost nemogoča pojava, kot taka pa sta seveda vsaj v določeni meri tudi prepovedana. Toda tudi če bi bili podpisniki v resnici apolitični in neideološki, pa se je njihova (tokrat seveda igrana neideološkost in apolitičnost) ideološka praznina zapolnila tisti trenutek, ko je njihova revija dobila družbeno podporo.

„Toda če je bila pobuda za revijo stvar ene skupine, pa mora biti izhajala iz „nosa skupna praznina in skrb“, zaradi česar bo treba v samoupravne organe novega glasila vključiti različne subjekte, od delegatov ZK do raznih društev.“ (Delo, 20. 2. 1981 – str. 2)

Ideološkost, ki se ima za ideološkost, je prepuščena na milost in nemilost vrtincem najrazličnejših ideologij, pri čemer jo seveda vzame pod okrilje prav določena ideologija. Naivnost se maščuje.

»BRATI ALTHUSSERJA« III.

Tudi v zamegljivanju razmerja med teorijo in prakso si je Althusser poskušal pridobiti posebne zasluge. Zadoštuje mu, da besedo prakso izgovorimo, pa še imamo v pesti njen ideološki (idealistični ali empiristični) pomen. Rečem lahko, najprej mora biti *beseda*, in že iz besede vse sledi, namreč besedna igra, in Althusser ravno pri prikazovanju razmerja teorije in prakse kaže, da ni le močnejši besedni igralec, ampak da je tudi zgolj njihov kritik. Kajti že samo nasprotje teorije in prakse zanj označuje področje teorije odraza. Da bi se temu področju izognil, ne ga razumel in pojasnjal, je Althusser odkril posebno formulo, da ni nikakršne prakse na sploh, temveč so *različne prakse* ki da niso v nikakršnem manihjskem razmerju do teorije, ki bi jim bila povsem nasprotna in tuja. In manihjevtvo je moral pripeljati na plan, da je lahko razglasil, da dihotomija med teorijo in prakso „ideološki mit“, ki ga sam poskuša po najkrajši poti spraviti s sveta. Če že na drugih mestih zveza med njegovimi nazori in vulgarno ekonomijo ni bila dovolj izrecna, se je Althusser zdaj potrudil, da je ni mogoče spregledati. Čeprav tu piše svoj veliki tekst o „Kapitalu“ so njegovi argumenti prav takšni, s kakršnimi sta pisala o „Kapitalu“ Boehm-Bawerk in Becker. Namreč da je povsem nedopustno tisto, kar je storil Marx, ki je pokazal, da predstavlja vrednost blaga kar človeško delo, trošenje *človeškega dela* sploh. „In kot ima v meščanski družbi general ali bankir veliko vlogo, človek kar tako pa, nasprotno, zelo bedno, tako je to tudi s človeškim delom... Enostavno *popravčeno delo* samo sicer v različnih deželah in kulturnih dobah spreminja značaj, je pa v vsaki določeni družbi dano. Bolj komplicirano delo itje tako da je samo za *potencirano* ali še boljše *multiplicirano* enostavno delo, tako da je manjši kvantum kompliciranega dela enak večjemu kvantumu enostavnega dela. Da se ta redukcija stalno vrši, kaže izkušnja. Blago je lahko produkt najbolj kompliciranega dela, njegova *vrednost* pa ga enači s produktom enostavnega dela in samo predstavlja zato le določeno količino enostavnega dela. Različne proporcije, v katerih se različne vrste dela reducirajo na enostavno delo kot na svojo *merko enoto* se odločajo v družbenem procesu za hrbtno producentov in se jim zatorej zde dane s tradicijo...“¹ Kakršna koli je že razlika med delom, ki je pojmovano kot produktivno, in tistim, ki je pojmovano kot neproduktivno — prvo in drugo je torej različno le glede na tvorjenje profita — in prakso, ki je pojmovana kot proces produkcije ljudi in stvari, njihovih vzajemnih razmerij in njihovega razmerja do narave, le v predstavi je mogoče pretrgati zvezo med prakso in vrednost tvorečim delom. Celo nemogoče je razumeti protislovja različnih praks meščanske družbe, takoj ko ni več njihova zveza v produkcijskem procesu. Če različne „prakse“ niso v manihjskem razmerju do ene teorije, razen Althusserjeve, pa so v faktičnem razmerju do *procesa dela* in tvorjenja vrednosti in jih zato ni mogoče pojasniti brez te zveze. Pojasniti to zvezo različnih praks pa ne pomeni le pojasniti povezanosti njihove različnosti, temveč tudi pojasniti *povezanost razlik med teorijo in prakso*. Kakor je Althusser videl zvezo različnih praks le v neki obči praksi, ne pa v neki konkretni praksi, namreč v vrednost tvorečem delu, tako je tudi odkril le občo, zgolj mišljenjsko razmerje med teorijo in prakso, do katerega je prišel tako, da je vsako teorijo razglasil samo za prakso, teoretsko prakso. S tem seveda ni storil nič drugega, kakor da je teorijo poimenoval za eno od oblik prakse. Ker ni razumel teorije vrednosti kot pojasnitve možnosti nastanka pogojev modernih družbenih razredov, tudi ni zapopadel *razrednega značaja nasprotje med teorijo in prakso* ter njegove racionalne vsebine. Ravno obratno je osnovni družbeni konflikt — to je konflikt med proletariatom in vladajočimi razredi v meščanski družbi, ki je osnova nasprotja med teorijo in prakso, po ovinku razglasil za zgolj ideološko dihotomijo in mistifikacijo s tem, ko je razglasil nasprotje med teorijo in prakso zgolj za takšno ideološko dihotomijo.

Navidezna radikalnost, ki je zaobsežana v razglavljeni teoriji zgolj za eno od oblik prakse, je Althusserju zagotovila priljubljenost in popularnost njegove teorije kajti vsakršni teoriji zagotavlja, da je vselej že praktična. To odkritje ni seveda nič novega. Heidegger je že zdavnaj v kritiki Lukacsa povzdignil dejstvo, da je dejavnost znanstvenika vedno segala čez zgolj mišljenje, tudi če je le narekoval tajnic ali pa je moral prelagati papirje na pisalni mizi in oditi h kosilu. V takšnem pojmovanju praktičnosti teorije, ki v vsakem ravnanju filistra že vidi prakso, je spregledano ravno tisto spoznanje, ki ga je na drugem nivoju formuliral dr. Božidar Debenjak, da namreč vsako dejanje filozofa še ni filozofsko dejanje. Če je Althusser radikaliziral kritiko Engelsovega razumevanja razmerja med teorijo in prakso tako, da je Engelsa smešil, češ da je njegov argument, da je preizkušnja pudinga v tem, da ga ješ, neujetnejše iz Manchestera, in k njeni vsebini ni dodal ničesar, kar ne bi Engelsu očital še Lukacs² pa je hkrati nehote razodel izhodišče te kritike mnogo bolj jasno, kot so to storili vsi prejšnji kritiki Engelsa. V predgovoru iz leta 1967 je Lukacs priznal, da je bilo njegovo pojmovanje prakse, ko je kritiziral Engelsa in Engelsovo pojasnitev odprave Kantove stvari na sebi, namreč v eksperimentu in industriji, še abstraktno-idealistično. Toda tudi pozneje se mu ni hotel povsem odpovedati in se je zatekel k pojmovni rešitvi, češ da je teren prakse line da bi spremenil svojo temeljno strukturo v teku svojega razvoja, postal večji, bolj kompliciran in posredovan kot v zgolj delu, ter da zato lahko sam akt produkciranja predmeta sicer postane osno- za neposredno pravilno udejanjenje kakšne teoretične predpostavke in, toliko lahko velja kot kriterij njene pravilnosti ali napačnosti. Toda tudi Lukacs ni pojasnil, zikaj je bila njegova lastna koncepcija kritike Engelsa abstraktno-idealistična. Tega ni mogel pojasniti zato, ker Marxovega „Kapitala“ ni razumel tudi kot pojasnitev razmerja med delom in prakso. Nikakor ni bistveno to, da je prvi pojem „ožji“, manj kompliciran in manj posredovan od drugega; bistvena je *narava povezanosti njune različnosti*. Medtem ko je Engelsu šlo za *družbeni značaj te povezanosti*, je imel Lukacs pred očmi še vedno individua in njegovo ravnanje, zato se je tudi skliceval na to, da nam zgodovina kaže primere praktično pravilnega ravnanja na osnovi *čisto napačnih teorij*, ki vsebujejo nezopodeneje nasprotje med teorijo in prakso na mislu. Že Lukacs je torej zvedel problem razmerja med teorijo in prakso na tisti individua in je, temu ustrežno, v individualnem pojmovanju teorije in prakse videl ovrženo Engelsovo teoretično stališče. Če sta torej bili pri Lukacsu družba in zgodovina prikročni le še skozi „primere“ individualnega ravnanja, pa je Althusser razkril nehistorični značaj te kritike Engelsa v tem, da jo je izrecno naslonil na prakso „najprimitivnejših družb“, ki jih je ponovno pripeljal na prizorišče. Tudi v tem ni nobene njegove originalnosti. Primitivne družbe so že zdavnaj postale priljubljen teren strukturalizma, na katerem pojasnjuje vso poznejšo zgodovino. Althusser, ki je sicer sebe razglasil, da ni strukturalist, ker da nečesa takega sploh ni, pa je uvedel prakso primitivnih družb, da bi dal svoj kritiki Engelsovega in Marxovega pojmovanja razmerja med teorijo in prakso še zadnjo, neizpodbitno podlago. Njegov oporekajoči si način izražanja, ki še najbolj spominja na Hegla, čeprav nima ne po vsebini in ne po prepričanju z njim nič skupnega, čisto ustreza njegovim oporekajočim si argumentom: „Menimo, da je celo v najbolj rudimentarnih formah vedno že v prvih stopnjah prakse prisoten nek element „spoznanja“, kakor tudi globoko prežet z ideologijo, kar je mogoče opazovati vse od substancnih praks najbolj „primitivnih“ družb.“³ Če je torej Heidegger zatrjeval, da je mišljenje vedno že praktično, da bi ovrgel razredno razumevanje nasprotja med teorijo in prakso, in pozdravil primitivno družbo, ki jo je ustvaril nacizem, kot potrditve svoje filozofije, je Althusser obratno razglasil prakso za vedno že teoretsko in uvedel primitivno družbo, da bi ovrgel Marxov nazor.

To „paradoksalno stališče“, ki ga odkrije Althusser pri Marxu, hkrati razodeva, da Althusser ni razumel kritike Heglove logike v „Kapitalu“, kajti sicer bi ne videl v njem le „heglovsko koncepcijo“, in hkrati ni odkril, da se v gibanju form vrednosti neogibno pojavijo tiste „iracionalne“ kategorije, renta itn., ki naredijo znotraj meščanske družbe njeno zgodovino za neodpravljlivo, čeprav je v tej formi le še svoj lastni produkt. Čisto tako kot je Becker odkril teh iracionalnih kategorij v teoriji vrednosti naredil za pozitivne izraze zgolj teorije, je Althusser naredil nasprotje med povezanostjo kategorij meščanske družbe in raziskovanjem njihove zgodovine za „paradoksa“ teorije vrednosti. Če je prej vsako mišljenje in teorijo razglasil za različne oblike prakse, zdaj obratno neko praktično protislovje razglasa zgolj za paradoksa Marxove teorije. Te falsifikacije so mogoče samo zato, ker Althusser nima pojma o teoriji vrednosti. Niti sledu ni o tem, da bi videl notranjo povezanost form vrednosti in njihni nastanek razvitejših form — kot renta, profit in mežda — iz manj razvitih — namreč iz forme blaga, katere nujno vodo k razviti nasprotji, ki so v njej zaobsežene tako, da posebna forma blaga, denar, odpravlja nasprotja, ki so povezana z menjavo blaga; da so protislovja, ki so zaobsežena v obstoju denarja, razrešena z nastankom kapitala in kredita itn. Namesto tega je Althusser sholastično opredelil zakon vrednosti kot pravi strokovnjak za sofizme: „Pri Marxu je dejansko pojem zakona vrednosti še kako pojem, ki je adekvaten svojemu objektu, ker je pojem meja svojih variacij; torej adekvaten pojem svojega neadekvacij- skega polja — in nikakor neadekvaten pojem zaradi izvirnega greha, ki bi določal /affecteraït/ vse pojme, katere je proizvedla človeška abstrakcija.“⁷

Althusser je opravil analize „Kapitala“ še kako udobno. Niti najmanj ga ni zanimala ne njegova zgodovina ne zgodovina polemike proti njemu. Le tako je mogoče pojasniti, da je s tako lahkoto oživil vulgarno ekonomsko pojmovanje zakona vrednosti kot „pojma, ki je adekvaten svojemu objektu“. Tudi njegovo spominjanje, da sta pojma „vrednosti“ in „presežna vrednost“ natančno tista pojma, ki sta največ „izpostavljeni kritiki modernih ekonomistov“⁸, je brez vsake povezanosti z njegovim lastnim razumevanjem, kajti ravno vulgarno ekonomija je vrednost razglasila le za pojem, tako kot Althusser, in se je od njega razlikovala samo po tem, da je trdila, da gre za „pojem“, ki je „neadekvaten svojemu objektu“. Razlika med tem razumevanjem teorije vrednosti in njeno kritiko pa ni v tem, ali pojem ustreza svojemu predmetu ali ne, temveč v povsem različnem razumevanju same vrednosti, ki za Marxa ni nikakršen „pojem“, ki bi ga bilo treba spraviti v

sklad z njegovo dejanskostjo. Ravno obratno gre za to, da v *analizi vrednosti pride dejanskost do svojega pojma*, se pravi do razumevanja same sebe. Bernstein je še videl povezanost svojega pojmovanja vrednosti kot „pojma“ z vulgarno ekonomijo, zato je izrecno podčrtal, da gre za „možni pojem“: S tem je priznal razliko med svojim pojmovanjem in Marxovim, in jo zvedel na različni možni pojmovanju, od katerih ima vsaka enako upravičeno, da velja kot resnična. Althusser pa je ravno tako prikazal vrednost in presežno vrednost le kot pojma, vendar je svoje lastne pojmovanje razglasil za edino resnično, ker pač gre za pojma, ki bi morala biti adekvatna svojemu objektu, ni pa videl kakršnekoli zveze med svojim razumevanjem in sodobno vulgarno ekonomijo. Tudi zanj velja, kar je napisal Marx, da „bo pozneje treba ... korigirati to idealistično maniro, ki ustvarja videz, kot da gre le za pojmovno določitev in dialektiko teh pojmov.“⁹ Kolikor je vrednost do pojma izvedena dejansko kapitalističnega produkcijskega načina, nikakor ni „meja svojih variacij“, kot prikazuje Althusser, temveč ravno nasprotno, razodevanje njihove *substancne*. Pač pa obstoji nek drug pojem vrednosti, namreč njihovih *variacij*, temveč samo njihovo mejo, ki dejansko ne zaobsega substance koristnosti, kjer je meja variacij koristnosti dejansko pojmovana kot *pojem* ki je adekvaten svojemu objektu, in je ta objekt le vulgarno ekonomsko predstava. Če Althusser nasproti „ekonomizmu“, ki je le plod njegove fantazije, zatrjuje, da ni mogoče „vseh pojmov“ določiti s pojmom vrednosti, je treba k temu dodati vsaj še to, da tudi pojmov pri Althusserju samem ni mogoče določiti s pojmom vrednosti kot je razumljen v „Kapitalu“, temveč jih je mogoče razjasniti le v zvezi s pojmom vrednosti, kot ga je pojmovala vulgarno ekonomija. Ker pa pojem vrednosti v vulgarni ekonomiji ni nekaj objektivnega, tudi ne more določati Althusserjevih pojmov, kot to z negiranjem podtika Althusser, ampak učinkuje na drugem „nivoju“, namreč kot „ekonomistični“ izpeljava tistega nazora, ki ga je sam formuliral v filozofiji. Če je torej njegova filozofija določena s kakršnimi ekonomskimi zakoni, potem so to imaginarni zakoni, ki jim je objektivnost dala njegova teorija, in ti zakoni obratno ne dajejo objektivnosti nič. Ker pa so zakoni vrednosti v teoriji mejne koristnosti nični, ker je njihova edina vsebina v negiranju zakona vrednosti, njihova vsebina torej določena z njihovim nasprotjem, je tudi lahko zgodilo, da je bilo v mišljenju, ki je resnica Althusserjeve filozofije, izrecno razglašeno, da je njegov objekt tisti, ki manjka filozofskemu razmišljanju; se pravi, da bi vedelo, da ni nič.

Če je bil neki „manko“, tisto, kar je odstopno, razglašeno za „konstitutiven manko“, ki šele naredi mišljenje za tisto, kar je, potem je v tem čisto pravilno formulirana zveza med vulgarno ekonomijo in to filozofijo. Tu ne velja več, da je vulgarna ekonomija „objektivni“ pojem te filozofije, kjer so „želje“, interesi, potrebe meščanstva prišli do svoje „dejanskosti“, do svojega smozvečanja, kakor se tudi v tej filozofiji ni „poudarjalo“, samokulturalizirala objektivnost vulgarne ekonomije. Vulgarno ekonomija nima nikakršne objektivnosti na sebi, čeprav je to brez razumevanja svoje zveze z vulgarno ekonomijo odkrila že Althusserjeva „filozofija“, kajti njen predmet je tisto, kar zanika, pojem vrednosti. Natančneje, na tleh vulgarne ekonomije ni mogoče odkriti nobene objektivnosti os „objekta“, kajti „subjekt“ je tu postavljen v središče od vsega začetka, s svojimi „potrebami“, „željami“, „koristmi“, in je *teorija mejne koristnosti* tudi teorija tega, „razsredičnega subjekta“, ki ni določena s tistim, kar je, ampak z *mejo* tistega, kar je, „pojem je meja svojih variacij“. Religija je izvirni greh postavila na začetke sveta, kot prvo detanje ljudi kot ljudi, Althusser pa ga je le negativno, kot željo, potrebo, interes, postavil kot podlago, ki proizvode „vse pojme človeške abstrakcije“. Prej je bilo vse človeštvo kaznovano zaradi greha zgolj dveh ljudi, v vulgarni ekonomiji je vsak človek kaznovan zaradi svojega izvirnega greha, ki mu ga očitava kot njegov pojem „koristnosti“, ki v krizanju s pojmom koristnosti drugega „grešnika“ določa vrednost, kot jo pač ti „moderni ekonomisti“, ki se Althusser nanje sklicuje, pojmujejo.

Če je mogoče povsod v Althusserjevi filozofiji odkriti le filozofsko razvite motive vulgarne ekonomije, ni nenavadno, da je na nekem mestu celo sam odkril to povezanost. Večina tistih, ki so v kritiki Engelsa samo ponavljali Lukacsa, je omejila svoje očitke na Engelsovo „spoznavno teorijo“. Čisto drugje Althusser, on se je spoznavno teorijo na sploh opravił s tem, da je vanjo uvedel nemisel „epistemološkega preloma“, ki je samo drug izraz za njegovo nerazumevanje zgodovinskih teorije, oz. nazor o epistemološkem razsvetljenju, preblikavo. Ker je torej z Engelsovom opravił v spoznavni teoriji hitreje in lažje kot drugi, se je lahko podal na nadaljnja širša področja, in je zato skušal biti originalen v kritiki Engelsovega pojmovanje zakona vrednosti, če bi ni bil posebno originalne na predhodnih področjih. Izhajal je iz tega, da obstoji pri Engelsu neka domnevna „ideološka spoznavna teorija“, za katero je celo vedel povedati, da „ni ideološka le po svoji vsebini (empirizmu), temveč tudi po svoji uporabi“ — kakor da bi bilo vsebina neke teorije mogoče ločiti od njene uporabe, razen seveda pri samem Althusserju, kjer je vsebina teorije vulgarno ekonomskost, njena uporaba pa razprošja domnevno marksističnih stališč.

Da bi prikrl takšno protislovje lastne teorije in da jo bo odkril pri Engelsu, je Althusser razglasil, da je Engels dal „na nek čisto specialen teoretski nesporezum“, namreč na vulgarno ekonomski napad na Marxovo teorijo vrednosti „nek čisto splošen odgovor“: „Obstoji nevarnost ne le za teorijo *Kapitala* da bo aficirana /s to ideologijo/ (Engelsova teza v predgovoru k tretji knjigi: zakon vrednosti je ekonomsko veljaven „od začetka menjave ... vse do 15. stol. naše ere“ — je pozornost zbujujoč primer tega), ampak razen tega še s tem označeno filozofsko marksistično teorijo; in s čim označeno! S to isto empiristično ideologijo spoznanja, ki služi kot tih teoretična norma Schmidtovemu ugovoru kakor tudi Engelsovem ugovoru.“¹⁰

Althusser torej razglasi, da je bila vulgarno ekonomska kritika „Kapitala“ ravno tako „ideološka“ kot Engelsov spopad z njo. Sam torej ne stoji miselno na tleh vulgarne ekonomije tako, da bi razglasil, kako se z njo strinja, ampak se z njo strinja tako, da se prav tako distancira od teorije vrednosti, kot se je distanciral od teorije mejne koristnosti. Na videz se torej hoče vzdigniti nad spopad med teorijo vrednosti in njeno vulgarno ekonomsko kritiko, kar ni nič drugega kot oblika njegovega „znanstvenega“, „neideološkega“ zastopanja vulgarne ekonomije stališč. Čisto na enak način je obrnil teoriji vrednosti hrbtno Eduard Bernstein, ki je razglasil, da sta teorija vrednosti in teorija mejne koristnosti le dve enako veljavni miselni hipotezi. Postal je že običaj, da je prehod od teorije vrednosti k vulgarni ekonomiji opravljen kot enako veljavno distanciranje od obeh. Ni le Bernstein ponujal takšnega „znanstvenega“ koraka kot nadaljnjo razvite Marxove terije, prodal ga je šele Althusser.

K temu spada seveda tudi, da Althusser nikjer natančno ne navaja, od kod je vzel posamezne misli, ki jih kritizira. Zato bo bralec zaman iskal Engelsovo izjavo o veljavnosti zakona vrednosti do 15. stol. v predgovoru k tretji knjigi „Kapitala“, kamor jo postavlja Althusser, čeprav ta predgovor ni nič drugega kot odgovor na vulgarno ekonomsko kritiko, temveč jo bo našel čisto na drugem koncu knjige, v dopolnitvi in „dostavku“.¹¹ To so podrobnosti, ki Althusserja ne zanimajo, in zanj velja tisto, kar je Engels zapisal z g. Lorio, ki se je v italijanskem jeziku preizkusil v „dopolnjevanju“ in kritiki „Kapitala“, in ga je Engels označil za „le literarnega pustolovca, ki se na dnu svojega srca poživlja na vso ekonomijo ...“¹²

Čeprav si je Althusser krepko sposojal pri Engelsu, ko je kritiziral „ekonomizem“, ki da vse na svetu pojasnjuje iz teorije vrednosti, je navsezadnje zaključil, da je tudi sam Engels „ekonomist“, ker je ugotovil, da zakon vrednosti ni veljal le od začetka kapitalizma naprej, torej od 15. stol., ampak je ravno obratno zatrdil, da je veljal že zdavnaj prej, namreč skupno pet do sedem tisoč let. Zato se je Althusserju lahko zdelo, da vidi Engels praktično v vsej zgodovini zakon vrednosti že na delu in ga torej pojmuje čisto nezgodovinsko. Ker pa Althusser česa takega, kot je zgodovina, seveda ne pozna, je lahko svoj očitki izdaval le tako, kot pač obstoja vsako teorijo, ki ni althusserjevska, namreč da je Engelsovo pojmovanje zakona vrednosti „ideološko“. Da pa bi razumeli, v čem je smisel tega pojmovanja, je potrebno razlikovati vsaj med Engelsovim predgovorom in dodatkom k tretji knjigi „Kapitala“. Medtem ko Engels v predgovoru kritizira vse najpomembnejše dotadanje vulgarno ekonomske napade na teorijo vrednosti in izrecno pokaže ključno mesto teorije mejne koristnosti, pa v dodatku nasprotno pozitivno razvija ravno zgodovino zakona vrednosti, natančneje, zgodovino blagovne produkcije. In v tem je le obširno razvil tisto, kar je Marx na mnogih mestih formuliral čisto na kratko, namreč da je že v eksistenci produktov kot blag zaobsežena nujnost, da se nedovršenost njihovih razmerij odpravi v razvitejših formah, toda le tako, da postane univerzalnejša nedovršenost. V obstoju blaga in blagovne menjave je že vedno obstojala ta tendenca k formiranju denarja in kapitala. In kakor kapitalistični produkcijski proces tudi v svojih najbolj razvitih oblikah nikakor ne more odpraviti predkapitalističnih družbenih form, ampak jih zdaj celo sam neogibno producira in reproducira, tako je bilo v predkapitalistični dobi samo kopičenje denarja ravno meja in okvir nastanku kapitalističnega produkcijskega procesa. Nič ni bolj nahnega kot nazor, da je kopičenje denarja v starih družbah bilo le posebna zgodovinska forma kapitala. To je nezgodovinski nazor, ki že vsem družbam z blagovno menjavo podtika obstoj kapitala. Kopičenje denarja je v starem Rimu proizvedlo pravi red, ki čisto ustreza kopičenju denarja oz. menjalne vrednosti v kapitalizmu. Toda tudi tam je bila družbena moč tega nakopičenega denarja tako slabotna, da se je lahko premakal naprej le na „berglah“ sužnjelastniškega produkcijskega načina. Kajti celo še v kapitalizmu velja, da „dokler je kapital slaboten, še sam išče za berglami minulih ali z njegovim prikazom izginjajočih produkcijskih načinov. Takoj ko se čuti močnega, odvrže te bergle, in se giblje po svojih lastnih zakonih.“¹³

OPOMBE:

- 1 — MEW 23, str. 59
- 2 — Georg Lukacs, Geschichte und Klassenbewusstsein, str. 240 — 43
- 3 — Althusser, Lire le Capital, str. 71
- 4 — Althusser, Lire le Capital I, str. 71-2
- 5 — Phaen. des Geistes, Werke 3, str. 44
- 6 — Althusser, Lire le Capital I, str. 79
- 7 — Althusser, Lire le Capital I, str. 99
- 8 — Althusser, Lire le Capital I, str. 97
- 9 — Grundrisse . . . , str. 63
- 10 — Althusser, Lire le Capital I, str. 100
- 11 — MEW 25, str. 909
- 12 — MEW 25, str. 27
- 13 — Grundrisse . . . , str. 544

ZNANOST IN TEHNOLOGIJA V NOVEM SOCIALNO EKONOMSKEM KONTEKSTU

zivo. V tovarniški industriji, po rasti v petdesetih in nihanjih v šestdesetih letih, v sedemdesetih letih beležimo padec ali vsaj zastoj zaposlovanja. V letih 1974-75 je padanje prešlo v naraščanje zaposlovanja v tovarniški industriji (Japonska, Italija, Francija, ZDA), vendar razen v Italiji tovrstno zaposlovanje ni bilo večje od povprečnega. V ZRN je tovarniška industrija leta 1963 zaposlovala 9,9 milijonov delavcev, leta 1974 9,5 milijonov in 1976 le še 8,5 milijona. Enak padec beležijo tudi v Veliki Britaniji.

Stalno naraščanje zaposlovanja (tudi v letih 1973-77) je imel le sektor uslug. Ta sektor se v zadnjih 25 letih ni nehal razvijati, zanj pa je posebej značilna rast zaposlovanja v zadnjem desetletju v ZDA.

V nekaterih sektorjih (delovno intenzivni sektorji) imajo dežele s poceni delovno silo izrazite prednosti. V taki mednarodni konkurenci sta za dežele OECD dve možni rešitvi: v teh sektorjih pospešiti tehnično inoviranje (kapitalsko intenzivna tehnologija) ali znebiti se najbolj ranljivih panog in njihovo udeležbo prenesti na druga področja produkcije ali uslug. Vendar pa obe rešitvi podaljšujeta strukturalno brezposelnost. V sedemdesetih letih je, v nasprotju z gibanji v industrijskih družbah, zaposlovanje v tretjem svetu hitro raslo, tudi v tovarniški industriji (npr. Grčija, Jugoslavija, Južna Koreja). Konkurenca nedavno industrializiranih dežel je vse močnejša v standardiziranih proizvodih (metalnih), proizvodnji enostavne opreme, jekla in kemijskih produktov.

Slabe perspektive za zaposlovanje napovedujejo za to desetletje tudi druga dejstva. Mnoge panoge so s tehnološkim napredkom postale kapitalsko intenzivne, prej pa so porabile ogromno delovne sile (elektrotehnika, tekstilna industrija, kmetijstvo). Tudi ustroj investicij s svojo usmerjenostjo k racionalizaciji obstoječih kapacitet namesto k novim tovarnam in produktom s stališča zaposlovanja ni ugodna. Praviloma povsod — izjema je le Velika Britanija, kar pa le potrjuje pravilo — so investicije v izgradnjo novih obratov padle (v ZDA celo na le 33 % vseh investicij).

Mnogi napovedujejo, da bo sektor uslug kompenziral težave v zaposlovanju. Vendar je treba opozoriti na razlike med različnimi vrstami uslug, ki smo jih ločili na tale področja: a) dela v informacijah, (b) usluge za produkcijo vs. usluge za konsumpcijo, (c) usluge, ki so financirane iz javnih sredstev vs. usluge, ki so financirane privatno. Vpliv tehnologije na zaposlovanje se v vsaki teh kategorij spreminja.

Tehnološko najpomembnejši premik je bil dosežen na področju informacij, ki imajo v ZDA tudi najhitrejšo rast zaposlovanja v celotnem sektorju uslug. Informatika je zelo občutljiva na napredek v mikroelektroniki, s katerim se to področje tudi hitro kapitalsko intenzivira. Obstajajo napovedi pa tudi realne možnosti uvajanja „totalno elektronskih pisarn“, ki bodo poslovale brez papirja. Kljub temu pa se bo zaposlovanje v tej veji lahko večalo, če bo elastičnost povpraševanja po informacijah dovolj močna (kot v prvem delu informacijske revolucije 1950-60).

„Usluge za produkcijo“ so odvisne od razvoja tovarniške industrije, saj so podvržene istim procesom konkurence in tehničnih sprememb. Banke, zavarovanje, distribucija in trgovina so močno odvisni od informacij, mednarodne lokalizacije in dežela novih firm v panogi. Hudo ranjive so tiste dejavnosti, ki slonijo na rutini, in v tem smislu bo prišlo do zmanjševanja zaposlovanja v distribuciji.

Bedno prihodnost je pričakovati v kategoriji „usluge potrošnikom“, saj sta se močno razvila izdelovanje in ponudba notranje opreme in „domačih strojkov“, kar je v teh dejavnostih povzročilo občuten padec zaposlovanja v zadnjih desetih letih.

Velik del rasti sektorja uslug v zadnjih tridesetih letih gre na račun izdatkov za izobraževanje, vzgojo, zdravstvo in druge socialne usluge. Ta težnja se je sedaj spremenila, posebej glede izobraževanja, saj vlade trdijo, da ni več mogoče povečati finančnih pritiskov. Gre za odprto opažanje, ki se bo razrešilo v osemdesetih letih. Verjetno pa je, da bo v teh dejavnostih prišlo do zastoja zaposlovanja.

Če povzamemo: danes je v visoko razvitih industrijskih družbah zaposlovanje odvisno od zaposlovanja v uslužnostnih dejavnostih, rast le-tega pa se lahko upočasni zaradi tehničnih sprememb, ki ogrožajo predvsem pisarniške delavce, delavce v distribuciji in uslugah za potrošnike.

UGOTOVITVE IN PRIPOROČILA

Kljub nekaterim nevarnostim, s katerimi se soočajo dežele članice OECD, ostajamo prepričani, da znanost in tehnika lahko ustvarita humane pogoje za delo in izboljšata kvaliteto življenja večine prebivalcev našega planeta. Za nobeno področje ni moč trditi, da so tehnične možnosti izčrpane, ter za napredek znanosti in tehnike ne vidimo nobenih „omejitev po sebi“. Problem je, kljub nekaterim diskontinuitetam v razvoju znanosti in tehnike v različnih sektorjih, v tem, da bi ekonomski potencial uspel bolje in koristneje uporabiti znanstveno tehnološki potencial. Na to lahko zelo paralizatorsko vpliva togost socialnih institucij, ki izkoriščanje tega potenciala onemogočajo.

Poudarjamo:

- vzdrževanje in izboljševanje inovativnih kapacitet skupaj z vsem, kar to pomeni za zdravje znanstveno tehnološkega sistema.
- izkoriščanje teh kapacitet za vzdrževanje visokega ritma tehničnega napredka in rasti produktivnosti
- njuno potrebo po povečanju „socialnih tehnologij“ in „socialnih inovacij“.

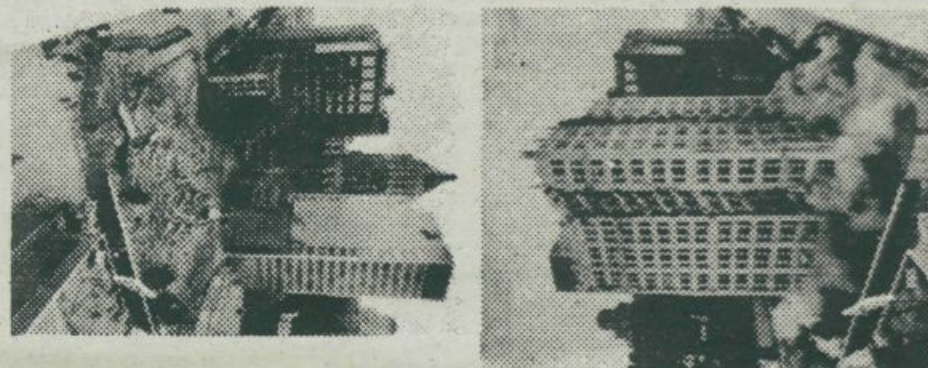

TABELA 17

STROŠKI ZA RAZSIKOVALNO DEJAVNOST NA PREBIVALCA
PRIMERJAVA IZDATKOV V INDUSTRIJI V RAZLIČNIH DEŽELAH -
ČLANICAH OECD (ZDA = 100)

	1967		1975	
	v dolarjih ¹⁾ na prebivalca	ZDA=100	v dolarjih na prebivalca	ZDA=100
ZDA	46,7	100,0	52,1	100,0
ZRN	36,9	79,0	49,1	94,2
VEL. BRITANIJA	36,6	78,4	33,1	63,5
NIZOZEMSKA	37,6	80,5	36,3	69,7
ŠVEDSKA	30,3	64,2	50,2	96,4
ŠVICA	45,5 ⁺	97,5 ⁺	62,0	119,0
BELGIJA	20,5	43,9	26,5 ⁺	50,9 ⁺
ITALIJA	8,6	18,4	11,8	22,8
KANADA	16,5	35,3	15,2	29,2
JAPONSKA	22,4	48,1	37,9	72,7
FRANCIJA	22,2	47,5	28,4	54,5

1) V milijonih US dolarjev po cenah iz leta 1970 in upoštevajoč variacije kurzov

+ Vrednost, določena na osnovi ocen

TABELA 9

EVOLUCIJA IZDATKOV (VLADNIH ALI JAVNIH) ZA VOJAŠKO RAZISKOVANJE
(v odstotkih od notranjega bruto proizvoda)

	1961	1965	1970	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977
ZRN	11,5	16,1	16,9	15,6	-	14,7	14,3	13,7	13,3	13,4
KANADA	9,7	12,3	5,8	5,5	4,9	4,4	3,8	3,6	3,4	-
ZDA	140,1	107,0	85,9	79,8	72,8	66,3	65,6	64,1	65,1	65,8
FRANCIJA	40,5	56,7	35,8	33,2	31,1	-	40,1	34,8	31,4	30,6
ITALIJA	-	2,1	2,0	2,0	-	2,1	1,8	1,4	1,9	1,9
JAPONSKA	1,7	1,4	1,1	-	-	-	-	1,1	-	-
NIZOZEMSKA	-	-	-	-	4,3	3,8	3,2	3,4	3,2	3,0 ⁺
VELIKA BRITANIJA	91,4	73,8	50,7	52,9	53,6	54,6	57,4	61,9	55,6	57,6 ⁺
ŠVEDSKA	35,8	40,9	22,5	-	-	-	-	-	-	-
ŠVICA	-	-	5,9	7,0	7,0	5,2	5,0	4,7	5,4	-

+ 1976 : 5,4

++ 1978 : 55,3

Vsa tabele vir: OECD

Tretje nadaljevanje

3. Tehnične spremembe in zaposlovanje

Izkušnje iz let 1950-70 dokazujejo, da hipoteza, da je težje doseči polno zaposlenost, ko je tehnični napredek hiter, ne drži. S hitro inovativnostjo se namreč lahko obdrži stopnja vlaganja, ne da bi padla rentabilnost kapitala, produktivnost pa hitro raste. V režimu hitre rasti produktivnosti je mogoče absorbirati povečanje plač, ne da bi narasli stroški produkcije. Tehnični napredek hkrati omogoča okrepljeno moč v boju s tujo konkurenco. S tem se zmanjšujejo pritiski na cene in plačilno bilanco in država lahko obdrži visok nivo zaposlenosti. Kjer je tehničen napredek počasen, je vlaganje šibko in izvoz kompromisen, sistem pa ne more absorbirati večjega zvišanja plač, ne da bi poskočile cene in stroški. V tem primeru mora država ostro posegati v ekonomske odnose, če hoče zadržati naraščajočo brezposelnost.

V današnji situaciji bo rešitev problema brezposelnosti zelo težka in menimo, da bi občutna pospešitev tehničnega napredka in rast produktivnosti olajšala boj proti brezposelnosti.

Zadnje desetletje prisotna težnja tehnike po priviligiranju varčevanja z delovno silo (kratkoročne raziskave, odsotnost tveganja) povzročata v nekaterih sektorjih širjenje brezposelnosti. Ta sindrom obstaja že v mnogih vejah industrije, seveda pa to ni nič presenetljivega v razmerah, kjer zahteve po zvišanju plač presegajo rast produktivnosti. Strukturalna in tekoča brezposelnost sta že integralni del nacionalnih ekonomij. Razlike med zaposlovanjem nekdanj in danes so velike težje z geografskega kot s profesionalnega stališča. Politika aktivne intervencije države na trg dela lahko probleme olajša, vendar jih po izkušnjah zadnjih let ne more popolnoma razrešiti. To je mogoče le s hkratno uporabo vseh mehanizmov, tako privatnega vlaganja, spodbujanja inovativnosti in z vladnimi ukrepi.

3. 1. Struktura sektorske ponudbe delovne sile

Demografske težnje dokazujejo, da bo v osemdesetih letih še naprej naraščala aktivna populacija. V drugi polovici desetletja se bo občutno zmanjšala stopnja rasti in povečalo se bo število upokojenih oseb. Posebej bo stopnja rasti aktivne populacije pomembna v Evropi zaradi prihoda nove mladine na trg delovne sile in splošne težnje, po zaviranju širjenja izobraževalnih sistemov. V ZDA in na Japonskem je vrh tega širjenja že prešel, medtem ko Evropo čaka na začetku osemdesetih let. Naraščala bo tudi ženska delovna sila, vendar še ni jasno, kako bo to vplivalo na trg dela in raven brezposelnosti.

V poglavitnih sektorjih ekonomij visoko razvitih družb je v zadnjih dvajsetih letih opaziti določeno skladnost in jasne težnje na področju zaposlovanja. V kmetijstvu je zaposlovanje padlo, ne da bi nehala rasti proizvodnja, saj je kmetijstvo postalo kapitalno inten-

Ritem in orientacija tehničnih sprememb naj bo povod za široke razprave in analize, iz katerih je treba izveči prioritete in cilje. Da bi uspešneje reševali te težave, bo treba spremeniti vladne mehanizme in način vodenja, kajti današnji mehanizmi so neučinkoviti, če ne celo protiproduktivni. Predvsem je nujno izboljšati komuniciranje med znanstveniki, politiki in ekonomski, ki na mnogih področjih povzročajo difuznost. Nujno je doseči boljše povezavo med znanstveno tehnološkimi vidiki vladne politike in njenimi socialno ekonomskimi vidiki.

Primeri:
 a) Zmotno je preozko povezovati financiranje temeljnega raziskovanja s trenutnimi makroekonomskimi problemi in situacijami. Temeljno raziskovanje bi moralo biti bolj neodvisno od ekonomskih nihanj.
 b) Zbliževati je treba vladno in znanost na področju obrambe, poljedelstva, javnega zdravja, energije, zaščite okolja in varnosti človeka, vendar ne tako, da obramba določa izdatke za druge dejavnosti.
 c) Pomembo je, da vlada v primerjavi z industrijo vlagala predvsem na veliko širšem področju globalnih tehnologij (npr. raziskovanje energije je bilo preveč odvisno od kratkoročnih mnenj).
 d) Različni novi predpisi so ponekod povzročili negotovost in različna tolmačenja; temu se je mogoče izogniti tako, da velike raziskovalne programe podpre tako vlada kot industrija. Tako bo lažje najti skupni jezik tudi pri oblikovanju novih predpisov (npr. ZRN).
 e) Problem nekaterih tradicionalnih industrij, ki so se znašle v hudih težavah, je mogoče reševati s pomočjo osebam in podjetnikom za pridobitev novih kvalifikacij, kar pomeni kombinacijo prilagajanja in inoviranja (npr. urarska industrija na jugu ZRN).
 Inovativne kapacitete v tovarniški industriji in v drugih bi v osemdesetih letih mogle biti tekmovalni element med deželami OECD, predvsem na področju spretnosti, trajnih materialov in kompleksa tehnike. Že v osemdesetih letih je bil industrijski izvoz inovativne aktivnosti, ki je bila mnogo-močnejša kot v deželah s šibko inovativnostjo. Industrijska inovacija je postala odločilna tudi v odnosu na raven osebnih dohodkov, izdatkov za socialne usluge ter raven zaposlovanja v industriji. Hkrati je pogojevala uspeh politik prilagajanja na novo nastale težave. Podatki kažejo, da je to v različnih deželah zelo različno (tabela 17).

Značilnost inovativnih podjetij je predvsem v tem, da so sposobna prilagajati spremembam. Naloga vlad je omogočiti gibljiv trg, hkrati pa so ob pravem času potrebne vladne intervencije v industrijo, predvsem v zvezi z izobraževanjem, profesionalnim usposabljanjem, prenosom tehnologije in drugih uslug. Vlade morajo na razpolago predvsem tri globalne mehanizme:
 a) posredna pomoč: širok spekter ukrepov npr. v izobraževanju, s finančnimi fiskalnimi olajšavami itd.;
 b) neposredna pomoč: vlade financirajo programe inih ali industrijskih laboratorijev itd.;
 c) specifična posredna pomoč: npr. podpora pri raziskovalnih programih, ki zmanjšujejo porabo energije; prenos tehnologije pri npr. mikroprocesorjih.

Posebej se je treba izogibati birokratskim rešitvam, zavirajo procese inoviranja. Ob izboljšanju mednarodnega sodelovanja zahteva veliko pozornosti tudi načevanje izboljšanja ukrepov in sredstev za večjo učinkovitost znanstveno tehnološke politike.

Znova poudarjamo odgovornost, ki jo imajo vlade in celotna družba do temeljnega raziskovanja, saj je temeljno znanje javna in ne le privatna dobrina. Kriterij za te virov ne smejo biti vezani zgolj na princip ekonomske rentabilnosti, saj je od temeljnega raziskovanja odvisen globalni napredek tehnike in znanosti. Skrbni posebej položaj na univerzah. Zato vladam in univerzam priporočamo:

večji pomen in vlogo je treba dati novim domenam raziskovanja; tu je izbor dostikrat preoster; univerze težijo zaradi birokratskega odločanja o raziskovalni dejavnosti, saj mnogi predpisi, kontrole in združenja na ravni vlade ovirajo raziskovanje. V univerze je treba le toliko posegati, da se ne poruši kvaliteta in ravnotežje univerzitetnega raziskovanja; ponekod je treba univerzitetno raziskovanje osvoboditi poučevanja, saj prevelika povezanost onemogoča dobro temeljno raziskovanje; nujno je treba pomladiti raziskovalne ekipe na univerzah in omogočiti večjo gibljivost kadrov; pretirana specializacija študij študentom onemogoča, da pridobijo dovoljšno širino izobrazbe, zato jim je treba omogočiti lažje prehode iz ene usmeritve v drugo, hkrati pa je treba še naprej razvijati oblike permanentnega izobraževanja; zaradi velikokrat zastavljenega vprašanja o usmerjenosti učitelja je v socialnih znanostih treba omogočiti večkrat preizkušanje znanja ter vpeljati mehanizem, da o znanju odloča več ljudi in ne samo eden;

v domeni socialnih inovacij in tehnologij nekatere dežele razpolagajo s sistemi, ki združujejo novosti s tradicionalno znanostjo in tehniko. Takim združevanjem moramo posvetiti veliko večjo pozornost. Vlade bi morale razširiti financiranje temeljnih tehnologij (npr. aeronavtika, energija, informatika) na druga področja kot do sedaj, ko so v to vlagale zlasti zaradi nacionalnega prestiža. Pri tem je treba upoštevati pluralizem tehnologij, kar pomeni, da ne smejo biti odprta vrata alternativnim tehnološkim rešitvam. Pomanjkanje tovrstne zavesti drastično doprinese današnja energetska kriza.

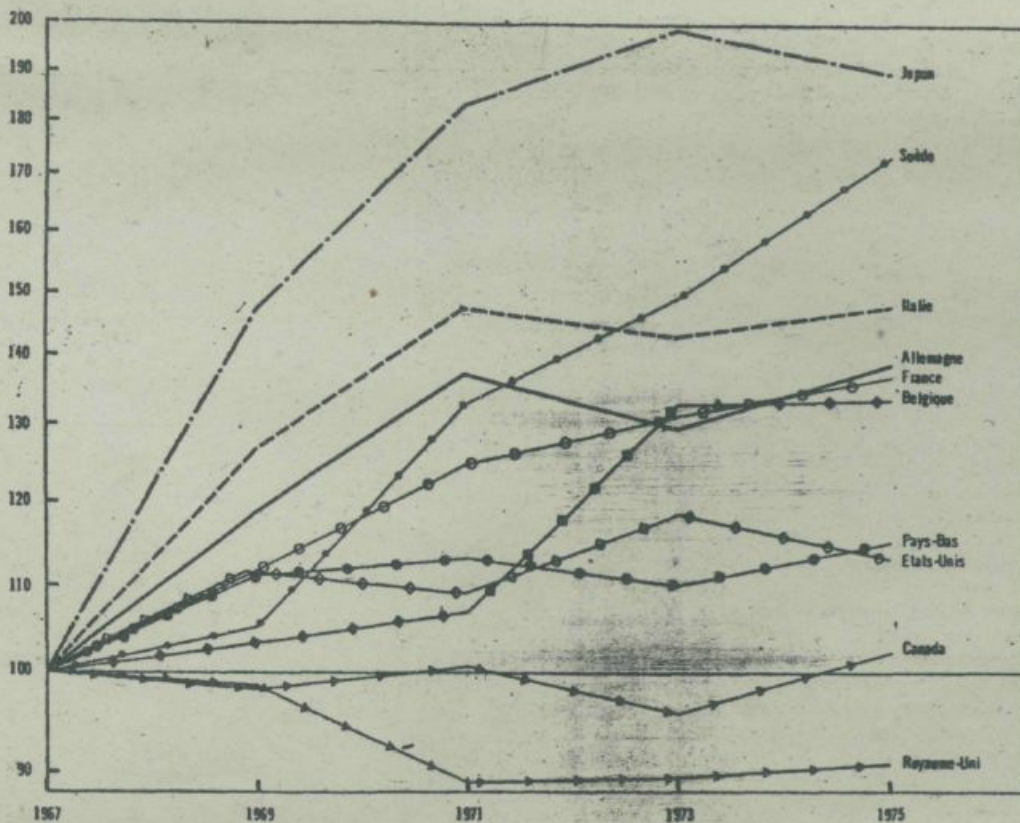
TABELA 12

EVOLUCIJA DEJANSKIH IZDATKOV ZA RAZISKOVALNO DEJAVNOST V VISOKEM ŠOLSTVU

(v konstantnih cenah iz leta 1975, 1967 = 100)

	1963	1964	1965	1966	1967	1968	1969	1970	1971	1972	1973	1974	1975	1976
ZRN	-	82	91	94	100	104	115	141	162	170	174	168	162	-
BELGIJA	34	-	56	-	100	-	105	-	117	-	112	-	100	-
KANADA	48	59	68	84	100	108	120	124	127	120	114	113	123	121
ZDA ⁺⁺	69	80	86	93	100	106	104	103	102	105	109	103	106	112
FRANCIJA ⁺	60	74	85	90	100	112	112	119	118	123	123	128	131	-
ITALIJA	-	-	78	-	100	123	125	134	126	145	160	173	193	193
JAPONSKA	59	-	95	-	100	-	123	139	154	159	160	173	193	193
NORVEŠKA	48	-	-	-	100	102	108	105	-	132	-	133	-	-
NIZOZEMSKA	-	84	-	-	100	-	99	112	127	124	118	123	128	134
VEL. BRITANIJA	-	84	86	90	100	107	97	-	-	109	-	-	108	-
ŠVEDSKA	-	99	-	-	100	-	-	-	194	-	236	-	256	-

⁺ V cenah iz leta 1970, vračunane tudi socialne znanosti
⁺⁺ Upoštevane tudi socialne znanosti

Source: OCDE.

Socialne tehnologije zahtevajo še posebno pozornost ter fleksibilnost odločanja in vlaganja. Bistveno vlogo pri njihovem razvoju bodo igrale družboslovne znanosti in materialne tehnologije. Rezultati dosedanjih naporov so zaenkrat še dokaj skromni, predvsem kar se tiče javnega transporta, okolja, urbanizacije, v zdravstvu pa so preveč obremenjeni z iskanjem možnosti za redukcijo stroškov zdravstvenih uslug. Na področju socialnih tehnologij moramo vztrajati pri difuziji inovacij, zato pa je treba izboljšati komunikacije med lokalnimi in nacionalnimi oblastmi ter privatnimi organizacijami, zagotoviti večji vpliv javnosti, nujno pa je pri tem izboljšati mednarodne komunikacije. Posebne uspehe so v zadnjem času dosegli na Japonskem in na Švedskem.

Javno mnenje se čedalje bolj zaveda problemov v zvezi z odločitvami na področju tehnologij, posebej pa se zaveda odgovornosti strokovnjakov. V odločanje je treba potegniti čim več socialnih skupin in posameznikov, vendar ne zadoščajo referendum, saj obstaja nizka raven informiranosti. Nesporno je, pri odločanju potrebna izobrazba specialistov, vendar samo to ne zadošča za preboj ovire med profesionalci in javnim mnenjem. Veliki publiki je treba dovoliti in omogočiti, da razume zapletenost faktorjev, na katerih počivajo naše tehnološke družbe. V preteklih tridesetih letih so med ljudi prodrla mnoga ekonomska spoznanja, veliko pa še moramo narediti za uveljavitev tehnološkega načina mišljenja. To je izziv vladi in množičnim medijem. Javnost mora biti vključena tudi v razprave o možnih nevarnostih ali sekundarnih in negativnih posledicah tehnološkega razvoja in temeljnih sprememb. Samo demokratiška politika je garancija pravih odločitev o tehnologijah, ki nam bodo omogočile preživetje.

Še nekaj časa nam bodo povzročale glavobole težave v zaposlovanju. Perspektive graditve k polni zaposlenosti niso dobre. Elektronska revolucija navaja na to, da morajo biti javna sredstva in napor vlad usmerjeni direktno na strukturo zaposlovanja, predvsem v smislu usmerjanja investicij na sektorje s šibko intenzivnostjo kapitala. „Strategijo investiranja“ bi morale vlade kombinirati s „strategijo javnih izdatkov“. Hitra rešitev bo kljub temu težko dosegljiva.

Politika vzpodbujanja globalnega povpraševanja in urejanja trga dela lahko olajšata prilagajanje mladih visokovalificiranih kadrov novostim v mikroelektroniki. Vendar pa za specialiste in ostarele delavce ni veliko možnosti. Razumna in humana rešitev je za sedaj zvišanje njihovih dohodkov. Na mnoge ljudi vpliva pomanjkanje zaposlitev demoralizatorsko. Zato predlagamo, da resno proučimo možnosti za skrajšanje delovnega urnika kot tudi možnosti za novo porazdelitev dela. Posledice dolgotrajne brezposelnosti bodo gotovo zelo hude, tako za družbo in politiko kot za ekonomijo in tehnični razvoj. Zato na brezposelnosti ne smemo vztrajati.

ZA ZAKLJUČEK

V poročilu smo podčrtali strukturalno naravo in dolgoročnost nekaterih problemov v deželah OECD ter označili limito kratkoročnega usmerjanja povpraševanja. Tak pristop se nam je zdel umesten zaradi trajnega značaja vrste težav, ki kot take zahtevajo tudi poglobljeno reševanje. Naj jih še enkrat omenimo: upočasnitev rasti produktivnosti; zmanjšanje privatnega vlaganja in njegova defenzivnost; zastoj ali zmanjšanje sredstev za raziskovalno dejavnost in njena namenjenost kratkoročnim rešitvam; zastoj rasti zaposlovanja v tovarniški industriji; pritisk na plače; rastoči stroški vlaganja; zaščita okolja in, seveda, dvig cene energije. Slednje nikakor ne moremo označiti kot vzrok vseh težav, vsekakor pa je položaj le poslabšalo.

Vse te probleme je treba energično zapopasti. Ozdraviti moramo sistem inoviranja in stimulirati dinamizem investicioniranja in rasti. Za tehnični napredek je treba zagotoviti nove olajšave, predvsem v kolikor to zmanjšuje inflacijo. Vse to pa je odvisno od pripravljenosti in notranje integritnosti naših družb.

ODKAR SEM TAJNICA DVOJNO ŽIVLJENJE ŽIVIM (IZPOVED)

PRVA NOČ

iz notranjega ognja govorim
borba v meni se je razplamtela
vojskovanje noč na nož
mučim se in trudim
sedomazohistične sanje živim

cvetim v jeseni
govorim iz svojega notranjega žara
ker borba je v meni tlela
in kar bilo je pod pepelom
samo da mi ne bi da ne bi umrl

vojskovanje noč na nož
vsega me je prevzela neka čudna mrzlica
naglica pot mi je zalil čelo
potne srage so spolzele po licu kot solze
moč mi je počasi v prijetnem jesenskem vonju pohajala
bile so to moje najlepše
sedomazohistične sanje

DRUGA NOČ

mučim se in trudim da bi moje dete imelo kaj za pojesti
draginja pritiska in vem da moram povečati proizvodnjo
delati moram več kot sem delala v enakem obdobju lani
draginja mi govori
da moje delo večkrat ni doseglo zaželenih rezultatov

zato se bom v prihodnje
kot sem že rekla
še bolj potrudila
da bom v delu res našla pot
izhod
garanje:

sedomazohistične sanje

TRETJA NOČ

bila sem bolna
gledala sem skozi okno ven
nisem se mogla več žogat
pa sem šla na krajši sprehod skroz ovaj grad
a recite mi recite mi šta sam vidjela
recite mi recite mi šta sam slavila (malo muzike)

ništa bila to dva bela goloba
ni ti ni bila to navadna belina dneva ki sem je že sita tako in tako preveč
in tudi ni bila to mati vsa v belem s štruco toplega kruha na rami
oh mati na pragu, na rami, na rami

nisem hodila skozi bele dvorane belih palač
nisem mislila na turistični dinar, ko sem hodila skozi mesto
a kljub temu
NISEM BILA ZADOVOLJNA!

nisem bila zadovoljna sama s seboj
ker sem vse premalo storila za čistost
jezika
kulture
za čistost glasbe, recitacije, harmonije, zvoka
za čistost umetnosti, zgodovine
za čistost spomina
spomina na mater
na mater ker sem tudi sama mati
in dobro vem

da ne pozabim:
seveda so bile to moje najlepše
SANJE

ANDREJ ROZMAN
IMENOVANA ROZA